

विक्रान्तकौरवम् ।

माणिकचन्द्र-दिगम्बरजैनग्रन्थमाला, तृतीय पुष्प ।

उभयभाषाकविचक्रवर्ति-श्रीहास्तिपल्लविरचितं

विक्रान्तकौरवं

सुलोचनापरनामकम्

नाटकम् ।

पादमनिवासी पण्डित-मनोहरलालशास्त्रिणा

संशोधितम् ।

प्रकाशिका-

माणिकचन्द्र-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमितिः ।

फाल्गुण, वीर नि. संवत् २४४२ ।

विक्रमाब्द १९७२ ।

Printed by Chintaman Sakharam Deole, at the Bombay Vaibhav Press,
Servants of India Society's Building, Sandhurst Road,
Gurgaon, Bombay.

Published by Nathuram Premi, Honorary Secretary Manickchandra
D. Jain Granth Mala Hirasbag, Near C. P. Tank Bombay.

प्रस्तावना ।

हस्तिमल्लकवेः परिचयः ।

सोऽयं समस्तजगद्भूजितचारुकीर्तिः
 स्याद्वाद्दशासनरमाभितशुद्धकीर्तिः ।
 जीयादशेषकयिराजकचक्रवर्ती
 श्रीहस्तिमल्ल इति विश्रुतपुण्यमूर्तिः ॥

(अभ्युपायः)

तदभ्युक्तं हस्तिमल्लेति नाम प्रथितमासीत् । अयं च गोविन्दमद्यद्यविदुषः
 सुसुदोक्षिण्य आसीत् । गोविन्दमद्ये वत्सगोश्रीयो ब्राह्मणः पूर्वमजेन आसीत्,
 पश्चाद्भगवत्समंतमद्रविरचितदेवागमसूत्राध्ययनेन जैनो जातः । प्रथमस्यास्य तृतीयश्लोके
 हस्तिमल्लेन सूत्रधारमुपोनाख्यापितः “ अस्ति किल सरस्वतीस्वर्गवरवदमेन भद्र-
 गोविन्दस्वामिसूनुना हस्तिमल्लनाम्ना महाकवितल्लजेन विरचितं विकांतकौरवं नाम
 रूपमिति ” । आस्मिन् तेन कविना स्वपितृनाम्ना साकं यद् ‘भद्र’ ‘स्वामी’ इत्येत-
 त्पदद्वयं योजितं ताभ्यां प्रतीयते कदाचित् गोविन्दमद्यः तदानीं साधुर्भद्रको वा
 प्रथितः स्यात् । अन्यथास्यां विकांतकौरवीयप्रशस्तौ वीरसेन-जिनसेन-गुणमद्राद्या-
 चार्यपरंपराया उल्लेखं कृत्वा लिखितं ।

तच्छिष्यानुक्रमेयातेऽसंख्येये विश्रुतो भुवि ।

गोविन्दमद्य इत्यासीद्ब्रह्मन् मिथ्यात्ववर्जितः ॥

अस्यां यत् गोविन्दमद्ये गुणमद्रादिशिष्यपरंपरायां निरूपितः धनेनापीति प्रती-
 यते यद् गोविन्दमद्ये पृथी नासीत् साधुर्भद्रको वा स्यात् ।

अस्ति गोविन्दमद्ये दक्षिणदेशनिवासी । तत्र स्वर्णयक्षीनाम्नी काचिदेवी समा-
 धिता जाता । तत्प्रसादेन तस्य एतत्पट्टपुत्रप्राप्तिः संजाता-१ श्रीकुमार, २ सत्य-
 वाक्य, ३ देवरवल्लभ, ४ उदयभूषण, ५ हस्तिमल्ल ६ वर्द्धमानश्च । एते पञ्चपि

कवयो विद्वांसश्च बभूवुः । हस्तिमलेन स्वीय-मैथिलीकल्याणनाटकस्य प्रस्तावनाय ।
निजाप्रजः सत्यवाक्यः ' श्रीमतीकल्याण ' प्रभृतिप्रधानां कर्ता प्ररूपितः परं तु सत्य-
वाक्यस्येदानींतनपर्यंतं कोपि ग्रंथो नोपलब्धः । एतेषु कुमारकविनिर्मित आत्म
प्रबोध्याख्यो लघुग्रंथो ईड्वराख्यपुरस्य सरस्वतीभवने अस्ति । स हस्तिमल्लभ्रातृ-
श्रीकुमारस्यैव वान्यस्य कस्यापीति न प्रतीयते ।

' राजावली ' कथातः ज्ञायते यत् हस्तिमल्लस्य पार्ष्वपंडितादयः पुत्रा आसन्
लोकपालार्याख्य एकः शिष्यश्च । अवश्यमेव तेषु विद्वासः कवयश्च भविष्यति किंतु
तेषां विषये नाद्यापि पर्यन्तं किञ्चिद् ज्ञातम् ।

हस्तिमल्लकवेरनुजस्य वर्धमानकवेर्वाप्ये जनानामयं विश्वासोस्ति यस्त गणरत्न-
महोदधिनामकव्याकरणविषयग्रंथस्य कर्ता परमयं भ्रमः । ततो गणरत्नकर्ता विक्रम-
संवत् ११९७ अनुमिते अर्थात् हस्तिमल्लसमयात् सार्धशतवर्षपूर्वमासीत् । किञ्च
स गोविंदसूरेः शिष्य आसीत् अयं च गोविंदमठस्य सूनुः । अन्यच्च स साधुरयं च
गृहस्थः । अपरं च स श्वेतावारात्रावी प्रतीयते अयं तु दिगंबरसंप्रदायानुगोस्ति ।

गणरत्नमहोदधिकर्ता श्वेतावर आसीत् । अस्मिन् विषयेऽनेकानि प्रमाणानि
सन्ति । पूर्वं तु तेन स्वकीयग्रंथे यत् शतश उदाहरणानि दत्तानि तानि सर्वाणि अजै-
नाना श्वेतावरग्रंथकर्तृणामेव, दिगंबराणामेकमपि न दत्तं । द्वितीयं पूर्वोक्तोदाहरणेषु
द्वौ श्लोकवेतादशौ ययोः श्वेतावराणां प्रशसा दिगंबराणां च निदा कृतासीत् ।

यथा वीराचार्याणाम्--

युक्तं सितांबराणां तुम्बग्रहणं कुटुंबपरिहरणं ।

कथमन्यथा तरीतुं शक्यः संसारतोयनिधिः ॥

यथा श्रीसागरचंद्रस्य--

(गणरत्नमहोदधिः, पृष्ठ २२)

अकल्पितप्राणसमासमागमा मलीमसांगा घृतभैक्षवृत्तयः ।

निर्मथतां त्वत्परिपंथिनो गता जगत्पते किं त्वजिनावलंबिनः ॥

(गणर. पृष्ठ १६४)

गणरत्नमहोदधिकर्तृनिर्मितं किमपि सिद्धराजवर्णनाख्यं काव्यं वर्तते तस्मिन्
चौल्लव्यनरेशसिद्धराजस्य वर्णनमास्ति । एतत्काव्यस्यानेके श्लोका गणरत्नमहोदधा-
बुदाहरणस्वरूपेणोद्धृता । अणहिलपुर (पाटण) नरेशस्य सिद्धराजस्य श्वेतावर-
जैनसंप्रदाये महती कृपासीत् । अनेन प्रतीयते यत् गणरत्नमहोदधेः कर्ता गुर्जरदेश-
सन्निकटस्थः श्वेतावरश्च स्यात् सिद्धराजाणाहिलपुरप्रशंसायां कश्चिदपि दिगंबरात्रावी
ग्रंथो लिख्यतीति न किञ्चित्संभावना प्रतीयते ।

साराश इत्येव यत् हस्तिमहस्य भ्रातुर्वर्धमानकवेः गणरत्नमहोदधिकर्तुंश्च नामसाम्यं विहाय नान्यः कोपि संबन्धः । अस्मिन् विषयेऽनेकानि प्रमाणानि निरूपयितुं शक्यानि ।

हस्तिमहो महान् प्रख्यातकविः प्रतीयते । तस्य विद्वत्पत्न्याः प्रशंसामुच्यते । पदेभ्य एतत्सूचितं भवति । प्रथेस्मिन् स खं सरस्वतीस्वयंवरवल्लभ, महाकवित-
हजेति निरूपितवान् । मैथिलीकन्यायास्याते स स्वीयं नाम 'सूक्तिरत्नकरेति प्रथयानास । तस्याप्रजेन सत्यपाक्येन स 'कवितासाम्राज्यलक्ष्मीपतिः' इति कथयित्वा संबोधितः ।

अनेन प्रतीयते हस्तिमह इति कवेरिदं वास्तविकनामधेयं नास्ति । किंत्विदं तदुण-
विशेषेणैव निक्षिप्तं । अस्मिन् विषये अय्यपर्यन्तनामकविदुषा विरचिते जिनेन्द्रकन्या-
णाभ्युदयनाम्नि प्रथे श्लोको दत्तः—

सम्यक्तयं सुपरीक्षितं मद्गजे मुक्ते सरण्यापुरे
चास्मिन् पाण्ड्यमहीश्वरेण कपटान्द्वं तु स्वमभ्यागते ।

शैलूपं जिनमुद्रधारिणमपास्यासौ मद्दध्वंसिना
श्लोकेनापि मदेभमह इति यः प्रख्यातवान् सूरिभिः ॥ १६ ॥

अनेन प्रतीयते यत् हस्तिमहनेन हंतुमागतस्य मदमतहस्तिनो मदो दूरीकृतः
कश्चिजिनमुद्राधारी धूर्तश्लोकेन श्लोकेन निर्भेदीकृतः । अतस्तस्य नाम मदेभमहो
हस्तिमहो वा प्रथितं ।

एतन्नाटकस्य प्रथमांकेपि श्लोको वर्तते तस्मिन् कवेर्हस्तिमुद्रे विजयप्राप्तेस्तन्नि-
मित्तकपांष्यनरेक्षद्वारा सत्काप्रातेच्छेषोस्ति—

श्रीचस्सगोत्रजनभूषणगोपमह-
प्रमेकधामतनुजो भुवि हस्तिमुद्धात् ।

नानाकलांबुनिधिपाण्ड्यमहेश्वरेण
श्लोकेः शतैस्सदासि सत्कृतवान् वभूव ॥ ४० ॥

उपर्युक्तश्लोकद्वयेनाजनापवनंजयस्य निम्नलिखितप्रशस्तिश्लोकेन प्रतीयते यत् हस्ति-
महः पाण्ड्यदेशीयराज्ञः कृपापात्रोऽभूत् तद्राजधान्यां च स्वबन्धुभिः सह विवासं चकार—

श्रीमत्पाण्ड्यमहीश्वरे निजभुजादंडावलंबीकृते
कर्णाटावनिमंडलं पदनतानेकावनीशेऽवति ।
तत्प्रीत्यानुसरस्वबंधुचिबहैर्विद्वद्भिरासैस्समं
जैनागारसमेतसंतरनमे (!) श्रीहस्तिमहोऽवसत् ॥

द्विडदेशसन्निहितस्य मदुरा (दक्षिणमदुरा) याः समीपस्थप्रदेशानां प्राञ्च-
देश इति नाम आसीत् । कविस्थितिसमये तत्रत्यः पाञ्चमहेश्वरो नृपो धभूव । अयं
सुंदरपांश्व (प्रथम) स्योत्तराधिकारी स्यात् । तस्य राज्यकालः १३८७ वि०
संवत्सरात्प्रारंभो भवति । एनं कविः राजाधिराज-नागकलांबुनिधीति लिखितवान् ।
अयं कवेर्महदादरश्चकार ।

कर्णाटककविचरितस्य कर्त्री हस्तिमल्लकविसमयः ई. सन् १२९० अर्थात् १३४७
विक्रमाब्देो निश्चितः । अयमेव च सम्यक् प्रतीयते, यत अव्यपार्येन स्वीयजिनेन्द्र-
कल्याणाभ्युदयग्रंथः १३७६ विक्रमाब्दे समाप्तिं नीतः, तस्मिन् हस्तिमल्लस्योल्लेखः
कृतः । स चोल्लेख एतादृशो येन हस्तिमल्लस्तत्समकालिनः तस्य कविना समं
साक्षात्परिचयो वा प्रतीयेत ।

हस्तिमल्लो गृहस्थ आसीत् न गृहत्यागी, एतत्कथनस्योल्लेखो नेमिचंद्रकृतप्रतिष्ठा-
तिलकस्यास्मिन् श्लोके कृतः—

परवादिहस्तिनां सिंहो हस्तिमल्लस्तदुद्भवः ।

गृहार्थमी वभुवाहच्छासनादिप्रभावकः ॥ १३ ॥

हस्तिमल्लो महान् प्रसिद्धकविः प्रतीयते । तस्य प्रतिभा परं तत्राशुकेभ्य अनुमीयते
अधुनापर्यंतं तस्य केवलं नाटकग्रंथा एव उपलब्धाः, तेष्वयमेकः प्रकाश्यते । द्वि-
तीयो मैथिलीकल्याणरूपकग्रंथः त्वरया प्रकाशयिष्यते । तृतीयः सुभद्राहरणः चतु-
र्थोऽजनापवर्गजयश्चापि उपलब्धा आसन्, ययोः प्रकाशने प्रयत्नो विधास्यते । हस्ति-
मल्लस्यैक आदिपुराणः पुस्तकितं वा नाम ग्रंथो श्रीद्वैर्वाल्लिशास्त्रिणां सरस्वती-
भवने वर्तते यस्मिन्नेकसहस्रानुमिताः श्लोकाः संति; परं स अस्मद्दृष्टिपथे नायातः ।

देवचंद्रकविः स्वीय ' राजावलीकथायां ' हस्तिमल्लमुभयभाषाकविचक्रवर्तीति
लिखितवान् । अनेन प्रतीयते यत्स संस्कृतं विज्ञाय कनङ्गाभाषायाश्च कविरासीत्
एतद्भाषायां चापि तेन रचना विहिता स्यात् । कृतं पद्धितेनेति शम् । *

हारावाग, बम्बई
माधुशुक्ला पूर्णिमा
संवत् १९७२ वि०

निवेदकः—

मनोहरलाल शास्त्री,

* श्रीयुक्त नाथरामप्रेमी-जेनहितैषि सम्पादकेन हिन्दीभाषायां लिखितस्य
लेखस्यानुवादोऽयम् ।

श्रीमान् सेठ सिदराम पिराजी ।

श्रीमान् सेठ सिदरामजी सतारा जिलेकी तासगाँव तहसीलके 'सावळज' नामक ग्रामके रहनेवाले हैं । आप दिगम्बराम्नायको माननेवाली कासार नामक जैनजातिके पुख्य रत्न हैं । आप बड़े ही सज्जन, धर्मात्मा और जैन-धर्मके ज्ञाता हैं । संस्कृत, हिंदी, कानड़ी और मराठी, भाषाके आप अच्छे जानकार हैं । मराठी आपकी जन्म-भाषा है । संस्कृत जैनग्रन्थोंका तो आप नित्यही स्वाध्याय किया करते हैं । दिगम्बर और श्वेताम्बर दोनों सम्प्रदायके ग्रन्थोंका आपने स्वाध्याय किया है । जैनधर्मके संस्कृत साहित्यको प्रकाशित करनेकी ओर आपकी बड़ी रुचि है । आप कहा करते हैं कि जैनोंका सबसे प्रथम कर्तव्य अपने प्राचीन साहित्यका प्रकाशित करना है । क्योंकि जैनसाहित्य ही जैनधर्मका जीवन है ।

जैनसाहित्यका प्रचार करनेके लिए आपने इस ग्रन्थकी २५० प्रतियाँ लेनेकी कृपाकरके इस संस्थाको उपकृत किया है । इस ग्रन्थमालाको सहायता देनेकी आप और भी सदिच्छा रखते हैं । अन्य धर्मात्माओंको आपका अनुकरण करना चाहिए ।

श्रीमान् सेठ सिद्धराम पिराजी ।

नमः निवेद्य ।

अथ श्रीमद्भक्तिमल्लकविविरचितं

विक्रान्तकौरवं

नाटकम् ।

ॐॐॐ

अस्मिन्पिसुखा वृत्तिर्येन क्षितौ प्रकटीकृता
भरतमहिषस्सम्प्राद् यस्यात्मजो भुवनोत्तरः ।
सुरपमकुटीकोटी-नीराजितांगिसरोरुहः
प्रथमजिनपः श्रेयो भूयो वृदातु मुदा सदा ॥ १ ॥

(नायन्ते)

सूत्रधार — अलमतिप्रसंगेन भारिप इतस्तावद् ।

(प्रविश्य)

पारिपार्श्वक — भाव अयमस्मि आज्ञापयत्वार्थ इति ।

सूत्रधारः—शृणु तावत् । नानादिगन्तवास्तव्यपण्डितौखण्डमण्डल-
मण्डितामिमां परिषद्ं प्रार्थितवानस्मि ।

मारिषः—किमिति ।

सूत्रधारः—चिराभ्यासपल्लैविता मदीयनाट्यशास्त्रविद्या सादरावलोक-
नेन सफलीक्रियतामिति ।

मारिषः—भाव किमर्थमियं प्रार्थना ।

अधीतैषा विद्या क्रमत इहं पारं च गमिता
प्रदत्ता पात्रेषु प्रथितमनसा तत्र भवता ।
यशोमल्लीवल्लीकुसुमसुभगं चाजनि फलम्
ततः सैषा याश्च सपदि तव दैन्याय भवति ॥ २ ॥

सूत्रधारः—मारिष सत्यमेतत् । तथापिदं श्रूयताम्—
एतद्देहानुभाव्ये प्रचुरंधनचये नास्ति कस्यापि तृप्तिः
कांतैवर्गोपि तद्वत्तरुणिमवयसा केवलेनानुभाव्ये ।
तस्मात्संजृम्भमाणे प्रसरति च विना देशकालव्यवस्थां
कीर्तिस्तोमेऽभिरामे जगति क्लृप्तमतेः कस्य वा स्याद्विरक्तिः ॥३॥

किंच । अस्मदीयां नाट्यविद्यावैशेष्योद्भासितां कीर्तिमपहर्तुमुपाध्यायभर-
ताचार्यपुत्रसंतततंतन्यमानासूयानिवासपदैः नटोपसदैः प्रतिबोधितः स्पर्धा-
माटीकते, तां निर्भूलयितुं च अनितरदुस्साध्यरूपकामिनयारंभसंरभ इति ।

मारिषः—तर्हि युक्तैषा प्रार्थना परिषदा च किमाज्ञप्तमिति ।

- १ विद्वच्छ्रेष्ठ । २ समा । ३ वृद्धिगता । ४ नाट्यशास्त्रे । ५ छात्रेषु ।
६ पूज्येन त्वया । ७ प्रयोजनम् । ८ प्रार्थना । ९ स्वीकृतशरीरानुभवनयोग्ये ।
१० अधिकधनसम्पत्तौ । ११ स्त्रीसम्पत्तौ । १२ यौवनावस्थया । १३ प्राज्ञस्य ।
१४ विशादीकरणत्व । १५ नर्तकाभासैः । १६ नाटक ।

सूत्रधारः—

शृंगारवीरसारस्य गंभीरचरिताद्भुतम् ।

महाकविसमावद्धं रूपकं रूप्यतामिति ॥ ४ ॥

मारिपः—दुर्लभं सत्वीदृशं पारिपदश्रवणलोचनासेचनकं रूपकमिति ।

सूत्रधारः—(स्मरणमभिनीय) आः स्मृतम् । अस्ति किल सरस्वतीस्व-
यंवरवल्लभेन महारगोर्विदस्वामिसूनुना हस्तिमहनाम्ना महाकवितल्लजेन
विरचितं विक्रांतकौरवं नाम रूपकमिति ।

मारिपः—अपि तादृशो हस्तिमहः ।

सूत्रधारः—

सरस्वत्या देव्या श्रुतियुगवतंसंत्यमयते

सुधासध्रीचीनां त्रिजगति यदीया सुफणितिः ।

कर्वाद्राणां चेतःकुवलयसमुल्लासनविधौ

शरज्ज्योत्स्नालीलां कलयन्ति मनोहारिरचना ॥ ५ ॥

किंच ।

कर्वाद्रोऽयं वाचा विजितनयमोर्चाफलरसः

समासारज्ञादद्या वयमपि तथा नाट्यचतुराः ।

कथाप्येषा लोकोत्तरनवचमत्कारमधुरा

तदेतत्सर्वं नैः प्रकटतरभाग्येन घटितैम् ॥ ६ ॥

मारिपः—वसंतसमयोप्ययं भावस्योपकुरुते प्रचुरविकसितकुसुमशरमयः ।

सूत्रधारः—युक्तमेतत् । अहो रमणीयता कोमलकिसलयकुलविक-
सितवसंतस्य ।

- १ प्रतिपाद्यता । २ परिपदि विद्यमान । ३ अतृप्तिकरं । ४ कर्णभूषणत्वं । ५
सदृशा । ६ हस्तिमहसंबंधिनी शोभनावसरणिः । ७ उत्पादयति । ८ कदलीफल । ९
शास्त्रपरिपूर्णा । १० अस्माकम् । ११ संबंधितं । १२ विदुषः भवतः सहायते ।

पुष्यचूतलताप्रवालकलेनामाद्यत्पिकोद्यत्स्वरा
 वासंतीलतिकालंतांतविचरद्भृंगारवाडंबराः ।
 फुल्लंशोकसुगंधबंधुरचरन्मंदानिलस्पंदना
 यूनामुत्सुक्यति मानसममी वासंतिका वासराः ॥ ७ ॥

अलमतिप्रसंगेन तद्यावदिदानीमारभ्यतां संगीतकम् ।

मारिषः—तेन हि किमिति विलंब्यते (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य)
 अहो सुलोचनास्वयंवरयात्रामहोत्सवसंदर्शनाय चतुरंगबलेन सह वाराणसीं
 प्रस्थितेन कौरवेश्वरेण समानीतस्य तत्प्रियसुहृदो विशारदस्य भूमिकौमादाय
 रंगैतरंग इत एवाभिवर्तते । तदावामप्यनंतरकरणीयाय सज्जीभवावः ।

(इति निष्कातो)

प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति विशारदः)

विशारदः—(परितो विलोक्य) अहो वसंतसमयमोदमानतरुसण्ड-
मण्डितेषु नदीतटेषु मध्याह्नपर्यंतसंचारश्रांतसैनिकजनप्रचुरा निवेशिता एव
स्कंधावाराः ।

अथ हि ।

कच्छान् केप्यधिदोरते तरुतलं प्रच्छायमध्यासते

केचित्केचन सारणीपरिसरे संस्त्यायैमातन्वते ।

वध्नंत्यावसथान् परेथ सरसां रोर्ध्वस्तु रुद्धोष्मसु

प्रार्मानेति पुरोपकण्ठसुलभानन्यस्तु भूयान् जनः ॥ ८ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य) अहो नैकविधः सैनिकानामनपायः श्रमापहरणोपायः ।

तथाहि ।

शीतापात्रिखनन्ति केप्यधिनेदं तापार्तिताः कूपकान्

श्रांतैर्भूरिजलावगाहनरंसात्पूरः परैर्वार्यते ।

ढौकंतेऽथ फलापचायचपला केचित्फलाढ्यान् द्रुमान्

कूपोपांतभुयो बहंत्युपगतानन्यानुदन्यावतः ॥ ९ ॥

(अन्यतो दृष्ट्वा) ।

कुल्यायामुपर्शल्यभूमिषु पुरः प्रोद्यद्विहंगारुती

ज्योत्स्नास्रोतसि शीतपाप्यसिलतासंवाधरुद्धोष्मणि ।

१ संतोषजनक । २ जलप्रायप्रदेशान् । ३ अधिवसति । ४ कुल्यासमीपे । ५ गृहम् ।
६ तीरेषु । ७ निवारितौष्ण्ये । ८ गच्छति । ९ प्रमादशून्यः । १० नद्याम् ।
११ पीडिता । १२ विश्वासात् । १३ प्रापयति वापारिके । १४ प्रार्मानं ।

एते यांति कृतोपगूढमधुना कांताभिरध्वञ्चम-

क्रांताभिः सह कर्तुमत्र कतिचित् स्वैरायगाहोत्सवम् ॥ १० ॥

(पार्श्वाद्दालोकितेन निर्दिश्य) इदं तु पुनरस्मत्स्वामिनः कौरवेश्वरस्य शिविरं नातिदूरे वाराणस्याविविक्तं एव प्रदेशे निवेशितम् (आत्मानं निर्दण्ड्यं) मार्गश्रमलघूकरणोद्घातं च नः शरीरम् । यावदिदानीं कौरवेश्वरमवनं गत्वा प्रियवयस्यं नद्यावर्तं पश्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) अहो प्रत्यग्रसं-निविष्टस्य कौरवेश्वरशिविरस्य महती वृत्तांतर्ता ।

तथाहि ।

ऋजुषु तरुषु लम्बा स्थूलदीर्घेषु गंध-

द्विरदपरिपदेषा रुध्यते बध्यते च ।

इह च चिटपिखंडे वाजिनां कल्पयंति

स्थगिततरणितापे मंदूरामंदिराणि ॥ ११ ॥

(पुरोऽवलोक्य) कथमसावग्रतः समुचितस्थानकग्रहणचापलसुलभसैन्य-क्षोभचलितचेताः किमपि कुप्यन्नायासयति हस्तिपकानां धातुको गंधगजः ।

तथाहि ।

तिर्यक् पश्याति पृष्ठतोऽपसरति स्तब्धे करोति श्रुतीः

शिक्षां न क्षमते शिरो विधुनुते घंटास्वनायेर्षते ।

संदेग्धि प्रतिहस्तिनं प्रकुपितो दानांनुगंधं निजं

क्ष्यामाहंति करेण याति न वशीं क्रोधोद्धुरः सिंधुरः ॥ १२ ॥

(पदांतरे स्थित्वा) कथमसौ स्वैरचारिपरिपंथिपथाः । तदितो वयं (अन्यतो गत्वा अवलोक्य च) कथमिहाप्यनाश्वासः (पुनर्निरीक्ष्य) कथं प्रतिव्यूढः प्रत्यूहः ।

तथाहि ।

परिभ्रष्टस्थानात्कथमपि समंतात्प्रचलितैः

बलीवर्दी घावन्नयमनुसृतो वाहपितृभिः ।

मुखप्रोते पाशे विलुठति कथंचित् तद्विधौ

खरपुटलघ्ने सपदि निपतन् गृह्यत इह (?) ॥

(परिक्रम्य क्षणं स्थित्वा) अहोऽयं पौरुषव्यविमुक्तो जनस्यालयः ।

अद्य हि ।

तुच्छच्छायः स देशः स तु विरलजलः सोपि पाथः प्रहीणः

सा भूमिः क्षारतोया परुषदृपदसौ शर्करा कर्करा सा ।

तत् क्षेत्रं कंदकाट्यं तृणविकलमदस्तत्तु धूलीकरालं

छायास्वेयं तरूणामभिदधति मिथः शैविरां मार्गदुःखम् ॥२३॥

(परिक्रम्यावलोक्य च) अहो स्तृहणीयं सख्वेतत् ।

अत्र हि ।

प्रच्छायशीतलमर्हारुहपादमूला—

न्यध्यासते प्रियतमांकसमर्पिताङ्गाः ।

अध्वश्रमार्तनयनं यदनं दधत्यः

कांता वनांतचलिताय समीरणाय ॥ २४ ॥

(परिक्रम्यावलोक्य च) कथमितो वारधीणां सन्नानि । अहो असा-

धारणः सलु वारवनितानां मंडनप्रकारः ।

कृतः ?

कदा पदकुटी कृता प्रशमितः कदाध्वश्रमः

कदा व्यजनि मज्जनं विरचितं कदा मंडनम् ।

गृहेष्विय पुरः स्थितः परिचितेषु सज्जस्त्वसौ

क क् चेष्यति विलासिनीजनममुं जनः कौशलात् ॥ २५ ॥

(विचिंत्य) इयं सलु कार्यातरव्यापृतानां पथ्या रथ्या तदितो वयं ।
 (परिक्रम्यावलोक्य च) इदं कौरवेश्वरभवनं । (पार्श्वदालोक्तिन)
 अये अयमुत्तरेण राजगृहबाह्यालिंदं विस्तीर्णप्रसारितद्रूप्यपटकायमाननि-
 पण्णः कामपि दर्शनीयतामुद्बहति राजवाहनप्रधानगंधगजः ।

तथाहि ।

हरितकलमपूलग्रंथिनासौ सलीलं
 व्यजनि वदनभागानग्रहस्तोद्धतेन ।
 मृदयति तमाभिघ्नन् कुंचिते चांग्रिपृष्ठे
 ग्रसितुमथ गजेन्द्रो दंतरंभ्रेण धत्ते ॥ १६ ॥

(अग्रतो दृष्ट्वा) कथमसौ प्रियवस्यो नंथावर्तः प्रतिहारस्थानान्निर्गत
 इतएवाभिवर्तते । भवतु प्रतिपालयामि ।

(ततः प्रविशति नंथावर्तः)

(परिक्रम्य) कथमसौ अनाकलितकालातिपातः पातयति कामुकाना-
 पातदुस्सहायामापदि मदनः ।

तथाहि ।

क्षणाद्धैर्यग्रंथिं शिथिलयति निर्मथ्यं विनयं
 क्षणाह्रज्जां भंजन् क्षपयति विवेकं पदुमपि ।
 क्षणादन्यार्मन्यां सृजति रुजमंतर्धहिरपि
 क्षणात्कामः कामं जनयति जिगीयूंश्च पुरुषान् ॥ १७ ॥

येन काशीराजतनयादर्शनानंतरमेव कौरवेश्वरस्तादृशीं दशामयासीत्
 (पुरोऽवलोक्य) कथमसौ विशारदः प्रतिपाल्य तिष्ठति । तावदुपसंपामि ।
 (उपसृत्य) सखे विशारद कुतस्त्वमियतीं वेलां विलंबितः वंचितः खल्वसि
 वाराणसीदर्शनात् ।

विशारदः—कदा हृष्टा वयस्येन वाराणसी ? ।

नंदावर्तः—श्रूयताम् ।

विशारदः—अवहितोऽस्मि ।

नंदावर्तः—इतस्तावन्मार्गश्रमाशीथिलगात्रे प्रतिश्रयमेव प्रस्थिते भवति कौरवेश्वरस्त्रिचतुरामिरूपजनपरिवृतस्तास्ताः परिहासमधुराः कथाः कुर्वन् क्रियतीमपि वेलां विनोदगोष्ठीमध्यासिष्ट । ततश्च जरठातपतापोद्रेक-सुलमनिद्रालसप्रतप्तसौनिकजनसंकुलतरुतले दुस्सहदुष्यकुटीतापताम्यच्छि-विरजने त्पुष्टपांशुपटलामितसर्घात्रीपृष्ठे पथिकजनपर्यटनविराममूका-ध्वनि नितांतकथितसरस्सलिलतापमयपलायमानजलपतत्रिनिषेवितपत्रलतीर-कच्छांतरे निदाधोष्मदुर्निरीक्षान्तरिक्षे दुष्यमाणदुस्पर्शमर्मरवर्ममारुतपरि-स्पंद्रे क्रमादतिक्रान्ते मध्यांदिनसमये मध्याह्नतापसंतप्तनमःस्थलावस्थिति-मसहमान इव अपरकाष्ठाभिमुखे लंबमाने भगवत्यंबरमणौ जातायां च किंचिच्चरणसंचरणक्षमायां क्षमायां प्रोज्झंतीषु च पथिकैः समं तरुमूलानि छायासु प्रशांतप्राये दिवसोष्मणि प्रहतायां च तृतीयप्रहरावसानशंसिन्यां भेर्या प्रवर्तमाननगरदेवतायात्रामुपश्रुत्यं वाराणसीदर्शनकुतूहली सार्धम-स्माभिरुत्थितो हस्तिनाधिपतिः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च निर्वर्तितशेषपरिजनः परिमितास्मत्प्रमुखविस्त्रंभजन-परिवारपरिवृतः सुंदरतममणिमंढितवंदनमालालंकृतमकरतोरणां वाराण-सीमभिप्रचलितः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च ।

अंभोरुहोदरपरिभ्रमलब्धगंधैः

संभोगखिलयुवतीश्रमवारिचौरैः ।

गंगातरंगपरिमर्शमनोज्ञशीतैः ।

स्निग्धामसौ सपदि तामगमत्समीरैः ॥ १८ ॥

विशारदः—ततस्ततः ।

नंद्यावर्तः—प्रविश्य च धाराणसीं क्वचिज्जीर्णोद्यानप्रदेशे तुरंगमवरा-
द्वरुह्य तत्रैव छत्रधारिणा अश्व्वारेण तुरंगमवरं चावस्थाप्य केवलं सार्धं
मया धनुर्ग्राहिणा चासिधेनुकेन कौरवेश्वरः प्रवर्तमाननगरदेवतायात्रां
काशीराजपुरीमुपसृत्य क्वचित्प्रचुरतररथतुरगगाजपदातिसंचारदुग्मान्
मार्गान्, क्वचित्कमलकुड्मलकोमलांजलिपुंजमंजुलभक्तजनसहस्रसेकुलानि,
देवकूलानि क्वचिदुन्निरकुसुममकरंदामोदमेदुरपवनान्युपवनानि, क्वचित्प्रचल-
दीप्तिनिचयविलुप्यमानविकचसरसिजरजांसि सरांसि, क्वचित्सुरवनि-
तासदृक्षैयुवतीजनविहाररम्याणि हर्म्याणि, क्वचिदंतर्दृश्यमानकामिनीवदन-
कांतिवितीर्णकामिजननयनोपायनानि वातायनानि, क्वचित्कृततपनता-
पनिग्रहाणि धाराग्रहाणि, क्वचिदुल्लोलकल्लोललोलंबनिकुरुम्बकरम्बि-
तप्रांतविराजितमनोज्ञनिष्कुटान्, शृङ्गाण्टककूटान् क्वचित्पणपरिणानकुपिता-
क्षिकरूक्षकंठधोयजितराजसभाः श्रूतसभाः, क्वचिदधीसनोपविष्टप्रियत-
मानुवर्तनाप्रियान् युवनिर्करान्, क्वचिदुन्मिषन्मकरतोरणनिबद्धरत्नछवि-
शिखाविशिखीः पश्यन् क्रमेण राजभवनगामिनी मार्गात्तातिसंनिकु-
ष्ठस्य परिपुष्टपरपुष्टचटुलचंचुविघटितमुकुलितपुटविकीर्यमाणमकरंदविंदुधा-
राराजितालवालपरिसरस्य मधुमर्दमत्तमधुकरमनोहारिस्त्रंकारस्य सहकां-
रस्य तले विविक्तौत्सुक्यान् मुहूर्तमासिष्ट ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंद्यावर्तः—अत्रांतरे नगरदेवतायात्रातः प्रतिनिवर्तमानस्तेनैव वर्तमाना
प्रवर्तिष्ट गंतुं महान् पौरलोकः ।

१ धाराणसी । २ नाम । ३ नाम । ४ उपगम्य । ५ चैत्यालयाणि । ६ स्वीक्रिय-
माण । ७ सदृश । ८ अमर । ९ गृह्यारामान् । १० समूहान् । ११ रथ्या—प्रतोली ।
१२ सार । १३ आम्रवृक्षस्य ।

विशारदः—वंचित एवास्मि यात्रादर्शनकौतुकात् ।

नंदाचर्तः—सखे मा खेदं करिष्याः । सुलोचनास्वयंवरयात्रातः प्राक् पश्चाच्च दिनत्रयं नगरदेवतानामकम्पनेन यात्रा प्रवर्त्यते इति किंवदंती । न खल्वयमेव यात्रापूर्णं । तद्दर्शयिष्यते एव ।

विशारदः—कदा नु खलु सुलोचना स्वयंवरिष्यति ।

नंदाचर्तः—इतस्तृतीयेहीति वदंति ।

विशारदः—भवतु कथाशेष एव कथ्यताम् ।

नंदाचर्तः—ततश्च दूरितोत्सारिताशेषजमसंमर्दः समापताद्भिः प्रति-
हारैः परिवारितं मंजुशिंजानमंजरीरेण मंदप्रकणितमेखलागुणेन सलीलभुज-
लताविक्षेपरणितमणिवलयेन पवनैरप्यालिङ्गनकुतूहलादिव स्तनांशुकांत-
प्रवेशिभिः सेव्यमानेन स्तनमरोद्धहनश्रमनिश्वासरपि रसास्वादलोभादिव
निषीयमानाघरेण मणिकर्णिकारत्रकिरणमंजरीकलापेन वचनरसादिव
स्पृष्टकपोलतलेन मुग्धहरिणमसृणस्निग्धविप्रेक्षितेन हासोत्तरमधुरभाषितेन
शिरीषकुमुमसुकुमारशरीरेण तांस्तांश्च परिच्छदान् गृह्यता वागृह्यता च
पादचारिणा स्त्रीलोकेन परिष्कृतं संमुस्तासीनताम्बूलदायिनीसनाथं मंद-
मंदसंचारिणापि पुरुषचतुष्टयेनोर्ध्वमानं चतुरंतयानमध्यासीना दर्शनीयानाम-
पूर्वं धाम दर्शनपथमागता कापि स्त्रीसृष्टिः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदाचर्तः—अवतिष्ठ च ततः काशिराजदुहिता सुलोचनेयमिति महान्
जनवादः ।

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदाचर्तः—ततश्च कौरवेश्वरस्तामपश्यत् ।

निष्पन्दंस्तिमितेक्षणः क्षणमसौ संजातकौतूहलः
 प्रादुर्भूतनितांतविस्मयरसप्रस्मेरगण्डस्थलः ।
 व्यापारांतरशून्यमूढकरणग्रामस्तदैवान्वभूत्
 कामप्याहितमोहुरुद्धृदयामंतर्व्यथां मादिनीम् ॥ १९ ॥

विशारदः—ततस्ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च ।

किमकृतकिमवादीत् कीदृशः कीदृशोऽभूत्
 कुरुपतिरिति वक्तुं व्यक्तमेतन्न विद्मः ।
 व्यर्धितं विधुरसत्त्वः कौतुकस्तब्धपक्ष्मा
 निगलितमिव तस्यां केवलं नेत्रयुग्मम् ॥ २० ॥

विशारदः—अहो तथाविधानामप्यातिविधेयं धैर्यस्त्वलनमिति यत्
 सत्यमशरणं सत्त्वं । सखे ततः ।

नंदावर्तः—तथा व्रजंती काशीराजपुत्री ।

अथ सपदि यदृच्छाबद्धलक्ष्यां वलक्ष-
 द्युतिशबलितपातां कौरवे गौरवेण ।
 न्याधित दृशमपांगासंगिनीं स्निग्धमुग्धां
 कुवलयदलदामशामलां कोमलाङ्गी ॥ २१ ॥

विशारदः—तदेतदुन्मिषितोन्मादनं यदुत कामयमानस्य पुंसः
 प्रेयस्यां सह नयनसंभेदः । ततः ।

नंदावर्तः—अथ तस्यां प्रथमतः अनुभूयमानमन्मथरसमंथरितिविभ्रमायां
 तिरोहितायां क्रमेण काशीराजसुतायां कौरवेश्वरस्तन्मार्गदत्तदृष्टित्थिमभूत् ।

१ चलनराहित्येन स्तब्ध । २ इन्द्रियसमूहः । ३ मन्मथसंवाधिनी । ४ व्यधात् ।
 ५ अभिदृष्ट । ६ मिश्रणं । ७ गदं ।

मूढ इव विलिखित इव उत्कीर्ण इव विशीर्ण इव मुपित इव आविष्ट इव दृढ इव दीन इव ।

विशारदः—अहो अतिप्रसक्तं । अथवा एतदपि संभाव्यत एव, न खल्वन्तर एवावस्थानं निपततः प्रस्तरस्य । ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च मया हस्ते गृहीत्वा देव दृष्टैव सर्वतो वाराणसीति, बलान्निर्वध्यमानः प्राग् गृहीतामपि ताम्बूलवीटिकामनिच्छाशितिलेन हस्तेन मम हस्ते विसृज्य शून्यांतःकरण एवापरिक्षितपदन्यासः विसं-
स्पुलया गत्या तदेव जीर्णोद्यानमासाद्य आरूढतुरंगमः । सार्धमस्मामिः
पुनरिहागतः ।

विशारदः—ततः ।

नंदावर्तः—आदिश्यमानो गोपयितुं निषिद्धाशेषपरिजनः प्रविष्टोऽभ्यन्-
तरं अंतरं च भार्गव्यास्तादत्रैव स्वपचार्यसौधात्ताकिस्तदागमनं ज्ञात्वा
सत्वरमुपस्थितः ।

विशारदः—ततः ।

नंदावर्तः—ततश्च सौधात्ताकिं हस्ते गृहीत्वा किमपि वक्तुकाम इव
शयनमण्डपिकां प्रविश्य पर्यकिकामलंकृतत्वाद् ।

विशारदः—भायेण तद्दर्शनवृत्तान्तमेव आत्मनि सोढुमक्षमस्तस्मै
निवर्क्षति ।

नंदावर्तः—वाटं तथैव ।

विशारदः—धुक्तमेव प्रियसुहृदे स्वानुभूतं निवेदयितुं । सत्ते गच्छत्वे-
तत् । एहीदानीं गृहं गत्वा कांचिद्वेलां विश्रमिष्यावः ।

नंदावर्तः—यदाह वयस्यः ।

(परिक्रम्य निष्कांतौ)

शुद्धविष्कंभः ।

(ततः प्रविशति राजा विदूषकश्च ।)

राजा—(हृष्टा च तामद्भुतदर्शनां किमप्यन्तर्विस्मयमानो मनस्यकार्षीत)
इयं चेत् सृष्टा स्यादमृतनिधिनैवेन्दुवदना
कथं क्लाम्यत्कांतिः सृजतु स इमामस्थिरकलः ।
अथैनां कामञ्चेत् प्रकृतिललितः स्रष्टुमुचितः
स्वसत्तायां कोन्यः प्रथममवलंबोस्य भवतु ॥ २२ ॥

विदूषकः—भो वंअस्स किं णु खु सा जह सुणिज्जइ रूपसोहग्गेण तह
एव्व परमत्थदोवि ।

राजा—वयस्य यथाश्रुतमित्यल्पमिदमुच्यते । सा खलु ।
शृंगारस्य गरीयसी परिणतिविंशत्यस्य संमोहिनी
विद्या काप्यपरा परा च पद्मी सौन्दर्यसारश्रियां ।
उद्दामो मदनस्य यौवनमदः कुल्यारतिस्त्रोतसां
केलिर्विभ्रमसंपदामविकलो लावण्यपुण्यापणः ॥ २३ ॥

विदूषकः—तेणं हि जुत्तं एव्व मज्झमलोअस्स अलंकरणिं सुलोअणिं
वण्णोत्ति लोओ ।

राजा—वयस्य अपश्यन् कः प्रत्येति । सा हि ।

शीतांशोरविनिसृता नयनयोराल्हादिनी चंद्रिका
द्रागंतर्दधती मदं च मदिरातंत्रैरनिर्वर्तिता ।
पुष्पैरमथिता निसर्गललिता माला मनोहारिणी
जीमूतादकृतोद्गतिः स्थितिमती विद्युत्समुद्योतिनी ॥ २४ ॥

१ भो वयस्य किं नु खलु सा यथा श्रूयते रूपसौभाग्येन तथैव परमार्थतोपि ।
२ तेन हि युक्तमेव मध्यमलोकस्यालंकरणा मुलोचना वर्णयति लोकः । ३ व्यापारैः ।

विदूषकः—अहो^१ अच्चेअरं ।

राजा—अपि च । सा समग्रेन्द्रियग्रामसमाल्हादिनी पुनरित्यमुत्रोक्ष्यते ।

गात्रे चंदनचर्चा मुखे सुधा वकुलपरिमलो घ्राणे ।

परिवादिनी श्रवणयोरीक्षणयोः शारदी ज्योत्स्ना ॥ २५ ॥

विदूषकः—एसा सीमा पसंसाओ ।

राजा—तामेव पुनस्सकौतुकं च बहुमानं च सानुरागं च निर्वर्णयितः स्मरशरानिकरनिकृतसच्चसारस्य प्रतिक्षणमंतर्विशीर्यमाणधैर्यावष्टम्भपारिद्ध-वहृदयस्य विवर्तमानदुर्वारमनोरथसहस्रदूयमानस्य ममाभूच्चेतासि ।

आघ्राणव्यवधायिना स्तनतटे किं चंदनेनामुना

किं गाढं परिरंभमन्तरयता स्थूलेन हारेण वा ।

रंधानेन किं मुत्तरीयसि च येनेच्छाविहारं दृशो-

र्यद्वा यत्स्पृहणीयमस्ति सुलभास्तस्यान्तराया अपि ॥ २६ ॥

विदूषकः—तदो^२ तदो ।

राजा—ततश्च सहाय्यायिनि जने कुतोप्यस्मदधिष्ठितायां दिशि व्यापारि-तदृशि स्वयमपि चलशफरी चारुलोचना तत्रैव यदृच्छया प्रचलमधुकर-मालासदृशं दृशमदात् ।

विदूषकः—एसो एत्थ समस्सासो जव्वअस्सोवि ताए दिहोत्ति ।

राजा—ततश्च सखे ।

लज्जाशंखलया मनाक् नियमितस्मेरोल्लसत्तारकैः

किंचित्कुंचितलोचनांतचलितैर्लोद्यतभ्रूलतैः ।

तस्याः प्रस्फुरदार्र्द्रकौतुकरसस्निग्धैरहं प्रेक्षितै-

रापीतञ्चलितः क्षतो निगलितस्संतर्जितो निर्जितः ॥ २७ ॥

१ अहो आश्चर्यं । २ एसा सीमा प्रसंसायाः । ३ ततस्ततः । ४ एषोत्र समा-श्वासः यद्वयस्योपि तथा दृष्ट इति ।

विदूषकः—अहो महारंभो मयणसंरंभो । वअस्स तदो तदो ।

राजा—ततश्च सा यांत्येव तथा ममांतिकात् प्रत्याहृत्य सत्रपं नेत्र-
मग्रहस्तेन पार्श्वसन्निहितमुद्गत्य दर्पणं तमेव । पुनस्संक्रामदस्मत्प्रतिच्छंदक-
सनाथं व्यधात् ।

विदूषकः—अभिजादं दंसणोवाअविष्णाणं । तदो तदो ।

राजा—स तु पुनस्तया दर्पणः ।

निर्याणीतस्ससृष्टहमक्षिणाभ्यां

कपोलयोस्सादरमर्पितश्च ।

न्यस्तश्च भूयः स्तनयोः सुदत्या

मुखेन कामं परिचुम्बितश्च ॥ २८ ॥

विदूषकः—अहो पडिच्छंदएवि तुह कासीराअउत्तिए बहुमाणो ।

राजा—वयस्य ।

शैत्यने वा रुचिरता बहुमान तोवा

मन्येत वा किमपि कारणमन्यदेव ।

संक्रातमत्प्रतिम इत्यथवास्तु तस्याः—

स्संतर्पणोश्च हृदयस्य स दर्पणोऽभूत् ॥ २९ ॥

विदूषकः—होदु जाणीअदि एव एत्थ कारणं । तदो तदो ।

राजा—किंच ससे ।

प्रचलयलयमंदोबादिना वंतपत्रं

सुरचितमपि सख्याः संजयंती करेण ।

अकृत च सविलासं चारु हासोत्तराणि

प्रविकशितकपोला जल्पितान्युत्क्षिपंती (?) ॥ ३० ॥

१ अहो महारंभोमदनरंभं । वयस्य ततस्तत । २ अभिजातं दर्शनोपायविज्ञानं ।
ततस्ततः । ३ अहो प्रतिच्छंदकेपि तव काशीराजपुत्र्या बहुमानः । ४ भवतु
जानीयते एव अत्र कारणं । ततस्ततः ।

विदूषकः—अवतीणो विअ तिस्सा वअस्से भावो ।

राजा—असंहार्यं सलु मन्मथास्रमभिमतामनुरज्यतः पुंसः प्रत्यनुराग-
दानं । येनेदानीं ।

स्त्रिधैर्वीलितयंत्रणाविचलितैस्तस्याः कटाक्षेहितै-

रीपत्प्रस्फुरिताधरोष्ठरुचकैस्तख्या समं जल्पितैः ।

मध्ये चोच्छ्वसितस्तनैर्विहसितैर्दृतांशुनीराजितैः

कामः कामापि मे करोति मनसः कामं परामुत्कताम् ॥३१॥

विदूषकः—तदो^१ अ किं वुत्तं ।

राजा—ततश्च नातिदूरमिव गते चतुरंगतयाने चतुरंतयानविन्यस्तैक-
हस्तारिणीमपरां सस्त्रीमभिभापितुकामा किल तिर्यग्बलमानवालिकं विवलन-
वशनिविदितकुचतटामोगसंकुचितोरस्कमनातिच्युताशीथिलस्तनांशुकं अंस-
भागावष्टब्धकपोलपालिकं सलीलत्रिकविवर्तनविश्रयकवरिभारालंकृतापरांस-
भागमपांगोत्संगपर्यस्तचिकुरलोचनं अर्धविस्त्रस्तकर्णोत्पलचुंब्यमानभ्रूलतां-
तमसौ द्विगुणितोपधानावष्टंमनिहितैकहस्ता सविभ्रमदर्शितपूर्वकायकां-
तिक्रमनीया किमपि किमप्याभापमाणा च तामंतरान्तरा च चोदयंती च
मदंतिकं तरलतरतारसारोदरां दृशं दृश्यमानैव संसक्तमनतिचिरेण तिरोहिता
काशीराजदृहिता ।

विदूषकः—तदो^२ तदो ।

राजा—ततश्च न जाने किमभूयं किमकार्यं किंवृत्तमिति केवलं पुनस्त-
न्मार्गनिहितनिश्चललोचनः किंकर्तव्यतामूढः क्षणमस्थाम् ।

विदूषकः—वअस्स तुहारिसाणांपि तारिसो धेरभंगोत्ति अच्चाहितं ।

राजा—वयस्य धैर्यभंग इति नेतावतापसरति । तदा सलु ।

१ अवतीर्ण इव तस्याः वयस्ये भावः । २ ततश्च किंवृत्तं । ३ ततस्ततः ।

४ वयस्य त्वा दृशानामपि तादृशो धैर्यभंग इति अत्याहितम् ।

सत्त्वं विलुप्तमिव तप्तमिवांगमंगं
 धैर्यं विशीर्णमिव दीर्ण इवांतररात्मा ।
 चेतः प्रलीनमिव लीन इव प्रबोधे
 मानः प्रमृष्ट इव कृष्ट इवास्मि चाहम् ॥ ३२ ॥

विदूषकः—तदो' तदो ।

राजा—ततश्चाहं नद्यावर्तेनारुध्यमानः शून्येन चेतसा यथाग-
 तमत्रायासिषम् ।

विदूषकः—अदो वरं जाणीअदि एव्व ।

राजा—(मद्दनावस्थामभिनीय) सखे तद्दर्शनात्प्रभृति च ।

विस्रधस्य वचोपि नावतरति व्यामूढयोः श्रोत्रयोः
 संस्कारार्पिततन्मुखेक्षणसुखेनान्यद् दृशौ पश्यतः ।
 बाह्यव्यापृतिनिर्व्यपेक्षमधुना प्रत्यङ्मुखं संकुच-
 च्चेतस्तद्गुणचिंतनानियमितं मुह्यत्यकाण्ठे मुहुः ॥ ३३ ॥

विदूषकः—भो वअस्स ण जुत्तं पुण तुज्झे एव्वं णाम अज्झित्तुं अखं-
 डितपसरं धीरत्तणं ।

राजा—(सांतस्तापं) वयस्य सौघातके किं ब्रवीमि ।

संकल्पशतविधुरितो धैर्यपरिस्खलनजातवैलक्ष्यः ।

लक्ष्मीकृतः शराणां निसर्गकठिनेन मद्दनेन ॥ ३४ ॥

विदूषकः—भो वअस्स सुणाहि दाव जइ तारिसो-वअस्से कासीराअ-
 उत्तीए दंसिदो भावे तदो अस्सासिट्ठुं वेअ अत्तहोदोवि जत्त जुत्तं ण एव्व

१ ततस्ततः । २ अतःपरं ज्ञायते एव । ३ भो वयस्य न युक्तं पुनः तव एवं नाम
 अज्झित्तुं अखंडितप्रसरं धीरत्वं । ४ भो वयस्य शृणु तावत् यदि तादृशः वयस्ये काशी-
 राजपुत्र्या दर्शित भावः ततः आश्वासितुमेव अत्रभवतोपि यत्र युक्तं नैव सतीर्णितुं ।
 यतो दैवसंपादितः समासन्न एव तस्याः आत्मच्छंदवगानुवर्तनेन समाराधयिता
 मनोरथानां धैर्यवरोत्सवः ।

संतप्सिदुं । जदो देवसंपादिदो समासणो एव्व तिस्सा अप्पच्छंदवसाणु-
वत्तणेण समाराहइत्तओ मणोरहाणं सअंवरुंसवो ।

राजा—भवतु वा तथा भवतः यथा प्रतिभाति । तथापि न तावता
संप्रति समाश्वासः । मम हि ।

तैस्तैर्मनोरथैस्तस्यामापतद्भिः कर्दधितम् ।

अतिवाहयितुं चेतो नालं कालकलामपि ॥ ३५ ॥

(नेपथ्ये वैतालिकौ)

वैतालिकौ—विजयतां कौरवेश्वरः सुखाय सायंतनसमयो भवतु देवस्य ।

प्रथमः—

उन्मीलन्नवमल्लिकांतरगलत्सौरम्यसंवासिताः

ध्रांता या दिवसश्रियो हिमकणैर्धर्मांभुक्लर्पैर्जडाः ।

पेया घ्राणपुटैः सुखेन सुतरामालिङ्गनीया भुजै-

निश्वासा इव धांति मंदमधुना वाता वसंतश्रियः ॥ ३६ ॥

द्वितीयः—

सायं मज्जनशीतला भृगमदव्यालितकंठाः स्त्रियः

काश्चिन् नूतनमल्लिकामुकुलकैर्भारं दधत्यस्तनैः ।

प्रत्यग्रागरुधूपवाससुरभी कुर्वति चातिस्त्रजः

केशांते रतिलास्यसंपद इव प्रस्तावपुष्पांजलिम् ॥ ३७ ॥

विदूषकः—(आकर्णितकेन) भो वंअस्स उडेदु दाव समासण्णा खु
साअंतणसंज्ञा ।

(उत्तिष्ठतः)

राजाः—कथमवष्टब्धा संरब्धमकरध्वजसमरोद्द्वेला । इयं हि ।

मनोरथशतार्तानां प्रोपितानां प्रमाथिनी ।

— निशीथिनी जगज्जिष्णोर्मन्मथस्य वरूथिनी ॥ ३८ ॥

१ वंदिनी । २ भो वयस्य उत्तिष्ठ तावत् समासन्ना खल सायंतनसंज्ञा ।

विदूषकः—इदो ईदो ।

(परिक्रामतः)

राजा—(सोत्कंठम्) ।

अपांगव्यासंगस्खलदलसविभ्रान्तनयनं
 दरभ्रोद्यद्वंतद्युतिदलितरागाधरदलम् ।
 अविस्पष्टस्वेदं पुलकितकपोलं भृगदृश-
 स्तदद्यापि स्पष्टं मुखमभिमुखं दृश्यत इव ॥ ३९ ॥

(इति निष्क्रान्तौ)

श्रीवत्सगोत्रजनभूषणगोपभट्ट-
 प्रेमैकधामतनुजो भुवि हस्तियुद्धात् ।
 नानाकलाम्बुनिधिपाण्ड्यमहेश्वरेण ।
 श्लोकैः शतैस्सदसि सत्कृतवान् बभूव ॥ ४० ॥

इति श्रीगोविन्दस्वामिनस्सुनुना हस्तिमल्लेन विरचिते विक्रान्तकौरवीय-
 नाटके धाराणसीदर्शनो नाम प्रथमोऽङ्कः समाप्तः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥ २ ॥

(ततः प्रविशति प्रतीहारः)

प्रतीहारः—(शयनादुत्थाय) कथमस्मामिः समुचित एवावसरे प्रतिवद्धं । प्रातस्तरामेव गंगातीर्थाभिरक्षणाय मया गंतव्यं । यतः पूर्वेषुरेव स्वयंवरदिवसाद्गर्भदासिक्त्या गंगातीर्थ एव सौभाग्यवृद्धये स्नातव्यमिति कुलवृद्धाभिरादिष्टम् । सौवस्तिके च कस्याः स्वयंवरयात्रा नदीयसी च संप्रति प्रगेतनी संघ्या ।

तथाहि ।

अनतिगलितनिद्राजाड्यदीव्यद्गलानां
प्रसरति कृतहिक्कं कूजितं कुक्कटानाम् ।
विदधति च विहंगास्तत्क्षणोद्भूतबोधाः
कलकलमधिनीडं ग्रामचैत्यद्रुमेषु ॥ १ ॥

तदिदानीं गंगातीरमेव गच्छामि (उत्थाय परिक्रामन्) इयं खलु अष्ट-
मावशिष्टा किमप्युत्कथयति कामुकाननतिचिरविनश्वरी विभावरी । संप्रति हि ।

सुवंतोऽधरपल्लवं नियमितश्वासं शनैः सुध्रुवां
सुतानां समयं सशुष्करादितं मंक्षून्मिपच्चक्षुषाम् ।
आश्लेषं च ससाध्यसं विरचितं द्रागुज्जतीनां रुपा
कुर्वति प्रतिबोधनां प्राणयिनः प्रत्यूषप्रत्युत्सुकाः ॥ २ ॥

इयमेव च निर्गलप्रणयरसलीलाकामिनामभिमततमा वेला ।

तथाहि ।

तत्कालप्रतिबोधिताभिरलसोच्चिद्रेक्षणाभिः प्रियाः
सीदंतीभिररं प्रदोपसुरतश्रांतिश्लथैरंगकैः ।

निर्मर्यादविमर्दनिर्दयममीं विस्त्रंभरुद्धत्रपं
सेवंते रतिलंपटा युवतिभिः प्रत्यूपरत्युत्सवम् ॥ ३ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) अहो सौकुमार्यं निशावसानपवनस्य । संप्रति हि ।

दूरादाद्रं परिमलमसावाहरन्मालतीनां
व्यांवृद्धोऽन्तः प्रतिनयदलत्पाटलीसौरभेण ।
निर्निश्वासोन्नमितवदनं घ्राणरन्ध्रेण पेयो
वायुः श्रातिं रतिविततिजां लुंपते दंपतीनाम् ॥ ४ ॥

संप्रति च रजनीविरामविसर्जनजानितोत्कंठाय स्वादीयानेव स्वदते कोपि
रसो मिथुनाय ।

तथाहि ।

निर्गतुं प्रथमोत्थितस्य शयनात्तल्पस्थिता कामिनी
व्यत्यासानमिताननस्य सुमुखी प्रोत्तानयंती मुखं ।
कंठासक्तकरा विपर्ययकृताश्लेषस्य भूयोधरं
चुंबन्ती परिचुम्बिताधरदलं जानात्यपूर्वं रसम् ॥ ५ ॥

(नभो विलोक्य निर्वर्ण्य च)

विशुष्यतः संप्रति कौमुदीजल-
प्लवस्य तिग्मांशुभयाक्षमःस्थले ।
प्रणह्यशिष्टा इव बुद्बुदा इमा
विभांति तारा विशरारुरोचिषः ॥ ६ ॥

(पुनर्निर्वण्य) कथं विभातप्रायमेव । अद्य हि ।

लयु विघटयितारः कुड्मलान्यब्जिनीनां
झदिति घटयितारः कोककांताः स्वकांतैः ।
जहति निपघशैलाधित्यकोत्संगसंगं
क्षपिततिभिरलेखास्तिग्मभानोर्मयूखाः ॥ ७ ॥

वहइ चिहुरभारो मालदी पाडलाणं
कुसुमवइहरेण गुंफिअं मज्झमालं ।
चउलकुसुमगुच्छं माहवी फुल्लविद्धं
फुरइ अ थणपट्टे दामअं कामिणीणं ॥ ८ ॥

सुदं खु मये गदो अज्ज मंदाअर्णी अवेक्खिहुं सामिकोरवेसरोत्ति ।
जाव एण्हिं गंगातीरं गच्छामि । (परिक्रामति) ।

प्रतीहारः—यावदेनं पृच्छामि (उपसृत्य ।) कुतो भवान्
किमत्रागतोस्ति ।

सौविदल्लः—इंदो कौरवेसरस्स खंदावारादो आअच्छेमि तस्स चेअ हि
परिअणो ।

प्रतीहारः—कच्चिदिदानीं मेघेश्वरोपि विस्मारयति गुणान् महाराज-
सोमप्रमस्य ।

सौविदल्लः—अअं किं एत्थ बहु वण्णिअदि । पडिच्छंदअं खु सो
पिटुणो ।

प्रतीहारः—तेन हि राजन्वानेव दिष्ट्या कुरवो जनपदः । तथापि
तद्गुणकथाकर्णनकौतुकं तरलयति नश्रेतः । कथय कीदृश इदानीं कौर-
वेश्वरो मेघेश्वरः ।

१ “ वहति चिकुरभारो मालती पाटलाना कुसुमव्यतिकरेण गुंफिता
मध्यमाला । बकुलकुसुमगुच्छं माधवी फुल्लविद्धं, स्फुरति च स्तनपट्टे दामकं कामि-
नीनाम् ” । ध्रुतं खलु मया गतोऽयं मंदाकिनीमवेक्षितुं स्वामी कौरवेश्वरः इति ।
यावदिदानीं गंगातीरं गच्छामि । २ इतः कौरवेश्वरस्य स्कंधावारादागच्छामि
तस्यैव हि परिजनः । ३ आर्यं किमत्र बहु वर्ण्यते प्रतिच्छंदकं खलु
सः पितुः ।

सौविदल्लः—तेण हि सुणिज्जउ एण्हिं सु सो ।

चित्ते धरेइ करुणं धरणिं भुअम्मि

सीसम्मि पाअजुअलं परमेसरस्स ।

णिल्लुत्तडुक्खविअणं सअलंपि लोअं—

अत्ताणअंपि विअ रक्खइ अप्पमत्तो ॥ ९ ॥

प्रतीहारः—तेन हि पुत्रवतामन्यग्रंणीर्महाराजसोमप्रमः।(पुरो विलोक्य)।
इयं सलुसमुच्चरज्जलशकुंतमंथरावावहारिणा समीरणेन लक्ष्यते समासीदंती
सुरस्रवंती ।

सौविदल्लः—कैहं समासण्णा जाह्ववी ।

(उमौ परिक्रम्य दृष्ट्वा च)

प्रतीहारः—इयं हि सा

गंगातरंगेण विधारयंती

सरोजजालं चलहंसमालम् ।

उल्लासिहारच्छविहारितोया

वाराणसी सीमविहारिपूरा ॥ १० ॥

किं च ।

मदकलसारसलीला

कल्हारविसरणमंजुलसमीरा ।

तामरससरसकेसर—

विसराकुलसलिलकल्लोला ॥ ११ ॥

इतो मया गंगातीर्थाभिरक्षणाय गंतव्यम् ।

१ तेन हि धूयतामिदानीं खलु सः । “चित्ते धरति करुणां धरणीं भुजयोः शीर्ये
पादयुगलं परमेस्वरस्य । निर्लेपद्रुःखवेदनं सकलमपि लोकं आत्मानमपीव रक्षत्य-
श्रसतः ।” २ कथं समासना जगद्द्वी ।

सौचिदहः—कुदो खु सच्चलोअसाहारणं गंगातित्यंवि अभिरक्षिज्जइ ।

प्रतीहारः—अत्र खलु काशीराजदुहिता सुलोचना सौभाग्यमज्जनार्थं
आगमिष्यति ।

सौचिदहः—तेणं हि जुज्जइ ।

प्रतीहारः—कं पुनर्भद्रमुखेन चालितव्यम् ?

सौचिदहः—गदो खु अग्गदो मंदाइणीं अवेक्षितुं सामी मे कौरवेसरो ।
(पुरो निर्दिश्य) एदं च दोरिदरअहुरिलतुरअपडिणवखुरघादणिरंतरखंडिदं
सूआवेदि तस्स गमणमगं घराणिवटं ।

प्रतीहारः—तेन हि युष्माभिरपि परिहर्तव्यो गंगातीरप्रदेशः ।

सौचिदहः—अअअ तह ।

(निष्कातो)

१ कुतः खलु सर्वलोकसाधारणं गंगातीर्थमपि अभिरक्ष्यते। २ तेन हि युज्यते ।
३ गतः खल्वप्रतो मंदाकिनीमवेक्षितुं स्वामी मे कौरवेश्वरः । ४ एतच्च धोरितरखल-
रिततुरणप्रतिनखुरघातानिरंतरखंडितं सूचयति तस्य गमनमार्गं घरणीपृष्ठम् ।
५ आर्यं तथा ।

मिश्रविष्कंभः ।

(ततः प्रविशति सौत्कंडो राजा विदूषकश्च)

राजा—

प्रागावयोरुपनतस्य समागमस्य
संकेतवासमवनं तदनुस्मरामि ।
यत्रैव दर्पणतले क्षणसन्निधिप्रा
संक्रामितौ सममहं च सुलोचना च ॥ १२ ॥

इदं तु पुनरलब्धविश्रामं परिभ्राम्यत्कथं नु नाम धार्येत धैर्यावसादतरलं
चेतः । यतो हि मे ।

येनैव सा प्रथममिदुमुखी प्रयाता
मार्गेण मां विकिरती स्मरमार्गणानाम् ।
तामेव संप्रति च मार्गयतोऽस्य भूयः
पर्याकुलस्य मनसोपि स एव मार्गः ॥ १३ ॥
निपीतो नेत्राभ्यामधररुचकः कौतुकरस—
प्रसंगस्मेराम्यां प्रथममभवत्पक्ष्मलदृशः ।
कथं पातुं वांछां पुनरपरथैवेयमपरा
परं धैर्यध्वंसं समविदधती नो परमतिः ॥ १४ ॥

विदूषकः—भो वअस्स रमाणिज्जं सु एअं गंगातीरुज्जाणं जाव दक्खिम्मो ।

राजा— यद्भवते रोचते ।

विदूषकः—इदो इदो (परिक्रामतः) भो वअस्स दक्ख दाव गंगातीरु-

१ भो वयस्य रमणीयं खल्वेतद् गंगातीरोद्यानं यावत्पश्यामः । २ इत इतः ।
३ भो वयस्य पश्य तावद् गंगातीरोद्यानस्य रमणीयकं, अप्र हि मय्यनिरंतरनिबद्धम-

ज्जाणस्स रामणिज्जअं । एत्थ हु । मज्झआराणिरंतराणिबद्धमहाणीलमाणीविटं-
तकंतिविसेसा जंबूणअमणिपालंवा विअ दुब्भंति अट्ठीभमरस्सच्चुरा आरेव-
हविडवेहिं फुल्लमंजरीओ । विअसंति णिम्मलरूप्यच्छविधवलुज्जलदलाइ
तवणिज्जचुण्णसारिच्छारुणकेसरुकराइ विट्टुमखंडविलोहिअवट्टुलकण्णिआइ
पुण्णाइपुप्फाइ । दीसंति थोरमुत्थाहलफलिहधवलाइ णिम्महिअवहलमइरु-
गंधबंधुराइ तत्तखणचोड्डुविआलिआइ महुअकुसुमाइ । सोहंति खंडिअजण-
हिअउक्खंडणसंकंतवहलरुहिरकइमरसरंजिआइ उद्दाममअरंदअसइलणहरं-
कुराइ विअ बाहिरफुटगंठिविअडणसोणिमाइ किंसुअकुसमाइ । अह हि ।
ओत्ताणपुडइणीराइआइ बहुमंजरिहिसहआरआइ । कुसुमभरभरिअसेहालि-
आइ । भूरि विअसंत णोमालिआइ । थवअसअणिविडकंकेलिआइ । वि-
अलंतासवविसरोह्णिआइ । मउल्लगममणोहरमल्लिआइ । उप्फुल्लसुरहिबहुवड्ढि-

हानीलमणिविगलत्कातिविशेषाः जावूनदमणिप्रालवा इव उद्भते आनीलभ्रमरकर्कुरा
आरेवनविटपैः फुल्लमंजर्यः । विकसंति निर्मलरूप्यच्छविधवलोन्वलदलानि तपनीय-
चूर्णसद्धारुणकेसरोत्कराणि विट्टुमखंडविलोहितवर्तुलकर्णिकानि पुत्रागपुष्पाणि । इत्थंन्ते
स्थूलमुक्ताफलफटिकधवलानि निर्मेयितवहलमदिरोद्गंधबंधुराणि तत्क्षणवृत्तविगलितानि
मधुककुसुमानि । शोभंते खंडितजनहृदयोत्खंडनसंकातबहलरुधिरकईमरसरंजि-
तानि उद्दाममकरध्वजशार्दूलनखाकुराणीव बहिस्फुटग्रंथिविघटनघनशोणिमानि
किंशुककुसुमानि । अथ च । उत्तानपुटकिनीराजितानि बहुमंजरीवत्सहकारकाणि
कुसुमभरभरितोफालिकानि भूरिविकसन्नवमालिकानि स्तवकशतानिविडकंकेलिकानि
विगलदासवविसरार्दितानि मुकुलोद्गमनोहरमल्लिकानि उत्फुल्लसुरभिबहुवड्ढिकानि
निपतत्कुसुमरजोधूसराणि मलयानिलचाचल्यमानकेसराणि सर्वांगसुराभिनव्यमरुवकाणि
नवगुच्छगुंफितकुरबकाणि झंकारमुखरेंदिराणि सुखशीतलमाधवीमादिराणि मधुशी-
करवट् शिशिरबकुलानि मधुरनिनदस्वरधृतकुलानि दर्शितवसंतनवविभ्रमाणि संमा-
नितपवनपरिभ्रमाणि, इंदानीं हरंति युवजनमनासि गंगातटपर्यतवनानि । पश्य
पश्य । इह च सुखविनोदे कृतमदनोदये सुरनदीतीरवनोदरे ननु सहचरीसहितः
सुरजनः सुखितः मज्जति रतिसागरे ।

आइ णिवडंतकुसुमराजधूसराइ मलआणिलचंचेष्टिअकेसराइ सच्चंगसुराहिण-
वमरुवआइ णवगुच्छगुंठिअकुरवआइ झंकारमुहुरिंदिराइ सुहसीअलमाहइ
मदिराइ । महुसीअरिह्वासीसिरवउलाइ दंसिद्वसंतणवविममाइ सम्माणि-
अपवणपरिचममाइ एण्हिं हरंति जुवजणमणाइ । गंमाअट्टपेरं तवणाइ
पच्छ पच्छ । इह अ सुहविणोदए किअमअणोदए सुरणईतीरवणोअए णं
सहअरिसहिओ सुरअण सुहिओ तुहुइ रहरससाअरे ।

राजा—(निर्वर्ण्य) वयस्य सम्यगुपलक्षितम् । अत्र हि ।

चूपं चूतांकुराग्रं क्षणमथ कलिकाः पाटयन् पाटलीना-
मास्कंदन् कुंदकोशं झटिति विघटयन् कुड्मलं कारहाट्टम् ।

मिदन् मंदारवद्धं मुकुलमविकचं चंपकानां च चुम्बन्
पुष्पाद्भ्येति पुष्पं मधुकरनिकरः प्रातर्हर्षप्रकर्षः ॥ १५ ॥

अपि च । अयं च सलु मतंगजमदा।मोदसंवादि।सुरमिसुमनाच्छादयति
सप्तच्छद्रे गंधांतरग्रहणशक्तिं प्राणपुष्टस्य । अयं च धौतकलधौतगोलककमनी-
यानि सकौतुककामिनीजनाग्रहस्तग्रहणलीलाहीणि विभर्ति महार्हाणि फटानि
जंबीरः । इमानि च स्निग्धहरितानि लुंठयति विवोथानां प्रकोष्ठकांतिं पुण्ड्रे-
क्षुकांडानि । अयं च तरुणकामिनीकर्णपूरकरणयोग्यानि वहति प्रवालपाट-
लानि प्रवालान्यशोकः । अमूनि च द्रविडविलासिनीताटंकरचनोचितानि
शुकच्छदद्वयि हरंति हरंति विलोचनानि नालिकेरपत्राणि । इयं च तुलित-
विदर्भकामिनीपीनोरुस्तंभविभ्रमा स्तम्भयति वीक्षणानि राजरंभा । (अन्यतो
विलोक्य निर्वर्ण्य च)

हृद्यामद्यानुधावत्यधरदलरुचारंजितां दंतपंक्तिं

गौडीनां प्रौढपाकक्रमपरिदलितैः स्वैः फलेरुच्छिलैः ।

निप्रुतस्वर्णवर्णच्छविभिरवहितप्राणलेद्व्यगंधैः

कास्मीरीगण्डशोभां कवलयति फलैर्निर्मलैर्मातुलिङ्गैः ॥१६॥

(अन्यतो दृष्ट्वा) इतश्च ।

रमयति हरिद्वंतोद्विद्धैर्विद्वयविकाशितै-
रलकरचना चोलखीणां मुखेष्वेव तानितैः ।
अनतिजरठैः पुष्टैरेषां जपाकुसुमारुणै-
र्विधुरमुकुलान् बंधूकांस्तान्मनो बहु मन्यते ॥ १७ ॥

इतश्च ।

असौ शिरीषः कुसुमानि धत्ते
सुलोचनाबाहुलतामृदूनि ।
प्रियाकपोलच्छुरणार्चनीयै-
र्विभाति लोभ्रः सुमनःपरागैः ॥ १८ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) अहो मनोज्ञं मंदाकिनीतीरोद्यानमास्तस्य ।
अत्र हि ।

वर्षतः प्रधिकासिकेसररजश्चूर्णान्मधुश्रोतिनः
कर्षतः कलकंठकंठकुहराञ्चूतासवाद्रा गिरः ।
सद्यः खंडितमानिनीहृदयगान् मंदानिलांश्चांदना-
नालेपान् परिशेषयन्ति न परं धैर्यावलेपानपि ॥ १९ ॥

विदूषकः—वैअस्स इदो दक्खिअदु मंदाइणिं ।

राजा—(विलोक्य निर्वर्ण्य च) इयं खलु मदोद्भरोद्दाममल्लिकाक्ष-
पक्षविक्षेपक्षोभणप्रक्षरदरविंदमरंदावस्कंदसांद्रसलिला सलीलविलोडमान-
पाठीनपरिपाटीजटिलकल्लोला कलकणितानुमीयमानेदिरवृंदांदोलितवि-
निर्देदीवरवना विहारकेलीकलभायमानकोकनिनदमुखारितिविकचकोक-
नदकुटीरकोटरा सकौतुकवरटारटनानुसरणसभ्रांतकलहंसकुलसंकुलोत्फुल्ल-

पुंढरीकखंडा चटुलसंजरीटकुटिलपदपंक्तिचित्रितपर्यंतसैकततला प्रसाद-
तुलितानिर्मलस्फाटिकतटा विषदितसौगंधिकगंधसंबंधवंधुरितगंधवाहा नंद-
यति नयनानि मंदाकिनी । तथाहि ।

वासयांति मुहुरत्र मूर्च्छता

सौरभेण युगपत्समीरणम् ।

स्पंदमानमकरंदमेदुरा-

ण्युत्फलानि च महोत्पलानि च ॥ २० ॥

अपि च-

क्वचिज्जंबूकुंजप्रतिहतिपरायर्तितजयः

क्वचिद् वृत्तायर्तभ्रमवशापरिभ्रान्तसलिलः ।

क्वचिद्रोधःपातद्वृत्तविघटमानोर्मिनिवहः

प्रवाहो जान्हव्याः प्रथयति गभीरं कलकलम् ॥ २१ ॥

इतश्च ।

विसृत्य लहरीजलं नभसि दूरमत्रोत्थिता

विवर्तितनिशातशुभ्रकरवालधारोज्ज्वलाः ।

झपाश्चदुलचंक्रमास्सपदि मीनकेतोरपि

स्फुरंत इव केतवः किमपि कौतुकं तन्वते ॥ २२ ॥

विद्रूपकः-(निर्घर्ष्य) मो वज्रस दक्ख दाव इदो पाडिबचंदकोडि-

१ हंसविशेषः । २ शीघ्र । ३ मो वयस्य पश्य तावदितः प्रतिपचंद्रको-
टिकुटिलविकटदंष्ट्राकरालमुखकुहराः समुत्तमितकर्कशहस्ताः दृश्यंते तरंत इव
द्विषंशः (गजाः) । भयपलायितसकलजलचरनिकराः मकराः । इतश्च
भ्रमणरभसविव्यञ्जलविहंगपरिहियमाणपरिसराः दीर्घतरपुश्याकंदगर्भिताः दधति
सौहित्यं । निरंतरभ्रमरसलिलपूराः पुष्पसत्त्वाः । इतश्च । मञ्जनोत्सुकजना-
वतरणदूरोत्सारितशैवालाः निर्मूलितजंबायाः प्रसादप्रकटप्रितच्छंदितातीरतरनिकराः
सञ्जिता इव दर्पणा,

कुडिलविअडदाढाकरोलमुहुकुहरा समुत्तंभिदककसहत्या दीसंति तरंता
 विअ दोघंटा । भअपलाइजंत सअलजलअरणिअरा मअरा । इदो अ
 भमलरभसभाअंतजलाविहंगपरिहरिजंतपरिसरा दीहरपुरसकंदगभिणा दंति
 ओहित्यं गिरंतरभमतसलिलऊरा तालूरा । इदो अ मज्जणागाअजणा-
 वतरणदूरोसारिअसेवाला णिम्मूल्लिअर्जबाला पसादपाअडपडिच्छंदिअतीरत-
 रुणिअरा सज्जिदा विअ दप्पणा, जैणहव्विए हरंति हिअआइं । विसत्थविहरंत-
 पाढीणडिंभजूथा तित्था । इदो अ मन्दवार्यंतमंदाइणीपवणदुव्वंतपेरंता सुव्वं-
 तमहुरसारसणिणादमणहरा अक्खिंवंति लोअणाइ णिअढावगासगआ-
 अवावडासीसितरंगआ तडकडुंगआ ।

राजा—(विलोक्य निर्वर्ण्य च) अहो स्पृहणीयता जान्हव्याः । अत्र हि ।

तरंगप्रेम्बोलव्यतिकरपरावर्तितदलं

दृशा सारंगाक्ष्यास्तुलयति विलोलं कुवलयं ।

स्तनौ तस्याः कार्तस्वरकलशसौभाग्यजयिनौ

स्मरक्रीडादोलौ स्मरयतितरां कोकमिथुनम् ॥ २३ ॥

(सविशेषोत्कंठम्) ।

यच्चक्रीकरणं करेण सदयं यद्वा नखोल्लेखने

गण्डाभ्यामुपगूहने यदसकृद्वक्त्रेण यत्पीडनम् ।

आघ्राणं कुचयोर्यदुत्पुलकयोर्यच्चार्षणं नेत्रयो-

र्यद्वा चूचुकचुंबनं ब्रजतु तद्गुप्तं च तां नाभुमः ॥ २४ ॥

विदूषकः—वअस्स अत्थि तिस्सा दंसणोवाओ ।

१. जानव्याः ह्रींति हृदयानि । विसन्धविहरत्पाठीनिडिम्भयूथाः तत्र । इतश्च मंद-
 वहनमंदाकिनीपवनधूममानपर्यताः धूममाणमधुरसारसनिनदमनोहरा आक्षिपंति
 लोचनानि निकटावकाशगतातव्यापृतशिशिरतरंगाः तटकुंजाः । २ वयस्य अस्ति
 तस्याः दर्शनोपायः ।

राजा—वयस्यं कथमिव ।

विदूषकः—मणित्वं तु अम्हाणं सोविद्वेष्टेण लडेण, आगमिस्सिदि सोहग्गमज्जणत्थं एत्थ कासीराजउत्तित्ति ।

राजा—तदपि द्रक्ष्यामः ।

(निर्वर्णयंतौ परिक्रामतः)

(ततः प्रविशति सुलोचना नवमालिका चेटी च)

नवमालिका—पिअसहि जाव मज्जणवेला ताव एत्थ गंगातीरुज्जाणे दिट्ठिओ विणोदस्सम्ह ।

सुलोचना—जहं पिअसहि मणादि ।

नवमालिका—इदो ईदो पिअसहि । (सर्वाः परिक्रामन्ति)

चेटी—(निर्वर्णयं)अहो इमस्स गिरंतरुप्फुल्लसराअकुसुमदाए रत्तकंबलोगुंठिदेहिं पिव पालिभद्रुमेहिं गिरंतरुप्फुल्लदाए कणंतकणअपच्छदसंछण्णेहिं पिव कंचणकोविआरपाअवेहिं गिन्मरीविअसिअकसणगुच्छदाए इंदणीठमणिकिरणसंचलिदेहिं पिव तापिच्छेहि गिविडविहडिअसामलमउलदाए गिम्मलमरगअमोहवलइदेहिं पिव सरिसएहिं घणपिणद्धधवलमंजरीसहस्सदाए मोत्तिअणिअरगुच्छेहिं पिव विअसिअसिंधुवारेहिं दंसिदेण पंचवण्णअकुसुमविच्चडुएण सज्जीवकरंत विअ पंचवाणाइ सुहविहारजोगसमग्गपुलिणसोहिअस्स पत्तलवहलकेअइवइवेत्थिअस्स रमणिज्जदा गंगातीरुज्जाणस्स ।

१ मणितं खल्वस्माकं सोविद्वेष्टेन लडेन । आगमिष्यति सोभाग्यमघनार्थं अत्र कारीराजपुत्रीति । २ प्रियसखि यावन्मज्जनवेला तावदत्र गंगार्तारोधाने दृष्टिर्विनोदयिष्यामः । ३ यथा प्रियसखी भणति । ४ इतः इतः प्रियसखि ५ अहो अस्य निरंतरोत्फुल्लसराअकुसुमतया रत्नकंबलावगुंठितैरिव । पारिभद्रुमैः निरंतरोत्फुल्लपीतकुल्लतया कनककणअच्छदसंछत्रैरिव काचनकोविदारपादपैः निर्भरविकसितहृण्णगुच्छतया इंदनीलमणिकिरणसंचलितैरिव तापिच्छैर्निविडविषटितश्यामलमुकुलतया निर्मलमरकतमयसुखवलपितैरिव शिरापैः घनपिनद्धधवलमंजरीसहस्रतया मोक्तिकनिकरगुच्छैरिव विकसितसिंधुवारैः दर्शितेन पंचवर्णकुसुमविच्छदेन सज्जीवुर्वंत इव पंचवाणान् मुखविहारयोग्यममप्रपुलिनशोभितस्य पत्रिलवहलकेतकीवृत्तिवेष्टितस्य रमणीयता गंगार्तारोधानस्य ।

नवमालिका—(पुरो निर्दिश्य) रमेणीअं खु एअं सुहासिसिरच्छायं
पिअंगुपाअवमूलं । जाव एत्थ मुहुत्तअं उवविसल्ल ।

सुलोचना—जं पिअंसहिए रोएदि । (सर्वा उपविशन्ति)

नवमालिका—हला सरल्लिए जाणाहि दाव महत्तरिआहिं किरंतस्स
केरसी पउत्ति मज्जणसंविहाणस्सत्ति ।

चेटी—जं पिअसंही भणादि । (उत्थाय निष्क्रान्तौ)

सुलोचना—(आत्मगतं) कंहं रमेणिज्जोवि एस उद्देशो तद्दंसणादो
पहुदि उम्मणाअंतस्स ण देइ णिउउइं हिअअस्स । जदो दीसंतावि एत्थ
उप्फुल्लमंजरीपुंजगुंजितमहुअरा इमे सहआरा सुमरावेति तं चेअ तेण
जणेण अलंक्रियपासं सहआरपाअवं । वाअंतावि एदे सरअसहआरपराअ-
सुराअसुरहिणो गंधवाहिणो सुमरावेति तं चेअ तज्जणसरारपस्समहग्घविदं
समीरणं इमस्सिं च तं चेअ जणं धारअंति ण किंपि अण्णं लग्गादि चरि-
दावआसे हिअए । इमाइं अ तद्दंसणसुहदुल्लिआइ लोअणाइ उम्मिसंतावि
ण पेक्खंति अत्थंतरे । इअं अ तदो पहुदि किंपि किंपि सुत्तअंती ण पारेदि
इदो मुहुत्तं मुहु-

१ रमेणीयं खल्वेतत् सुखशिशिरच्छायं प्रियंगुपादपमूलं यावदत्र मुहूर्तमुपविशाम् ।
२ यत् प्रियसह्याः रोचते । ३. हला सरल्लिके जानीहि तावन्महत्तरिकाभिः कि-
यमाणस्य कीदृशीः प्रवृत्तिः मज्जनसंविधानस्येति । ४. यत् प्रियसखी भणति ।
५. कथं रमेणीयोपि एष उद्देश तद्दर्शनात्प्रभृति उन्ननायमानस्य न दधाति निवृत्तिं
हृदयस्य यतो दृश्यमाणा अथ्यत्र उत्फुल्लमंजरीपुंजगुंजितमधुकरा इमे सहकारा स्मार-
यन्ति तमेव तेन अनेनालंक्रयप्रार्थ्य सहकारपादपं । वांतेपि एते सरलसहकारपराग-
सुरागसुधभिणो गंधवाहाः स्मारयन्ति तमेव तज्जनशरीरस्पर्शमहापितं समीरणं ।
अस्मिंश्च तमेव जनं धारयति न किमप्यन्यद् लगति चरितावकाशे हृदये इमे च तद्-
र्शनसुखदुर्लल्लिते लोचने उन्मिषती अपि न पश्यतोऽर्थांतरं । इयं च ततः प्रभृति किमपि
किमपि सूत्रयन्ती न पारयति इतो मुहूर्तं मुहुः ।

वाहुंदिदुर्व्वंदीकृद्व्य तेण जणेण चिंतावराई । अहं अ अत्थदो एसा णिसागवला चिंता । अहं चेअं सु तेण तुलगामेत्तदंसणसुहदाइणा महा-
चाहुणा आभिजाइविरुद्धं कण्णआणं आमिह्वं अगणअंतेण दयस्वंतस्सवि
लोअणस्स कदमिहं करग्गहेण एकपदेकमरिआ एतो अ तस्स अदिकमो जं
अहं चेअं सअं वरिदुकामा पढमं चेअं तेण णअणाणंददाणपुण्णचंदेण

१. विहृतिदुर्व्वंदीकृतेव तेन जनेन चिंतावराकी । अथ च अर्थत
एया निसर्गवला चिंता अहमेव खलु तेन यदच्छामात्रदर्शनमुखदायिना महा-
चाहुनाभिजातविरुद्धं कन्यानामभिद्रवमणयता पश्यतोपि लोचनस्य कृतास्मि
करप्रद्वैकपदे कमरिका । एष च तस्यातिक्रमो यदहमेव स्वयं वरितुकामा प्रथममेव
तेन नयनानंददानपूर्णचंद्रणोत्सुखपुंढरीकसदक्षैः स्निग्धपद्मलघवस्तदीर्घैः स्वयं
वृतास्मि चक्षुभिः । एष च मे विवेकमूढो मनोरथो यत् स एव भवतु सर्वोपि
दिवसः, सैव भवतु सकलापि वेला, स एव भवतु सर्वोप्युद्देशः, सा एव भवतु
सकलापि दिशा यस्मिन् क्षणमात्रे दर्शनमुखमासीत् । किं पुनः यदि अन्येपि
अलीकलज्जाव्यसनेऽवधीरितसाध्वसेऽवगाहिते यथेच्छप्रेक्षणसाहसे द्वे त्रेचने लभेयेति ।
को वा तस्य प्रत्युपकारो दर्पणस्य येन प्रतिच्छत्ता तस्य प्रतिच्छदं दत्तं मे यथे-
च्छदर्शनमुखं लोचनयोः । अथवा लुब्धः खलु स दर्पणो येन क्षणांतर एव
गोपितं तस्य प्रतिच्छंदकम् । निर्दाक्षिण्यथ स जनो येन मुहूर्त्तमात्रातिरोभवता
प्रतिच्छंदकदर्शनमपि आत्मनो न सोढं । अथवा अहमेवात्रापराध्यामि याहं संपूर्ण-
दर्शनमात्रेणापि तं जनमसंभाव्य पश्यत एव तस्य यथापुरं हि प्रस्थिता ।
कथं वा अत्र आत्मनोपि न प्रभ्रति लजेमि । याहं तद्दर्शनरमणीया भूमिमावर्त्य
पुनर्द्रष्टुमपि न लभे । धूमते च मया सयौवनस्य जनस्याभिमतजनदर्शने उत्स्रंष्टि-
तधैर्वागल उद्वासितविनयव्यसनेऽपनीतलज्जातिरस्करणीको दुःसह्यारभककेशो मदनो
नाम कोऽपि अंतःकरणमधिक्षिपतीति । तत् किलैतत् मयेदानीमनुभाव्यते येन मे अ-
पर ६व ततः प्रवृत्तिचिंता, अन्य एव संतापगर्भो मनसो विकारः । इत्थं मे अद्य
प्रवर्तते वैल्यं यदादर्शनसमये संमुखसीनवा एतया नवमालिकया तत्क्षणधैर्यस्य-
स्तनविलक्षो मे भावो लक्षितो न वेति ।

उष्णुल्लपुण्डरीअसरिच्छेहि सिणित्थपमहलघवलदीहरेहि सअं बुददह्नि चक्खुहिं एसो अमे विवेअमूढो मणोरहो जं सा एव्व होदु सव्वोवि दिअहो । सा एव्व होदु सअलावि वेला, सो एव्व होदु सव्वोवि उद्देसो, सा एव्व होदु सअलावि दिसा । जहिं खणमेत्त दंसणसुहं आसि । किं उण जइ अण्णाइ वि अलीअलज्जावसणाइ ओहिरदसज्झसहेवगाइ जाहिच्छपेच्छण साहसिआइ दोण्णि लोअणाइ लहेअति । कोवा तस्स पच्चुवआरो दप्पणस्स, जेण पडिच्छंतेण तस्य पडिच्छंदअं दिण्णं मे जाहिच्छदंसणसुह लोअणाणं । अहल लुद्धो खु सो द्रप्पणो जेण खणंतरि चेअ गोपिअं तस्स पडिच्छंदअं । णिइक्खिणो अ सो जणो जेण मुहुत्तमेत्तादो तिरोभवंतेण पडिच्छंद अदंसणांपि अप्पणो ण सहिदं । अहव अहं चेअ एत्थ अपरज्झामि जा अहं संपुण्ण (दंसण) मेत्तएणापि तं जणं असंभाविअ दक्खंतस्स चेअ तस्स जहपुरं हि पत्थिदा । कहं वा एत्थ अत्तणोपि ण पभवति लजेमि जा अहं तदंसणरमणिज्जं भूमिं आवात्तिअ पुणो दंसिदुंपि ण लहेमि । सुच्चइ अ मए सजोव्वणस्स जणस्स अभिमदजणदंसणे उक्खंदिदधीरगगलो उव्वासिदविणअवसणो अवणीदलज्जतिरक्खरणीओ दूसहारंभक्कसो मअणो णाम कोवि अंतकरणं अकिरवदिति । तं किर एदं मए दाणिं अणुहविज्जादि जेण मे अवर एव्व अदो पहुदि चिंता । अण्णो एव्व संतावगन्धो मणस्स विआरो इदो अ मे अज्ज पवत्तदि वेलक्ख जं तदंसणसमए सम्मुहासीणाए इमाए णोमालिआए तक्खणधीरक्खरुणविलक्खो मे भावो लक्खिदो ण वेत्ति ।

नवमालिका—(विलोक्य) पिअंसहि किंवि चिंतंति विअ लक्खिज्जासि ।

सुलोचना—(सर्वलक्ष्यं) जइ आत्थि कहं तेण कहइस्स ।

नवमालिका—णं सु जं चिंतिज्जइ तं कहेद्व्वंति णिओओ । जद्रा सु
 अवरं पडिवद्धअं णत्थि तद्रा णं चिंतिज्जंतं कहिज्जइ कण्णआजणस्स
 उण सुसिण्हिदेवि जणे पडिवद्धदि भावावेदणं णिसग्गसिद्धा लज्जा ।
 ता समाद्धिदं मए लज्ज एव्व तुह अंतकरणं णिगुहावेदित्ति । जद्रो लक्खिज्जदि
 एव्व सडिलणिस्सहेहिं अंगेहिं अदिण्णसेरसंभासणेण मुहेण थिमिदजिह्हेहि
 अ लोअणेहिं अणुवद्धिजंति कावि दुरंता तुह चिंता । हिओ णअरदेवदा-
 जत्तापाट्टीणिअत्ति आदिवेला तिस्सा आरंभोत्ति तक्केमि जेण तद्रो पडुदि
 अण्णारिसं ते भासिअं, अण्णारिसिअ दिट्ठि, अण्णारिसं अ सरिअं,
 अण्णारिसे एव्व तुमंवि लक्खिज्जसि । तद्रो अ एक्कावि इमा अदीदा
 जामिणी अत्थं गमअंती विवेअं । अंधराअंती अंतकरणं, अभिदवंती णिहा-
 सुहं, णिम्मूलअंती धीरं, उम्मीलअंती संतापं, सहीजणस्सवि लज्जाभारेण
 अणुण्णामिदमुहिए अजाणंतीए कहणिज्जं, अमुणंतीए करणिज्जं कहं
 कहंपि तुह गदा ।

सुलोचना—(सर्वैलक्ष्यं सेष्यं च) किंएदं किंवि हिअए काऊण
 विअकसेहि ।

१ न खलु यच्चित्यते तत्कथयितव्यमिति नियोगो यदा खलुपरं प्रतिबंधकं
 नास्ति तदा ननु चिंतितं कथ्यते, कन्यकाजनस्य पुनः सुस्निग्धेषु जने प्रतिवभ्राति
 भावावेदनं निसर्गसिद्धा लज्जा । तस्मात् समर्थितं मया लज्जैव त्वांतःकरणं
 निगूह्यति इति । यतो लक्ष्यत एव शिथिलनिस्सहैर्गौरदत्तत्त्वैरभाषणेन मुखेन
 स्तिमितजिह्वाभ्या च लोचनाभ्यामनुबध्यमाना कापि दुरंता चिंता ह्यथ नगरदेवता-
 यात्राप्रभृति अतिवेल्लस्तस्या आरंभ इति तर्क्यामि । येन ततःप्रभृत्यन्यादृशं
 से भाषितं अन्यादृशी च दृष्टिः अन्यादृशं च शरीरं, अन्या दृश्येव स्वमपि
 लक्ष्यसे । ततश्चैकापि इयमतीता कामिनी अस्तं गमयंती विवेकं अंधः-
 कारयंती अंतःकरणमभिद्रावयंती निद्रामुखं निर्मूलयंती धैर्यं उन्मीलयंती सं-
 तापं सखीजनस्यापि लज्जाभारेणानुप्रामितमुख्या जानंत्या कथनीयमजानंत्या
 करणीयं कथं कथमपि त्वया गमिता । २ किमेतत् किमपि हृदये कृत्वा विक्रयसे ।

राजा—(आत्मगतं) अपि नाम सा भवेत् । (प्रकाशं) यावद्-
मुना प्रलंबविटपेनाश्मंतकपादपेनातरितः पश्यामि (तथा दृष्ट्वा सहर्षं)
वयस्य दिष्ट्या वर्धसे । सैव त्वत्त्वियं ते प्रियसखी ।

विद्रूपकः—(दृष्ट्वा) केहं एसा तत्तहोदी कासीराजउची ।

राजा—(निर्वर्ण्य सोत्कंठं)

इयं सा लावण्यामृतसरिति यस्यां मम दृशौ

निरुचःश्रासं मग्ने पदमपि लभे तेन तरितुं ।

स्थिरीभूतं यस्यां प्रकृतितरलं संप्रति मनो ।

यया कामः कामं हृदयमिदमंतर्व्यथयति ॥ २५ ॥

नयमालिका—महामागो खु सो जणो जो एवं णाम पिअसहीए
हिअए सदापि अ वट्टइ ।

सुलोचना—(सलज्जं) सहि^१ कीस मं वाहेहि । साविदा खु से मए
जइ मे पुणोवि किंवि असंबंधं जंपिहिस्सि ।

विद्रूपकः—वअस्स तुह एव्व उत्ततो वट्टदित्ति तक्केमि ।

राजा—अहो सृष्टणीयः कन्यकानां व्रीडाव्यतिकरः ।

तथाहि—

निरुंधाना कूटं किमपि हृदये वस्तु लिखितं

तदस्वस्थैर्भावैः पुनरंजुमिमानां प्रियसखीं ।

सलज्जं जल्पंती परिमृदितशुष्काक्षरमसौ

विलक्षस्मेरास्या कथमपि तदस्याः स्फुटयति ॥ २६ ॥

(पुनर्निर्वर्ण्य)—अहो सर्वावस्थासु कामनीयकमस्याः ।

१. कथमेया तत्रभवता कारीयजपुत्री । २. महामागः खलु स जनः य एवं नाम प्रियसख्या हृदये सदापि च वर्तते । ३. सखि कस्मान्नां वापसे । शापिता खल्वसि मया यदि मां पुनरपि किमप्यसंबंधं जल्पसि ४. वयस्य तवैव वृत्तान्तो वर्तते इति तर्कयामि ।

इदं हि—

जरठरविमयूखतापताम्यत्-

किसलयदुर्बलकोमलांगयष्ट्यां ।

चकितहरिणशावलोचनाया-

मभिरमते हृदयं सुलोचनायाम् ॥ २७ ॥

नवमालिका—का वा एत्थ असंबंधं मंतेदि सुसंबंधं चेअ सु एवं भविस्सदि ।

सुलोचना—(स्वगतं) अमोहवादिणी होहि ।

राजा—इयं सत्वसंद्धितपराक्रमस्य मकरकेतोरसंहार्यशौर्यहेतुः सुमहानवष्टभः (आकाशे लक्ष्यं वद्धा) अपि भोः कुसुमधन्वन वृथा कथ्यसे इदमुपालभ्यसे ।

यत्रैते स्फुरतः प्रमथ्य विनयं दीर्घं भ्रुवौ सुभ्रुवो-

यत्रैते हरतः प्रसह्य तरले धैर्यग्रहं लोचने ।

यत्रैपास्ति विमोहनाय अगतस्तत्र स्मर श्रूयतां

कोदढे च शरेषु च त्वयि च भोः स्यात्पौनरुक्त्यं परम् ॥२८॥

सुलोचना—(स्वगतं) अवि णाम सो जणो अज्जवि दंसणसुहं देज्ज ।

नवमालिका—(विभाव्य स्वगतं) कहं एसा चिंताभरेण वल्लिअं सिज्जइ होदु जाव इमाए हिअअं आकिसवामि । (प्रकाशं) पिअंसहि एसा सु सह

१. का वात्रासंबंधं मंत्रयते सुसंबंधमेव खलु एतद् भविष्यति । २. अमोघवादिनी भव । ३. अपि नाम स जनः अद्यापि दर्शनसुखं दास्यति । ४. कथमेपा चिंताभरेण बलवत् स्थिते भवतु तावदस्या हृदयमाक्षिपामि । ५. प्रियसखि एषा खलु सह समुचरत्पुररकारंस्वकेलिकलहकलकलगीभीरेण शब्दापथतीव मास्तेन भागीरथी । तस्माद्दुत्तिष्ठ तावत् यावत् सरलिका आगमिष्यति तावन्मंदाकिनी पत्यावः ।

समुच्चरंतकुररकारंडवकेलिकलअलगंभिणेण सद्वावेदि विज मारुदेण
भाईरहि । ता उठेहि दाव जाव सरलिआ आजमिस्सदि । ताव मंदाअणीं
दक्खिस्सह ।

सुलोचना—जं पिअसहीए रोअदि । (उत्तिष्ठतः)

नवमालिका—इदो इदो पिअसहि (परिक्रामतः)

राजा—(निर्वर्ण्य) कथं समग्रसाधनः संप्रति संप्रामयते कुसुमधन्वा ।
मम हि—

अस्याः कामः कठोरः स्तनतटयुगले नाभिरंधे गर्भीरो
विस्तीर्णः श्रोणिर्विवे गतिषु कृतपदो हस्तयोर्दत्तहस्तः ।
जातोत्कंट्रोथ कंठे मुखमनु सुमुखं काममोष्ठे स रांगो ।
विभ्रांतश्चायमक्ष्णोर्जनयति हृदयस्याव्यवस्थामवस्थाम् २९

विद्रूपकः—वअस्स इदो एव्व कहं आअच्छंति ।

राजा—ससे किमत्र कुर्मः । अथवा स्वयमासीदंत्योरनयोरदुष्ट एव
यादृच्छिक उपनिपातः ।

सुलोचनां—(अप्रतो राजानं दृष्ट्वा ससाध्वसं समौत्सुक्यं स्वात्मगतं)
अहो सो एव्व एत्थ समाणीदो देव्वेण ।

नवमालिका—(राजानं दृष्ट्वा अपवार्यं) पिअसहि दिडिआ
वड्ढोसि सो एव्व जणो एत्थ समाणीदो देव्वेण ।

सुलोचना—(सलज्जमपवार्यं) हँला किं एत्थ करिअट्टु ।

नवमालिका—(अपवार्यं सस्मितं) इमं एँव्व णं पुच्छहु ।

१. यत् प्रियसख्याः रोचते । २. इतः इतः प्रियसखि । ३. वयस्य इत एव
कथमागच्छतः । ४. अहो स एवात्र समानीतो दैवेन । ५. प्रियसखि दिष्ट्या
वर्षसे, स एव अनोत्र समानीतो दैवेन । ६. इत्य किमत्र कियतां । ७. इममेव
ननु पृच्छ ।

सुलोचना—(सेर्ष्यमपवार्य) हला पुणोवि किं असंबद्धं भणासि ।
(अन्यतो गंतुमिच्छति) ।

नवमालिका—पिअसहि मा मा कुप्पेहि (हस्ते गृह्णाति)

राजा—(स्वगतं) अयमत्रावसरः । (उपसृत्य ससांत्वनम्) अयि सरले—

येन व्यलीकेपि कृतेन कोपो दाक्षिण्यरुद्धो लभतेऽवकाशं ।
तस्मिन् जनेऽस्मिन्नकृतापराधे कुतो वृथा त्वं कुपिता प्रयासि ॥३०॥

विदूषकः—कंहं कोवणा अत्तहोदी ।

नवमालिका—अंदक्खणे कंहं अपुव्वदंसणसंभावणीअस्स इमस्स
जणस्स वअणं लंघेसि ।

राजा—सखि कुतः सत्वसौ कुपिता ।

नवमालिका—इमं एव्वं पुच्छइ ।

(सुलोचना सेर्ष्यं नवमालिकां पश्यति)

राजा—सुंदरि प्रसीद प्रसीद ।

(नेपथ्ये)

इदो^१ पिअसहि

नवमालिका—(कर्णं दत्त्वा) पिअसहि सरलिआ णं सद्देवइ ता
इदो सिग्घं एहि ।

सुलोचना—(स्वगतं) कंहं एत्तिअंवि विग्घिदं । का गई ।

१. हला पनरपि किमसंबद्धं भणासि । २. प्रियसखि मा मा पुष्य । ३. कर्णं कोपनाश्रभवती । ४. अदक्षिणे कथमपूर्वदर्शनसंभावनीयस्यास्य वचनं लंघयसि । ५. इमामेव पृच्छ । ६. इतः प्रियसखी । ७. प्रियसखि सरलिका ननु शब्दापयति तस्मादितः शीघ्रमेहि ८. कथमेतावदपि विप्रितं । का गतिः ।

(परिक्रम्य निष्कान्ति)

राजा—अहो क्षणदर्शनमपि न सोढव्यमीर्ष्यालुना दैवेन ।

विद्वेषकः—व्रजैस्स णिञ्चितो दाणिं होहि । असाधारणो सु तत्त-
होदीए तुवम्मि बहुमाणो ।

राजा—अतर्कितोपनतेन च दर्शनेन प्रतिक्षणाविधीयमानविभ्रममात्रे-
दितं तस्याव्रीडितम् ।

तथाहि—

स्तनतटसमुत्क्षिता मुक्तावली परिवर्तिता
सुनिहितमपि स्रष्टुं कर्णोत्पलं प्रहितः करः ।
विनमितमुखं सख्या सव्याजमंतरितं मुहु-
मंयि च निपतद्दृष्टौ न्यस्ते दृशौ स्तनचूचुके ॥ ३१ ॥

(विचिंत्य सौत्सुक्यं) अहो अभिरूपं तस्याः प्रियसतीं प्रति प्रणयरसाद्रि-
कुपितं ।

तथाहि—

नैवाधरेण स्फुरितं न रक्ते विलोचनेन स्त्रलितं च गत्या ।
तथापि कोपः परिभाषितोऽस्य भिन्नक्रमेणैव निरीक्षितेन ॥ ३२ ॥

(अग्रतो विलोक्य सौत्कंडं)

क्षणमिह मदिराक्ष्यामग्रतो मे स्थितायां
स्तनतटपरिणाहात्प्रच्युतस्याकुतोपि ।
पथि च विटपिलग्नस्योत्तरीयांचलस्य
क्षणकृतगतिविभ्रस्यैव भूयः स्मरामि ॥ ३३ ॥

(सांतस्तापं निश्वस्य) अहो दुर्विपहता प्रियाविरहव्यथायाः । येनानु-

१ वयस्य निश्चित इदानीं भव । असाधारणः खलु तत्र भवत्यास्त्वपि
पदुमानः ।

पदमेव समुत्पादितसर्वांगीणपरितापा शिरोवेदनामिवापादयति । (सवि-
शेषोत्कंठं ।)

भवसि भवसि मूर्धन् सत्यमेवोत्तमाङ्गं
यद्वि सकृदपि तस्यास्तेर्ष्यमुत्क्षिप्तपाणेः ।
रतिकलहविमर्दं प्वर्चति त्वां प्रियाया-
स्त परमपरिहार्यः पारिहार्यप्रहारः ॥ ३४ ॥

विदूषकः—भो वअस्स समासण्णो मज्झाण्हो जाव एण्हि संदावारं
एव्व गच्छेमो ।

राजा—(नभो विलोक्य ।) कथं गतमहर्दलम् ।
तथाहि ।

अहमिह सहसानः संगरन् वर्हभारं
तरुविटपनिपण्णस्सेवते स्यापसौख्यम् ।
श्रयति तपनतापाडुत्रसन्नत्र चासौ
धननलिनपलाशाभ्यन्तरं मंदसानः ॥ ३५ ॥

किंच ।

प्रासादोदरयासगेहतलिमेप्यघातपो द्वे जिन-
श्र्चाचंदनकर्दमार्द्रतनुभिः सार्धं प्रियाभिः प्रियाः ।
क्षौर्मातव्यजनैः करव्यतिकराः संविज्यमानैर्मिथः
कुर्वन्तः सुरतश्रमव्यपनयं तद्रालवः शेरते ॥ ३६ ॥

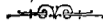
विदूषकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(इति परिक्रम्य निष्क्रान्तौ)

इति श्रीकवि हस्तिमल्लेन विरचिते कौरवपौरवीयनाटके गंगामञ्जनं
नाम द्वितीयोद्भूः समाप्तः ॥ २ ॥

१ भो धयस्य समासणो मप्यान्हः यावदिदानी स्वंदावारमेव गच्छावः ।
२ इत इतः प्रियवयस्यः ।

तृतीयोऽङ्कः ॥ ३ ॥

(ततः प्रविशति विटः)

विटः—अहो अनन्यसाधारणी वाराणस्याः समृद्धिः ।

अत्र हि—

गुण एवाहार्यं भवति पुरुषाणां बहुमतं
स्त्रियः स्वैरं हार्यः प्रणयचतुरैश्चादुवचनैः ।
धनं पात्रे दत्तं न खलु वसुगुतिर्धनवशां
कवीनां काप्यन्या भणितिरभिजाता विजयते ॥ १ ॥

अतश्च—

घणितो जित्वरीमाहुः सत्यं वाराणसीमिमाम् ।
यदेनया व्यजीयंत विश्वान्यनगरश्रियः ॥ २ ॥

विशेषतः पुनरथ सुलोचनास्वयंवरयात्रायामन्यैव कापि शोभा
काशीराजधान्याः ।

तथाहि—

अभ्युक्ष्यते सरसकुसुमाम्यर्चितैर्गंधतोयै-
र्घांभीमार्गाः पुरपरिजने नात्र संमृष्टशुद्धाः ।
पुष्पैश्चयोतन्मधुलवजडैर्निष्पतच्चंचरीकै-
र्व्याक्रीयंते सुरभिभिरितो वेश्मनां चाजिराणि ॥ ३ ॥

अपि च—

उत्तंभितध्वजपटांचलघुंव्यमान-
ज्योतिर्विमानविततीनि विभांत्यमूनि ।

सौधान्युदस्तमणितोरणकोणनद्ध-

डोलायमाननववन्दनमालिकानि ॥ ४ ॥

यावदिदानीं स्वयंवरयात्राकृते समापततो राजन्यस्यावेक्षणेन चक्षुषी संभावयामः । (परिक्रम्यामृतो विलोक्य) । कथमसौ विलासवाहालि-
र्मकरध्वजस्य संगीतशालारतेर्विक्रिया पण्यस्त्रीरत्नानामुत्पत्तिभवनं शृंगारस्य
नाभिगृहं लीलाया निर्माणभूमिर्विश्रमाणामाकर्षणवाढिशं तरुणजनमनोमीना-
नामवस्कंदपरबलामिंद्रियग्रामस्य विनयमुखपटाक्षेपणरंगो विनीतजनवार-
णानां स्वगुणविकत्यनस्थानं धीक्षानां वैदग्ध्यविनिमयहृदयेकानां करा-
लगोलव्यातिकरपितृवनं वेश्याजनमातृजरतपितृपिशाचिकानां पुराणा
चामलूर्णाणिकादारिकाभुजंगीनामपूर्वमद्वैतदर्शनं मायाप्रपंचस्य पारि-
पंथिको निश्रेयसपथपान्थानां मनोरथमात्रास्वाद्यो दुर्गतानां द्रविणव्रतां
सदाप्यदत्तकवाटो वेशवाटः ।

किंच ।

अविस्त्रंभस्त्रिगंधं धचनमवलेह्यं श्रवणयोः

परिप्वंगस्संगव्यसनमपहस्त्येव मधुरः ।

ऋतेऽन्तः सद्भावात्सपरमुपचारश्च रुचिर-

स्सहैवोद्भिन्नानि स्तनमुकुलकैर्यत्र सुदृशाम् ॥ ५ ॥

(स्पर्श-रूपायत्वा) अहो वेशवीर्यविहाररसिकस्य कोप्यतिशायी
सौरभसंभारः समीरणस्य ।

अत्र हि—

श्रीढांगनारुचिरकंठघनांगरागः

कस्तूरिकापरिमलस्पृहणीयगंधः ।

सौभाग्यगर्वभरमन्थरयेव गत्या

चेतः प्रलोभयति नस्तरणो नभस्वान् ॥ ६ ॥

यावदेनं वेशवाटमतिलंघ्य राजन्यकावलोकाय राजमार्गं समासाधयामः।
अथवा दुष्करमेनमतिलंघयितुम् ।

कुतः ।

न दृष्टां विम्बोष्ठीमलमनभिमाप्यास्मि चलितुं
विलम्बः स्यात्तैस्तैस्सुचिरमुपचारैश्च सुदृशाम् ।
अपेक्ष्यंते चास्मान् प्रचुरमपराद्धाश्च सुहृदः
मियाः प्रत्याश्वास्याः प्रणयघटनायै विघटिताः ॥ ७ ॥

तदंतरायः सत्वयं मार्गः कार्यान्तरस्य । अथवा शांतं श्रेयानेव मे प्रस्तु-
तकार्यांतरप्रसंगस्यात्र व्यासंगः ।

येन—

तांबूलवीटीरूपयुक्तशिष्टाः कर्पूरपारीस्सकरंददत्ताः ।
माल्यानि धम्मिल्लकृताधिवासान्यमुत्र लप्स्ये मुहुरंगनाम्यः ॥ ८ ॥

तदिदानीमेनमत्रगाहिये । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ वेशवाट-
मुस्रमंडपे दुर्विनीता शौण्डिधर्षकंठघोषाघरितरूप्यपंटाटेष्टा । कथं नु
सत्वस्या मूर्त्यायाश्शिरोतैरात्मानं रक्षयं । दुर्लभः सत्वेमिर्दुर्दान्तदेवितृ-
मिर्दृष्टस्य ममात्रापसारः । तद् किमत्र शरणं । भवतूत्तरीयेणावकुंडितस्त्व-
रितमस्माद्देशात्पलायिये । (तथा परिक्रम्यन्) दिष्ट्या निःशल्यः कुशल्यस्मि
हन्त भोः ।

द्रविणस्यार्जनं द्यूते वेशे तस्य विसर्जनं ।

एषामायव्ययद्वारे द्वे अपि व्यसने इमे ॥ ९ ॥

(कर्णं दत्त्वा) कुतः सत्वाद्धानध्वनिः । (विभाव्य) कथं चंद्रसेनाभव-
नात् । इह सत्वभ्रांतप्रणयकेलीव्यतिकरमेकं मिथुनं प्रतिवसति । चंद्रसेनावै-
शिकचक्रोरश्च । व्यभिचरितं सत्वस्यामभिजातसौहार्दायां परविताच्छेदनेन

गणिकाकुलवर्षेण । यदनयोर्द्विपदयोरिव वर्तते परस्परार्थसंक्रमः ।
अतश्चैतदेवं ।

यतः-

न बहुप्रेयसीन् पुंसः कामिन्यो बहु मन्यते ।
पुमांसो बहु मन्यते बहुपुंसीर्न योपितः ॥ १० ॥

(पुनः कर्णं दत्त्वा) कथमिहैव भवनचंद्रशालायामपावृत्य गवाक्षं पत्या
सह वीक्षमाणा चंद्रसेनेव व्याहरति ।

इयं सलु-

अश्रांतकांतसुरतकृमनूतनोत्थ—
स्वेदोद्विडुविसरार्द्रकपोलपालिः ।
मा माद्वयन्त्यलसविह्वलजिह्वदृष्टि-
निश्वासगद्गदगलत्प्रसरैर्वचोभिः ॥ ११ ॥
तल्पस्थितेयमुपधानविशिष्टहस्ता
न्यस्तानना पुलकिनी प्रियमर्तुरंसे ।
आस्रस्तकेदारचनांतरितावतंसा
धत्तेवधानमिह मत्प्रतिपालनायाम् ॥ १२ ॥

भवतु संभाव्यैव गच्छामि । (उपमृत्य) अजप्यमस्तु युवयोस्संगतं ।
किं ब्रूय । अपि कुशलं भावस्येति । कथममुना कुशलपरिप्रश्नेनोद्धटितो
मे चिरादनवलोकनातिक्रमः । सखायौ मास्म मामुपालभेयां अपराध्यत्र
सुलोचनास्वयंवरयात्रा । यद्विप्रकृष्टसंनिविष्टराजांतरशिविरनिरीक्षणकौतु-
केन परिभ्रमतां तृतीयोयं दिवसः । किमाहतुः । तेन हि क्षांतमिति । एष
इदानीं निष्कृतनिजातिक्रमदुष्कर्मा महाकविप्रबंधस्येव नित्यप्रवृत्तमुत्त-
शप्यम्याम्य मिथुनस्य सौरशायिको भवामि । किमाह भवती चंक्रमण-

चपलस्येव बालकस्यांतर्गृहं निरुध्यमानस्य कुतस्ते प्रियस्तुहृद्ः सौख्यमिति ।
अलं कथांतरव्याजेनात्मनः सौभाग्यकतया । किमाह भवती । कंपितास्मि
अलंक्रियतामयं शय्यार्थं इति । वासु सुलोचनास्वयंवरयात्रां प्रत्यवेक्ष्यो-
पावर्तिष्ये । तदलमतिर्यत्रणया । किमाह भवान् । दृश्यतां भवता स्वयंवर-
यात्रा । अहं तु पुनस्त्वनमुखाच्छ्रोष्यामीति । (सस्मितं) अहो चापलमत्र
भवतः । यद्वा किं वदंती श्रवणदानमपि गृहस्थूणस्यैवाट्टवह्निर्गृहस्य
सख्युर्नाल्पीयः । (सस्मितं) । अथवा प्रवर्तयतु तवापि स्वयंवरयात्रां
चंद्रसेना । कथं हासोत्तरमसौ पत्युश्चरसि पतिता । भवतु साधयामस्ता-
वत् । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ जरत्कूपिका वाराणस्याः प्रदी-
पच्छाया । मदनभानोरकालपलितं तरुणानां सिनीवाली सुरतचंद्रातपस्य
जंगमचंचावेशाटस्य संमार्जनी स्त्रैणस्य विडंबयंती विलासिनी विभ्रमान्नि-
जोदवसितालिंद्रवितर्द्रिकां दूषयंती भोगवत्या माता निपादवती ।

या सलु—

यतस्ततस्सूतविशीर्णसूत्रा पुराणकथैव शिरालदेहा ।

अमुंचती मंडनमंगनार्हं चलत्यचारु प्रचलाकिकेय ॥१३॥

अपि चास्याः—

मूले बालयवप्ररोहधवलान् लब्धस्वभावांस्ततो

मांजिष्ठप्रसरच्छवीनथ चरत्ककैलिनालारुणान् ।

पश्चान्मुग्धशिरीषकेसररुचः प्रांते च काकच्छद-

च्छायान्मूर्ध्नि कचान् करोत्यपसरच्छीलीरसो भावितः ॥१४॥

हंत भोः, अनया सत्वययार्थनामा भोगवती जाता येन सा भूताविष्टेव
समयं परिहीयते । ग्रहप्रहितेव न विश्वस्यते विपद्रूपितेव वापिका नास्वा-
धते । विपधराविष्ठिताचंद्रनलता नोपसेव्यते । किंच बहुना चंडालिका तु

सा संप्रति चंडालिकेव दूरे स्पर्शस्यानिसर्गाश्लीलमुखराया हृदय इवात्मनो
बहिर्द्वारे भवने को वावसरमेकं लगति ।

तथाहि—

निष्कासयत्येकत एकमेपा प्रवेशयत्यन्यमथान्यतश्च ।
पतिं सुतायाः कपटोत्कटाभिः स्वांशावतारैरिव कुट्टिनीभिः ॥१५॥

इत्थं च पुनः समर्थये ।

निर्दोषा भणितिर्निसर्गमधुरा निर्मत्सरा शेषुपी
निष्पाया वृषता जगद्धुमता गीतिश्च निर्वैकृता ।
निर्दोषा चरितस्थितिर्गुणवती वेश्या च निर्मातृका
यत्सत्यं बहुनापि भाग्यवसुना लभ्येत वा नैव वा ॥ १६ ॥

सर्वमेतदास्तां । इदं तु पुनरत्र धुनोति । यदद्याप्यसौ तरुणीमन्या जर्जर-
खर्जूरकमवरुद्धवती न जातूज्झति स्वयं वृषस्या । कथमाह्वयत्यपि । हंत
ध्वस्तोस्मि । भवतु (उपसृत्य) किमपि व्याजं कृत्वा गमिष्यामि । (हा-
स्यं निरुंधन्) अथवा द्याजीकरणमपि नास्यां अर्थक्रियां प्रवर्तयति ।
(उपसृत्य) वासु निपादवति सुभगा भव । अथ वयस्यखर्जूरकोप्यत्र ।
किं ब्रवीषि । न जानीम एव त्वमिति । हंत साधुकृतं खर्जूरकेण किं भव-
त्या अपि जर्जरवादनमेव तस्मै स्वदते एषाहमर्धचंद्रकं कृत्वा तमाने-
ष्यामि । मा कदाचिदपि भूनिपादवती विपादवतां । किमाह भवती । कुतो मे
विपादः । यदा भाव एवैवं वर्तते इति । वासु तदयमद्यापृच्छे । किं ब्रवीषि
कदा पुनर्भावो द्रष्टव्यः । न खल्विहागत्य युक्तं मित्रदुहितरमसंभाव्य गंतु-
मिति । वासु स खर्जूरकमयैव मां द्रक्ष्यसि किमाह भवती । तेन हि गम्यता-
मिति । साधयामस्तावत् । (परिक्रम्यावलोकय च) इयं सहृ जरापिशा-
चिकादर्शनप्रायश्चित्तं लोचनाभ्यामियं हि वैजयंती मकरकेतोरवलेपस्ता-
रुण्यस्य पुण्यं लावण्यस्य भाग्यं सौभाग्यस्य माणिक्यं गाणिक्यस्य चंद्रिका

जगन्नयनचकोरकाणां चंद्रमत्या दुहिता रतिचंद्रिकानाम मत्तकाशिनी
प्रकाशितकाशीराजपुरी यशोवैभवा स्वभवनप्रांतवर्तिनः शिक्षागृहात्संगी-
तयोग्या जनितश्रमरमणीया निर्गच्छति ।

यासौ-

आवद्धचंडातकपीड्यमान-मध्यस्फुटालक्ष्यगभीरनाभिः ।
प्रस्येदसुस्तिग्धदातीरयष्टिर्विभाति विभ्रांतविशालद्वष्टिः ॥ १७ ॥

किंच ।

मुहुर्घृत्ताभ्यासव्यतिकरचलन्मौक्तिकलता
समुन्मृष्टाच्छाच्छस्तनमलयजालेपरुचिरा ।
चिरायासश्राम्यञ्जरणशियिलन्यासमधुरा
क्षणन्मंजीरेयं मदयति मनो रंजयति च ॥ १८ ॥

यावदस्याः सौत्रस्तिको भवामि । (उपसृत्य) स्वस्ति भवत्यै । सुंदरि
कृतं नृताय ताभ्यामंजलिबंधेन ।

(सस्मितं)

उन्माजितेपि बहुले हरिचंदनेस्मिन्
प्रव्यक्तमेव निविडस्तनि दृश्यमानः ।
लाक्षारसेन रचितः कुंचकुंभपीठे
धन्यस्य कस्य यदनेन विज्ञापकोऽयम् ॥ १९ ॥

कथमदृष्टोत्तरा सत्वरपरावर्तननर्तितस्तनकलशा सविलासविनिहितकरत-
लस्थगितस्तनतटोत्संगा सलीलचलनवाचालितमेसलाकलापा सवेकक्ष्यसार्चा-
वृक्षाचिकुरलोचमा सविभ्रमांकुरितलज्जास्मितविकसितकपोलतटातूष्णपद्मसुसर-
नूपुरमसौ स्वभवनद्वार एवांतरिता । चिराद्वात्यमुन्मेषेण फलमीक्षणाम्यां ।
भवतु साधयामस्तावत् (पाकिम्य) कथमसावशोकतिलकायास्तुता केली-

मतीवाल्पसुलभमुकुमारचापला सत्वरमागत्य मां हस्ते गृह्णाति (निर्वर्ण्य) अहो लालनीयता बालस्य ।

तथाहि-

गतिर्लालालोलातरलतरलं चारु च वचः
स्फुरदंतज्योत्स्नां प्रसररमणीयं विहसितं ।
स्तनौ नोद्भिद्येते न च विचरतः साचि नयने
किमप्यस्या बाल्यं हरति तरुणिम्रोपि हृदयम् ॥ २० ॥

मद्रे किं ब्रवीषि । आह्वति भावमर्जुकेति । (ऊर्ध्व विलोक्य) कथम-
शोकलतिकापि द्वितीयस्यां प्रासादभूमौ गोपानसीमध्यासीना विह्वयंती
विमानारूढां दिव्ययोपितामित एव दत्तदृष्टिर्मा प्रतिक्षते । भवतु प्रवेक्ष्यामि ।
(प्रविश्य) इयं सोपानपंक्तिः । यावदारोहामः । (नाट्येनारुह्य) वासु क-
ल्याणिनी भव । किं ब्रवीषि । संनिहिताममूं पर्यक्किमलं करोतु भाव
इति । यथाह भवती । (उपविश्य) वासु किमिदं गवाक्षजालांतरिता
विदूरे वर्तसे । कथं सविभ्रमोन्नमितभ्रूलतमसौ स्मयमानविलोचना न किमपि
ब्रवीति । भवतु कथितमनया पुष्पवत्त्वम् । वासु कः सलु वराकः पुष्पवर्ती-
मशोकलतिकामसंभावयति । कृतं वीदितेन । किं ब्रवीषि । इह गच्छतो
हास्तिनपुरवास्तव्यस्य नंथावर्तनाम्रः कौरवेश्वरप्रियानुचरस्य त्रीणि दिना-
नीति । तेन हि लब्धमेव देशांतरपरिभ्रमणफलं नंथावर्तेन ।

अथ कीदृशो गुणैर्नंथावर्तः । किं ब्रवीषि । न कापि हीयते वाराणसी
विट्पमहत्तरादार्यमद्रिलकादिति । कथं मयैवोपमीयते । भवत्विदमुपालभ्यते ।
कथं स कामी पुरुषार्थवित्त्याद्विहाय यस्संप्रति वर्तते त्वाम् ।
अमोधमस्रं ननु पुष्पमृद्वि त्वं पुष्पिता पुष्पशरासनस्य ॥ २१ ॥

किं ब्रवीषि । कुतः पुनर्मावेनाप्रविश्य भवनं गंतुमुपक्रान्तमिति । वासु
समापतंति स्वयंवरयात्रायै राजानस्तदेवक्षणचापलमत्र मां चलयति । किं

ब्रवीषि । तेन हि स्वैरमिहेवास्म्यतां । एष हि स्पृष्टमेव निरीक्ष्यते पार्श्वतो
राजमार्गः । कियती च घेला पुनरित एव प्रतिष्ठमानानां राज्ञामिति ।
(विलोक्य) कथं प्रवृत्तमेव गंतुमितो नृपतिभिः । किं ब्रवीषि । अथ
क्रोयं पार्श्वचरेण चामरग्राहिणानुगम्यमानो बन्तु बलंतं महाप्रमाणमाजा-
नेयमारुह्य राजमार्गमवगाहत इति । (विभाव्य) अयं सखनिल्लाटेश्वरः
कुञ्जरात्रस्य पाता ।

तथाहि—

स्थगित जठरभागाः श्मश्रुमिर्लम्बमानै-
र्निशितधवलधारान् विभ्रतो मंडलाग्रान् ।
अनतितरलयातास्तं पतिं सूचयन्ति
प्रकृतिसरलगात्रास्तेनिकाः कौञ्जरात्राः ॥ २२ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरयमतिरयतूर्णपद्गामिनं वानासुकप्रवेकमारुह्य
प्रयाति ।

(विभाव्य) कथमसावधिष्ठानस्याधिष्ठाता काश्मीरेश्वरः ।

तथाहि—

तूर्णारिणः स्थूलकठोरवेणुनिर्माणवाणासनपाणयोऽग्नी ।
गौरन्विपः कर्कशश्मशुकेशाः काश्मीरनाथं कथयन्ति सैन्याः ॥ २३ ॥
किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ विंध्यशिखरोदयकायमात्रद्वन्द्वनक्षत्रमालोज्ज्वलनैपथ्यं स्थूल-
पृष्ठं विंध्यसिंधुस्पृष्टमधिष्ठाय्याति । (विभाव्य) कममसौ आन्ध्रदेशा-
धिपतिः विजयवाटीपतिः ।

तथा ह्यमी ।

प्रांशुप्रतीकाः प्रकृतिप्रगल्भाः प्रायेणकालागरुकालवर्णाः ।
कुंतान् वहंतो गुरुद्वीर्धदंढानंधाधिराजस्य चरन्ति सैन्याः ॥ २४ ॥

किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ महाप्रमाणवान्हिकनिबर्हिषर्ष्माणमनाकुलचरणविन्यासां
विभाव्यमानगमनजवां वेसरवधूमारुह्यातिवर्तते इति । अयं खलु कर्ना-
टकभूमेः पालयिता मान्यखेटाधिपतिः ।

तथाहि । अमुं परितः—

उत्कीर्णशंखमणिदामपरीतकंठाः

प्रालंबकर्णविनिवेशितदंतपत्राः ।

कर्नाटका विकटविस्मयनीयवेपाः

शक्त्युद्यताः प्रथितशक्तय आपतन्ति ॥ २५ ॥

किं ब्रवीषि ।

कः पुनरसौ सत्वरितचतुलगामिनं कर्कशवपुषं विक्रमारूढः पादचा-
रिभिरेव छत्रधारिभिरासेव्यमानः सत्वरमभ्येतीति । (विभाव्य) कथमसौ
चोलेश्वरः खरपुराधिपतिः ।

तथाहि—

कौक्षेयकान् कुंचितकुब्जपृष्ठान् धनूपि वाक्षाणि च विभ्रतोमी ।
धैर्येनत्युद्भटदर्शनीयैश्चोलेश्वरं चोलमटा ब्रुवन्ति ॥ २६ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरसौ नातिदूर्णगमनांदोलिताभोगर्किंकिणीक्षणज्ञ-
णारवमुखरं कलिकलभमारूढ इति । (विभाव्य) कथमसौ दक्षिणमथुरा-
धिपतिः पाण्ड्यः ।

तथाहि—

शिखंडिवर्हापिनद्धचूडाःश्रीढानि तालानि शरासनानि ।
घहन्ति मुक्तांचितहेमपत्र-कर्णा अमी पांड्यनरेंद्रसैन्याः ॥ २७ ॥

किं ब्रवीषि । कः पुनरयमांदोलिकाधिरूढो निभूतमंदगामिपरिजनो
राजन्यमिति । (विभाव्य) कथं केरलपालो महोदयपुराधिपतिः ।

अमी हि—

आयुल्फदीर्घक्षुरिकापिनद्ध—कडीतटास्तड्यकरात्तचापाः ।

करैः परैस्तीक्ष्णमुखान् वहन्ति शिलीमुखान् केरलनाथसैन्याः २८

किं ब्रवीषि ।

कथमसावचपलसेलस्थूलोच्चयगामिनीं करेणुकामारूढः कौरवेश्वरो दृश्यते इति । (विलोक्य) वासु केनाभिज्ञानेन कौरवेश्वरमज्ञासीः । (विभाव्य) नूनमसावमुष्याग्रतः संमुखमासीनः स एव भवत्याः पतिर्न-
यावर्तः । यतः सोपि नात्र लग्नां दृष्टिं प्रत्याक्षिपति । कथममुना स्मितेनैव ह्यनुज्ञातव्यमर्हत्येव सत्यमत्रभवतीं नद्यावर्तः । तिष्ठत्वैतत् । कथय कतमः खल्वत्र काशीराजस्य जामाता भविष्यति । किं ब्रवीषि । श्रुतं मया नयावर्तमुखात् द्विःकिल वृत्तम् । सुलोचनामेषेश्वरयोः परस्परदर्शन-
मनुरागश्च गरीयान् तथा तथा प्रकटित इति । इति युज्यत एतत् । कृमुदाकरमेव हि कौमुदी संभावयति । व्यज्यते चास्योत्कंडतानेन लिङ्गेन ।

अस्य हि—

तंद्रालसानि सुहृदा सह भाषितानि

निद्रात्ययादिव जडानि निरीक्षितानि ।

चित्ताभरोपहितपांडिमगंडशोभं

भ्रम्लानकोकनदमंथरकात्तिवक्रम् ॥ २९ ॥

वासु गतस्सर्वो राजलोकः । यावद्ब्रह्म गत्वा स्वयंवरवृत्तान्तं जानामि । किमाह भवती । तेन हि गम्यतामिति (उत्थाय) वाराणसिसारयोवने मेषेश्वरमेव वरं स्वयं वृणीतां सुलोचनासुभगं त्वामेव नित्यसुमुखां नयाव-
र्तोपि नन्दयतु ।

(इति निष्कातो विटः ।)

शुद्धविष्कंभः ।

(ततः प्रविशत्यासनस्थो राजा नंदावर्तो विदूषकश्च)

राजा—(सोत्कंठमात्मगतं) अहो सौकुमार्यमपि योषितां कार्कश्यमेव
पुष्णाति पुष्यायुधस्य ।

तथाहि-

उद्भिन्नकौतुकरसव्यतिभिन्नलज्जा
पारिप्लवानिकृतसाध्वससंग्लवानि ।
विप्रेक्षितानि मधुराणि सुलोचनाया-
स्संतापयन्ति हृदयं मृदु शीतलानि ॥ ३० ॥

मुष्णाति च विपमेषुदूषिता शेषुषी सत्त्वोन्मेषं पुरुषस्य ।

तथाहि-

सममिदमधुना सुलोचनायाः
प्रकृतिचलेन विलोचनद्वयेन ।
अनिभृतमभवद्विलुप्तसत्त्वं
हृदयमधीरमधीरलोचनायाः ॥ ३१ ॥

(विभाव्य) अहो संस्कारसंतानस्य द्रष्टीयसी प्रौढी येन प्रत्यक्षपरोक्ष-
योस्तन्वीक्षणं प्रति चक्षुषी न विशेषमीपदपि दर्शयतः । (आत्मानं प्रति)

किं च मोः ।

नेत्रद्वयं विमिपदुन्मिपदप्यदो मे
संस्कारवद्धघटनामवलोकते ताम् ।
तद्ब्रूहि मे हृदय यत्स्वदतेत्र तुभ्य-
मुन्मीलयामि यदि वा विनिमीलयामि ॥ ३२ ॥

विदूषकः—मो वरुंस्स किं अज्ज सो एव्व गंगार्तरउत्तंतो हिअए
परिवत्तदि । जदो चिंतामरणिण्पंदसच्चंगो णिव्वादत्थिमिदो विअ सागरो
णिच्छलं लच्छसि ।

नंदावर्तः—आर्य सौधातके साधु लक्षितम् ।

तथाहि—

कृत्वा दक्षिणपादजानुशिखरे सव्येतरं कर्बुरं
हस्तेनासनहेमपीठमधुनावष्टभ्य वामेन च ।
अर्धस्रस्तपुटं विलोचनयुगं न्यस्यन् पुरो निश्चलं
वारंवारंमसौ विनिश्चसति च स्थूलायतं निस्तह ॥ ३३ ॥

राजा—(सवैलक्ष्यं) सखे नंदावर्त वयस्य सौधातके किं ब्रूथ ।

नंदावर्तः—देव न किमपि, इदं तु विज्ञाप्यते ।

स्वयमवरिष्ठ परितो या त्वां नेत्रोत्पलस्रजं च पुरा ।

तस्याः स्वयंवरोऽयं पुनरुक्तो लोकव्यक्त्यर्थम् ॥ ३४ ॥

राजा—अथ कियद्व्यवधानमस्य स्वयंवरयात्रासमयस्य ।

विदूषकः—णं अत्तहोदीए कासीराअउत्तीए आअमणं ।

नंदावर्तः—(पुरो निर्दिश्य) नन्वियं प्रविष्टेवात्रभवती काशीराजपुत्री ।

राजा—(सोच्छ्वासमात्मगतं) कथं प्रविष्टेव । (निर्वर्ण्य)

इयं हि सा काशिपतेस्तनूजा स्वयंवरस्थानसमामुपैति ।

सुलोचना दीर्घविलोचनाभिः पुरांगनाभिस्तह निघ्ननाभिः ॥ ३५ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा सुलोचना नवमालिका प्रतीहारश्च)

प्रतीहारः—इत इतो मर्तृदारिका (सर्वे यथोचितं परिक्रामन्ति) ।

१. मो वयस्य किमद्य स एव गंगार्तरउत्तंतो हृदये परिवर्तते यतश्चित्तामर-
निष्पंदसर्वांगो निर्वातस्तिमित इव सागरो निश्चलं लक्ष्यसे । २ ननु अत्रमवस्थाः
काशीराजपुत्र्या आगमने ।

अहो महाराजस्य सर्वातिशायिनी प्रज्ञा यदुपज्ञामियं प्रज्ञावतामगर्हणीया
वधूवरसमाराधनलब्धस्तोत्रा स्वयंवरयात्रा ।

पिता वा माता वा भवतु स वरस्तादृगथवा
कुमारीं तच्छ्रुदं निभृतमवगच्छेदिति तु यत् ।
तदप्येषा दत्तिर्लघयति यदस्या रमयितु-
र्गुणं वा दोषं वा स्वरुचिमनुचक्षुर्विमृशति ॥ ३६ ॥

सुलोचना—(अपवार्य) सहि संचं एव तं जं तुए गंगार्तरे
विलंबंतस्स ब्रह्मणस्स मुहादो किपि सुदंति । .

नवमालिका—किं अर्णहा हि तुह मए भणिदं आसि ।

सुलोचना—सहि^१ विसरिदं खु तं पुणोवि एकवारं भणाहि ।

नवमालिका—(सस्मितं) विसरिदं वा होदु पुणोवि एसा भणामि ।

ऐसो जयोत्ति विदिओ कुरुराअउत्तो
विस्संभणिज्जरसिओ विणयक्कधामो ।
कामो सअंकवअणाण जणस्स कंतो
संतोसपूदहिअओ समरेक्कमल्लो ॥ ३७ ॥

सुलोचना—संहि तंवि खु तेण एव भणिदं इमं चेअ कज्जं उदि-
सिअ सो जणो एत्थ आअदोत्ति ।

१ सखि सत्यमेव तत् यत्त्वया गंगार्तरे विलंबतो ब्राह्मणस्य मुत्तान् किमपि
धृतमिति । २ किमन्यथा हि तव मया भणितमासीत् । ३ सखि विस्मृतं खलु
तत् पुनरप्येकवारं भण । ४ विस्मृतं वा भवतु पुनरप्येषा भणामि । ५ एषो अय
इति विदिनः कुरुराजपुत्रो विष्वंभणीयरसिको विनयैकधामा । कामो शशांकवदनानां
जनस्य कातः संतोषपूतहृदयस्समैरकमडः ॥ ६ सखि तदपि खलु तेनैव भणित-
मिदमेव कार्यमुदिश्य स जनोऽप्रायात् इति ।

नवमालिका—जेर्णं मं पत्तिआअसि । इदएव्व दक्खसि ।
प्रतीहारः—प्रविशः स्मः स्वयंवरसमां (परितोऽवलोक्य)

एकत्र विद्याधरराजमुख्यै-
रन्यत्र भूपालकुलप्रकाण्टैः ।
इयं सभा संप्रति सेव्यमाना
व्यनक्ति कामप्यपरामभिख्यां ॥ ३८ ॥

अपि च मुन्ये ।

दर्शयन्ति निजाभृद्धिं प्रतिराजमिहार्षिताम् ।
स्वयं भगवती लक्ष्मीः श्लाघते जगति ध्रुवं ॥ ३९ ॥

(निर्वर्ण्य) अये परिमितोदारपरिवारता महीपतिनामाविर्भावयति वैभव-
विभवस्य ।

पुनः ।

वारखीहस्तधूती हस्तति सितरुजां चामराणां समूहो
हंसान् प्रावृत्प्रवासभसुदितमनसः स्वैरसुद्वीयमानान् ।
लीलामालेढिमेषध्वनिजनितमदं वृत्यतां बहिणां च
चंचन्मायूरपिच्छव्यजनपरिकरः पार्श्वतो धूयमानः ॥ ४० ॥

कथमिदानीमकंपमानसुतासंनिधानमभिद्यमानविभ्रमभंगी विडंबयति
कामिलोकं कुसुमधन्त्रा । भवतु प्रकांतमेवोपक्रमामहे । (त्रिलोक्य)-
कथमसौ सार्द्रगंधं यावदेतं प्रथमतो दर्शयामि ।

(उपसृत्य)

फणिनामधिपेन यो वितीर्ण
विजयार्थस्य भुनक्ति दक्षिणार्ध ।

१. येन मां प्रत्यामसि । अत्रैवं द्रक्ष्यसि ।

रथनूपुरचक्रवालनामा
 प्रथिता यस्य चकास्ति राजधानी ॥ ४१ ॥
 प्रणम्रविद्याधरमौलिमालिका
 मणिप्रभाले प्रमिलन्नखाचिपः ।
 प्रियात्मजस्तस्य जगद्दृशां प्रियो
 नमेरसौ मेरुसमानगौरवः ॥ ४२ ॥

नवमालिका—कैहं एस चक्रवर्तिणो महाराअभरहस्स-अग्गमहिंसीए
 सुमद्दाए जेठभादअस्स सअलविज्जाहरचूडामणीए महाराअणमिए सविसेस-
 परकमतुलिदणिअजणओ तणओ ।

प्रतीहारः—(सुलोचना प्रति)

किमस्ति ते चेतसि शश्वदुच्छ्रुस-
 न्ममेरुसौरभ्यसुगंधिसीमसु ।
 विहर्तुमिच्छा गुणिना गुणप्रिये
 सहामुना मेरुवनांतभूमिषु ॥ ४३ ॥

(विभाव्य आत्मगतम्) कथं परांचति वास्याश्चेतः । भवत्वपर्यनुयो-
 ज्याश्चित्तवृत्तयः भवत्वन्यतो दर्शयामि । (परिक्रम्य दृष्ट्वा च) कथमसा-
 र्वांतरार्थो विद्याधरकुमारः सुनमिः ।

योसौ—

विमोचयंत्यामपि वारवध्वां
 स्वयं च पर्यस्तविलोचनान्तः ।
 विमोचयत्यंगदकोटिदण्डं
 स विभ्रमं चामरवालकाग्रं ॥ ४४ ॥

१ कथनेष चक्रवर्तिनो महाराजमरुतस्याग्रनद्विधाः सुमद्राया ज्येष्ठभानुः
 सचक्रविद्याधरचूडामणेर्महाराजनमेः सविशेषपराकमतुलिननिजप्रनदस्ननयः ।

(उपसृत्य)

विनमितरिपुयक्षः पक्षपाती गुणानां
विनमिरिति वित्तेता दुर्विनीताशयानाम् ।
भुजगपतिवितीर्णामुत्तरां राजताद्रे-
रवति सुकृतावान्यः श्रेणिमेणांकसीम्यः ॥ ४५ ॥

अलकामधितिप्रतः पुरीं
त्रिजगत्ख्यातविभूतिवैभवाम् ।
अयमप्रतिमेयविक्रम-
स्तनयस्तस्य नयैककोविदः ॥ ४६ ॥

नवमालिका—कंहं एस अ मार बाहुवल्लिणो माउलउत्तस्स महारा-
अत्रिणमिर णिम्मलच्चरित्तओ पुत्तओ ।

प्रतीहारः—

मंदमंदविहरत्ववनानि
स्वैरमुत्तरकुरूपवनानि ।
सेवितुं किममुनास्ति मनस्ते
पारिजातसुमनःसुरभीणि ॥ ४७ ॥

(विमाथ्य आत्मगतम्) कथमुदास्त इव । भवत्वन्यतो दर्शयामि-
(पारिक्रम्यावलोक्य च) कथं विद्याधरकुमारो लोहार्गलाधिपतिर्मेघप्रभः ।

योसौ—

समुत्पतत्केसरधूलिलुब्धा-
मलुब्धपातामुपरि, भ्रमतीं ।
अन्वेति दृष्ट्वा भ्रमरीं सलीलं
लीलासरोजं भ्रमयन् कराभ्यां ॥ ४८ ॥

१. कथमेव च मारः बाहुवलेमानुलपुत्रस्य महाराजविनमेर्निर्मलच्चरितःपुत्रः ।

(उपमृत्य)

यस्याग्रतः संयति संपतंतः
 क्षणेन निर्वासितशौर्यसाराः ।
 मेघप्रभावा रिपयो भवंति
 मेघप्रभो नाम स एष धीरः ॥ ४९ ॥

नवमालिका—कंहं एस विजाहरलोअसलाहणिज्जसोहग्गसंभाविदो
 -असंभाविदोसलेसो लोहग्गलेसो ।

प्रतीहारः—

अनेन सार्ध सुरलोकवात-
 व्याधूतसंतानकसौरभाणि ।
 कल्याणि सेवस्व सुरस्त्रयती-
 तीरांतमंदारलतागृहाणि ॥ ५० ॥

(विभाव्य आत्मगत) कथमिहापि सैव रीतिः । भवतु भूपालानि-
 दानीं दर्शयामः । (परिक्रम्य विलोक्य च) कथमसौ साधुविधानकप्रव-
 र्तिर्तनयश्चक्रवर्तिर्तनयः शरत्क्रौमुर्दाविशदोदर्ककीर्तिरर्ककीर्तिः ।

योसौ—

दीव्यच्छलाकापरिवर्तनेन
 सविभ्रमोदंचितपूर्वकायः ।
 स्रस्तं प्रकोप्रात्कटकं करेण
 सुन्दिप्रमारोपयतीतरेण ॥ ५१ ॥

(उपमृत्य)

यस्मै कृतांजलिरदाद्विजयार्ध पव
 सेनानिनाथचलितः स्वयमभ्युपेत्य ।

एकातपत्रमयते भरतं समस्तं
सिंहासनं च चमरद्वयमातपत्रम् ॥ ५२ ॥

अपि च—

येनैक एव विशिखश्चतसृष्वपि दिक्षु दिग्जये मुक्तः ।
एकत्र तुपाराद्रावितरत्र पपात पाथसां पत्यौ ॥ ५३ ॥

चक्रेण निष्प्रतिघनिर्जितवैरिराज—
चक्रेण सार्धमतिमानुपविक्रमेण ।
वर्णाश्रमस्थितिगुरोर्भरतेश्वरस्य
तस्यैष सूनुरुदपादि पुरः प्रवीरः ॥ ५४ ॥

किंच—

हिमाचलांभोर्निलयावधेर्ध्रुव-
स्त चक्रवर्ती युवराज एष तु ।
समस्तदेवांचितपादपंकजः
पितामहश्चास्य पुनः पितामहः ॥ ५५ ॥

नवमालिका—कंहं एस आउज्जाडरिविहहस्त चक्रवर्तिणो महारा-
अमरहस्त पद्मतणओ अप्पदिहदसती जुषराज अककिती ।

प्रतीहारः—

समुच्छ्वसन्मोदुरसारसालसं
क्षरीस्तरय्याः मृदुसारसारमैः ।
विगाध नीहारजडौ निपेयतां
रहोविहारेषु युवां समीरणः ॥ ५६ ॥

१. कथमेव अयोध्यापुरीवङ्गभस्य महाराजभरतस्य प्रथमतनयोऽप्रतिष्ठ-
नविर्युवराजोऽर्चनीर्षिः ।

• कथमत्राप्यनुत्सुकेव । अलक्षणो विपमेषुव्यापारः । भवत्वग्रतो दर्श-
यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ बलिनो बाहुबलिनः पौदना-
धिपतेः कुमारो महाबली ।

योसौ—

अंगुष्ठमुद्रार्पितपद्मराग-
ज्योतिःशलाकाभिरनाकुलाक्षः ।
आरंजयत्यंगुलिसारणेन
स्मेराणि मुक्तागुणमौक्तिकानि ॥ ५७ ॥

(उपसृत्य)—

क्षोणीमा लवणोदमा हिमवतो रूप्याद्रिणा गंगया
सिंध्वा चापगया पयोध्ववदिभिः पोढा विभक्तामिमां ।
यत्स्वीकृत्य निरर्गलं विजयते तत्संयुगे चोदितं
चक्रं चक्रधरस्य वक्रितमभूद्यस्मिन् मनाग्र द्वेषिणि ॥५८ ॥

रश्च ।

तृणायेदं मत्वा सकलमपि साघ्राज्यविभवं
सर्वीभत्सं कृस्त्नं विपयसुखमुत्सृज्य विरसम् ।
तपस्तप्त्वा कर्माश्रवमापि दहन् निर्जरयितुं
क्षणाद्बद्धं चैनः शिवपदकटाटं व्यघटयत् ॥ ५९ ॥
तस्यैप तनयो यूनां विशिष्टः पौदनेयकः ।
अनेन रममाणा च युवतीनां विशिष्यते ॥ ६० ॥

नवमालिका—कंहं एस बाहुबलिणंदणो उक्त्वात्पडिपक्त्वमाण-
संकुलओ इक्त्वाउवंसेकभूसणं अक्त्वालिदणिअपरकमतुलिदबाहुवली
कुमारमहावली ।

१. कथमेप बाहुबलिनन्दन उक्त्वात्प्रतिपक्षमानसंकुः इक्त्वाकुवंशैकभूपण-
मस्पर्त्तिनिजपराकमतुलितबाहुवली कुमारमहावली ।

प्रतीहारः—

सुरतश्रमांबुकणसौरभोद्दुरः

व्यजनानिलः कुमुदगंधबंधुरः ।

मुदमातनोतु भवतोस्समीरणः

प्लुतनातरंगपरिवर्तशीतलः ॥ ६१ ॥

(विमाध्य स्वगतं) कथमिहाप्यसौ कुंड्रोत्कंठैव । भवत्वन्यतो दर्श-
यामि (परिक्रम्यावलोक्य च) कथमसौ उज्जयिनीपतेःश्रान्वयप्राग्रहरस्य
मध्यमलोकमनोः महाराजमघोनः प्रियतनयः कुमारजयंतः ।

योसौ—

निर्विश्य किंचित्कटकामुखेन

हस्तेन तेनैव पुनः सहेलम् ।

नीतेन सूचीमुखतां निहंति

स्तंभं पुरोवर्तिनमर्थवीर्याः ॥ ६२ ॥

(उपसृत्य)

आज्ञाक्षराण्येव सुमुखानि पृथ्वी-

मवंति यस्योर्जितशामनस्य ।

अवंतिपु प्रातललामशोभा-

मलंकरोत्युज्जयिनीं पुरीं यः ॥ ६३ ॥

महीपतेस्तस्य महीयते गुणै-

रसौ कुमारस्तनयस्तनूदरि ।

ब्रजाभ्ररागप्रगुणा गुणोत्करा

गुणज्ञगोप्त्रीश्रवणावंतसताम् ॥ ६४ ॥

नयमालिका—कंहं एस कस्सववंसुत्तंसो दंसिदुद्दाममणोहरदेहकंति-
पम्भारो पट्टिपन्नतराअचकं नअंतो कुमारजअंतो ।

१. कथमेव काश्यपवंशोत्तंसः दर्शितोद्दाममणोहरदेहकातिपम्भारः प्रतिपक्षराज-
चक्रं जयन् कुमारजयंतः ।

प्रतीहारः—(उपसृत्य)

निशीथिन्यां यूना प्रथितयशसा साकममुना

शरच्चंद्रोद्योतद्विगुणविशदं सौधशिखरं ।

रतिक्रीडाखेदव्यपनयविदग्धोपचरणं

मुहुः सुप्रायातं भज कुमुदसंपर्कसुरभिम् ॥ ६५ ॥

(विभाव्य स्वगतं) कथमिहाप्यनीहैव । भवत्वग्रतो दर्शयामि । (परि-
क्रम्य) कथमसौ मथुरानाथस्य हरिवंशप्रथमकंदर्पस्य महाराजहरिकान्तस्य
प्रियसूनुः सुकेतुः ।

योसौ—

व्यापारितां दृष्टिमिहैव पूर्व—

मपांगसंचारिततारकांताम् ।

प्रत्याहरत्यव्यपदेशलक्षां

द्रागोचरो मन्मथमार्गणानाम् ॥ ६६ ॥

राजधिरस्ति हरिवंशमहीपतीना—

माद्यो हरित्सु हरिकान्त इति प्रतीतः ।

यस्साम्यमेति हरिणा हरिणां करोचि—

न्यङ्कारि कीर्तिधवलीकृतविश्वलोकः ॥ ६७ ॥

तस्य पृथ्वीपतेः सूनुः कामधेनुरुपेयुषां ।

प्रख्यातः शौरसेनोसौ सुकेतुश्शूरसैनिकः ॥ ६८ ॥

नयमालिका—कंहं एस सोरसेणीसमुद्भवमहग्धविद्वतरलकोमलद्व-
च्वबंधस्त सूरसेणमंडलस्त मंडइत्तअं महुरं अहिवसंतो महुरकंतिणिम्भत्पि-
दमअरकेट्टु सुकेट्टु ।

१. कथमेव शौरसेनीममुद्भवमहार्पिततरलकोमलदाभ्यवन्धस्य शूरसेणमंडलस्य
मंडनायिता मधुपमधिवसन् मरुरक'तिनिर्भन्मिन्मरुरसेतुः सुकेतुः ।

प्रतीहारः—

अमुना यमुनातरंगभंग-
स्त्रलनक्लेशितशीतमाशुतेषु ।
विहरस्व सुखाकरेषु वृंदा-
वनपर्यतलताग्रहांतरेषु ॥ ६९ ॥

(विभाव्य स्वगतं) कथमसौ न कापि रज्यति । तथाप्यन्यतो दर्श-
यामि । (परिक्रम्य दृष्ट्वा च) कथमसौ हास्तिनापुरकः सोमान्वयककुद्रो
निरायासनिर्वर्तितशत्रुजयः कुमारो जयः ।

योसौ—

नास्ते विभिद्यक्रममद्य नैव
विचञ्च्यते विभ्रमचोष्टितैर्वा ।
नाप्यत्र रिक्ता स्थ मुदास्त एव
वर तु सत्त्वं चिवृणोत्यपूर्वं ॥ ७० ॥

विदूषकः—(अपवार्य)—कैहं उवत्थिदा सअवरजत्तासमत्ति ।

नद्यावर्तः—घ्राढं तथैव ।

प्रतीहारः—(उपसृत्य)

अभिपिच्य युगोद्यमे त्रिधास्ता
कुरुराज्य त्वमिति प्रबोधितो यः ।
कुरुराज इति प्रतीतनामा
कुशलादानमवर्तयत्प्रजानाम् ॥ ७१ ॥

यस्य च—

युगारभे दानक्रममनभिजानत्यपि जने
तपश्चर्याप्रादुक्करणपरवत्ताहृतधिये ।

गृहानभ्येताय स्वयमदित दानं भगवते
प्रियभ्राता श्रेयान् समुपचितनिश्रेयसरुचिः ॥ ७२ ॥

रूपेण कांत्या सहसा महिम्ना
शौर्येण दानेन पराक्रमेण ।
विभ्रत्परां कीर्तिमनन्यलभ्यां
तस्यैष पुत्रः शमितारिसत्रः ॥ ७३ ॥

यो हि—

करिकरपरिणाहस्थूलभारांधकार—
स्थगितगगनगर्भं मेघवक्त्रामरौघम् ।
अधरितघनघोषः सिंहनादस्वरेण
व्यजयत यत एषामुष्य मेघेऽश्वराह्वया ॥ ७४ ॥

नवमालिका—ऐसो सु सुणिम्मलकित्तिसंभारभरिदभुवणभंंतरस्स
राएसिणो महाराअसोमपहस्स पढमतणओ लोअलोअणपुण्णचंदो समरमुह-
परम्मुहीकिद्वेरिणरिंदो णिअगुणामिअसोत्तणिव्वत्तिअसअलजणसोत्तरसा-
अणो पवित्तचरित्तपरायणो कोरवेसरो मेहेसरो । ता इमस्सिं संचारिअंतु
विअसिअउप्पलदलमालकोमलाइ सिणिद्धमुद्धसरलपहमराइ कोदूहलफुहा-
विदाइ तुह लोअणाइ ।

सुलोचना—(स्वागतं) कहं अइअउत्तो । (समदनाकृतम्)

१ एष खलु गुणिर्मलकीर्तिसंभारभरित्तभुवनाभ्यंतरस्य राजर्षेर्महाराजसोमप्रभस्य
प्रथमतनयो लोकलोचनपूर्णचंद्रः समरमुरापरार्द्धमुरीकृतवैरिनेद्रो निजगुणामृतश्लो-
निकीर्तितसकलजनश्रोत्रसायनः पवित्रचरित्रपरायणः कौरवेश्वरो मेघेश्वरः ।
तस्मादस्मिन् संचार्यताम् । विद्यमितोत्पलमालाकोमले त्रिगुणमुग्धहरलक्ष्मणे कौतू-
हलकुल्यपिते तत्र लोचने । २. कथमार्यपुत्रः ।

अम्हो देक्सिदुंपि इमं जणं ण प्पहवम्हि ता कहं कंठे मालं अमोअइस्सं ।
(इति सर्वकृव्यमास्ते) ।

प्रतीहारः—(विभाव्य) स्थान एव लग्नमस्याश्वेतः ।

नवमालिका—(सस्मितं) पिअसहि किं अण्णदो गमिस्सामो ।

(सुलोचना सान्ध्यसूयवैदक्ष्यं मुखं नमयति)

नवमालिका—तेणे हि गहंजदु एसा सअंवरमाला ।

(सुलोचना सलघमादत्ते)

नवमालिका—पिअसहि इदो एहि ।

(उभे उपसर्पतः)

नवमालिका—सँहि किदत्थेहि एहिं तुह मणोरहाइ ।

(इति सुलोचना हस्ताभ्या राज्ञः स्कंधे मालानामोचयति)

चिदूपकः—(सहर्षं) जेहुँ पिअवअस्सो सोत्थि होदु ।

नंघावर्तः—विजयतां कौरवेश्वरः ।

राजा—(सहर्षमात्मगतं) संपूर्णो मे मनोरथः ।

(नेपथ्ये)

(कलकलांतरं ।)

मो भो कौरव कौरव क्षणमिमो सौभाग्यदर्पामयो—

च्छूनो संगरभंगुरो तव भुजो पश्यंतु सर्वे जनाः ।

१ अहो द्रष्टुमर्षिमं जने न प्रभवामि तस्मात्कथं कंठे माला च मोचयिष्ये ।
२ प्रियसखि किमन्यतो गमिष्यामः । ३ तेन हि गृह्यतामेया स्वयंवरमाला ।
४ प्रियसखि इत एहि । ५ सखि कृतार्थयेदानीं तव मनोरथान् । ६ जयतु प्रियवयस्यः स्वस्ति भवतु ।

भूपालाः प्रति पालयन्ति बहवस्त्वां युद्धबद्धस्पृहाः
कर्तुं मानविमाननां द्रुतममी हर्तुं च ते भानिनीम् ॥ ७५ ॥

(सर्वे शृण्वन्ति)

कथमन्यदुपक्रान्तमन्यदापातितम् ।

सुलोचना—(सभयं) हुं किं एत्य सरणं । (सविषादं) हं कंहं एत्य
हविस्सादि ।

विदूषकः—कहं एरिसं इमस्स णिहुवअणं ।

राजा—(सक्रोपस्मितं) जितकाशिता क्षत्रियडिभानाम् ।

नंद्यावर्तः—(सक्रोपं) अहो अहो परुषिका क्षत्रियकीटानां । यदेवं
देवेऽप्यवधारणागर्भमुदीर्यते ।

(प्रविश्य संभ्रातः)

पुरुषः—आर्यं महेन्द्रदत्त युवराजहेमांगदस्त्वामाशापयति । आनीयता
मितस्त्वरिततरं वत्सा सुलोचनेति । तेन हि इत इतो भर्तृदारिका ।

(निष्क्रान्ता सुलोचना नवमालिका प्रतीहारः पुरयश्च ।)

नंद्यावर्तः—देव युद्धाय सन्नद्धव्यम् । तदुत्पीयताम् ।

(सर्वे उत्तिष्ठन्ति)

राजा—(सक्रोधं) अरे रे दुर्वातक्षत्रियकीटाः शृणुतेमां प्रतिज्ञाम् ।

वक्षःप्रस्थात् क्षुरप्रप्रहृतिविघटितग्रन्थिवंधरुथ्यास्त्र—

भोतन्मस्तिष्कशकृस्थपुहिनपिदितादुत्वननमानशंकुं ।

त्रासातंकाज्जिहासून् प्रथमतःरमसून् मोघसरंभशोच्या-

नाच्छेत्स्यत्येप रोपग्रहविधृतघृणः कौरवो भैरवो वः ॥ ७६ ॥

नंघावर्तः—रेरे अस्थानोत्थितक्रोधाभिभूतविहं वितवीररसाः पश्यतु
विश्वेपि धुद्राः क्षेत्रियकुलपांसनाः ।

निर्मुचन् वाणवृष्टीर्निविडनिपतनाकां बध्नांधकाराः

स्वैरावस्कंदरुणप्रतिवृपतिशिरस्कंदसंबंधसंधीः ।

कल्पांतघ्नयूतधाराकवलितगगनाभोगसीघ्नस्तमंता-

ब्रंधावर्तीऽद्य लीलां रजयति समरे पुष्कलावर्तकस्य ॥७६॥

चिद्रूपकः—इदो^१ इदो पिअवअस्तो ।

(परिक्रम्य निष्कांतास्सर्वे)

इति श्री हस्तिमह्येन विरचिते सुलोचनानाटके स्वयंवरयात्रानाम

तृतीयोऽङ्कः समाप्तः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

(ततः प्रविशति सरलिका)

सरलिकाः—भेणिदमिहि पिअसहीए णोमालिआए । सखि कीरिंसी उण सअंवरकलअणाणंतरं राअउत्ताणं पउत्तित्ति राअउलं गदुअ समंतदो जाणिअ आअच्छेति । ता लहु गच्छेमि । (परिक्रम्यावलोक्य च) एँसो हु परिहारमहत्तरो अज्जमहिंददत्तो इदो एव अभिवद्वेदि । जाव एअं उवसपिअ पुच्छेमि । (परिक्रामति) ।

(ततः प्रविशति प्रतीहारः)

प्रतीहारः—अहो विवेकमुग्धता क्षत्रियकुमाराणां । कुतः ?

भूयांसः क्षितिपात्मजा वरयितुं वाञ्छन्ति वत्सामिमां

सर्वस्याभिमतः स्वयंवरविधिस्तद्वाढमत्रोचितः ।

इत्यस्मत्प्रभुणा प्रवर्तितमभूद्यत्कर्म निर्मत्सरं

जातं प्रत्युत्त वैरकारणमिदं तेषां मुधा द्वेषिणाम् ॥ ६ ॥

इदं चैषामपुंयोग्यं पौरोभाग्यम् । यदुत ।

अन्यं कंचन पंचवाणविधुरादन्यं धरित्रीश्वरं

या निर्हातगुणा स्वयं वृतवती पश्यत्सु येष्वप्रतः ।

तां संप्रत्यभिमानदुर्गतधियो वाञ्छन्ति भूयोपि ते

वीभत्सोपहतां धिगस्तु विपयोन्मुग्धामिमां कामिताम् २।

१ भणितास्मि प्रियसख्या नवमालिकया । सखि कीरिंसी पुनः स्वयंवरकल-
कलानंतरं राजपुत्राणां प्रवृत्तिरिति राजकुलं गत्वा समंततो ज्ञान्वाऽऽगच्छेति ।
तस्माद्गु गच्छामि । २ एष खलु प्रतीहारमहत्तर आर्यमदेन्द्रदत्त । इत एवभि-
वर्तते । यावदेतमुपसृत्य पृच्छामि ।

सरलिका—(उपसृत्य) अअंअ सअंवरवेलाकलअलाणंतरं राजउ-
त्तार्णं पउत्तिं जाणिट्ठं आअच्छेमि । ता मणाहि दाव ।

प्रतीहारः—तेन हि श्रूयताम् ।

सरलिका—अवहिदम्हि ।

प्रतीहारः—अस्ति तावत्स्वयंवरयात्रावसानविसंवादिमनोरथानामुज्ज्व-
ममाणसंभरमसगरीयानुत्थितः पार्थिवानां कलकलः ।

सरलिका—हंत्थि ।

प्रतीहारः—तत्र च—

युक्तोऽयं गुणिनां यधूर्गुणवतीत्येके प्रसन्नाः स्थिताः

स्वच्छंदप्रसरो मनोभव इति प्रातोपरैर्निप्रहः ।

स्वावज्ञानितत्रपाहतधियस्तूष्णीमभूवन् परे

केचित्तामपहर्तुमेव समरे प्राकंसत क्रोधनाः ॥ ३ ॥

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—तेषु च प्रकृत्यमर्षणाः कुलूतेश्वरदुर्मर्षणप्रभृतयो निसर्ग-
निरगलचोष्ठितं चक्रवर्तिसुतमर्ककीर्तिमुपसृत्य सोत्साहमवोचन् ।

यथा ।

आहूय शाठ्यात्सकलाक्षरेंद्रा-

नकंपनः कौरवपक्षपाती ।

गुणित्वमारोपयितुं जयस्य

तस्यायमारोपयतिस्म भालाम् ॥ ४ ॥

सरलिका—परंगुणेषु असहणदा राजउत्तार्णं । तदो तदो ।

१ कार्ये स्वयंवरवेलाकलकलानंतरं राजपुत्राणां प्रार्थितं शत्रुमापृच्छामि ।
तस्मान्द्रण तावन् । २, अवहितास्मि । ३ इति । ४ ततस्ततः । ५ परंगुणेषु
असह्यता राजपुत्राणाम् । ततस्ततः ।

प्रतीहारः—पुनरस्यावोचन् ।

पितुस्तु संकेतमलंघनीयं
सुलोचना साप्यनुपालयंती ।
त्वयि स्थिते श्लाघ्यगुणाभिरामे
शोच्या कमप्यन्यमभूद्गुणाना ॥ ५ ॥

सरलिका—तदो किं पडिपणं अक्ककित्तिणा ।

प्रतीहारः—ततश्च रोपोत्कर्षकपायितेश्शणेन कथितमर्ककीर्तिना ।

सरलिका—कहं विअं ।

प्रतीहारः—

वाढंतेऽथ विशीर्यंते तस्मिन्नारोपिता गुणाः ।

आरोपिते ससंरंभं चापकोट्यां मया गुणे ॥ ६ ॥

सरलिका—अहो अँसरिसो माणाग्गहो

प्रतीहारः—स किं नामार्ककीर्तिः ।

सरलिका—तदो तदो

प्रतीहारः—ततश्च निसर्गनिखिंशो दाँशार्णः समाह्वन्नर्ककीर्तिमित्थम-
वोचत् ।

अनाँस्थापर्यस्तस्तय यदि न जंभेत सपरं

कठोरः कोपाग्निज्वालितुमुचितोस्मिन्नवसरे ।

कुरूणामुद्दामः प्रसरति मदः शौर्यकथया

स काशीनां राजा कलयति निजोँजित्यविभयं ॥ ७ ॥ इति ।

सरलिका—तदो तदो

१ ततश्च किं प्रतिपन्नमर्ककीर्तिना । २ कथमिव । ३ शिविलीमर्ति । ४ अहो
अँसरेशः मानमदः ५ ततस्ततः ६ राजा । ७ औदासीन्येन नट । ८ ततस्ततः ।

प्रतीहारः—निसर्गमीपणचेष्टितः सौराष्ट्रो मीमः ससरंभमवोचत् । का वा
चक्रवर्तिन आस्था विशृङ्खलसंख्यसंधेद्वदुर्वले कुरुकाशिवले ।

तदत्र—

आस्तामप्रतिचक्रविक्रमधनः कामं भवान् प्रेक्षकः
केमी शौर्यविपर्ययप्रलघवः क्रोर्जति ते कीरवाः
युद्धावद्धधियः पृथपृथक्गमी सज्जा ययं भूरिशः
शत्रूणां दमनाय दुर्दमभुजास्त्यङ्गूलताकिंकराः ॥ ८ ॥ इति ।

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—अनंतरं चार्ककीर्तिरंतःकोपपावकस्य विपुषे इव तत्क्षण-
प्रसमकीलितारातिकंठान् वर्णानुद्गिरन्नित्यमचीकथत् । अथवा समूलकायं
नः कपणीया दोषाः ।

ततश्च—

अध्यस्तशौर्योद्धतमेव मिथ्यामध्यस्थमस्थानकृतातिसंधि ।
किमन्यदन्यायपथप्रवृत्तमकंपनं संप्रति कम्ययामि ॥ ९ ॥

सरलिका—अहो अंचाहिदं ।

प्रतीहारः—शैलीयं मानशालिनाम् ।

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—अत्रांतरे पार्श्ववर्ती चक्रवर्तिर्नैवार्ककीर्तिरनुशात्रायां नियुक्तो
नीतिमार्गकृतविद्यो नाम सचिवः साधिशेषमवोचत् । यथा । युवराज
केयं पृथग्जनसुलभा प्रेक्षापूर्वकारित्वप्रवृत्तिः । किं चेद्मातमवतामनमिमत् ।
दुःशिक्षितजनवुरुपदेशेषु श्रोत्रादानन्यसनम् । कथ्यायं प्राकृतजनप्रवर्तितः
पुरुषांतरगुणसमावर्जितचित्तायामाग्रहो योषिति । क्व चायं परिचितः क्लृ-

यानुषंगेण कलुषेतरमानसोन्मथनमन्याः पंथाः । कुतश्चामून्यधीतानि परि-
 हृतविवेकयंत्रणानि क्रोधोद्धृतिस्वतंत्राणि वचांसि । सा खलु चक्षुष्मत्ता यदुत
 परपरिग्रहगर्हितेषु जनुषांधत्वं कलत्रेषु । सैव च श्रुतिमत्ता यत् किल दुर्दा-
 तजनदुःप्रलपितेषु पुरुषस्योच्चैःश्रवत्वं । स खलु विक्रामति यस्य निसर्गदु-
 र्मार्गप्रसंगमलीमसैरिन्द्रियमलिम्लुचैर्न मुष्यते हृदयं । अभिजातजनहारयता
 च भृशयति मानिनो यशास्विताम् । विगीतारणचुंबिता ज्व विवृणोति पुंसा-
 मचातुर्यम् ।

किं च—

अमुष्मिन् राजपौं प्रशमशमितस्वांतकुसृतौ
 न काशीनामीशे तव विगणनासौ गुणवती ।
 पितुश्चैनं नान्यं कलयति मनस्वी तव पिता
 सुतानप्युद्वृत्तान्न च वृषभसूनुस्स सहते ॥ १० ॥

अपि च । का चेयं संभावना कौरवेश्वरे ।

सत्ताहं सप्तसतिस्थगनकृततमस्तोमविस्तारमग्ने
 मूर्चापारिप्लवेस्मिन् भरतप्रतिबले विक्रुवे प्लाव्यमाने ।
 वर्षतः संततांभःप्लुतिपिहितदिशः पुष्कलावर्तकाद्या
 येनैकेनाक्रियंत ज्वलनशरमुचा भस्मसात्कारकीर्णाः ॥ ११ ॥

अथ च—

पुरस्सरणमात्रेण श्लाघ्यं चक्रं विशां प्रभोः ।
 प्रायो दुःसाध्यसंसिद्धौ श्लाघते जय एव सः ॥ १२ ॥

सरलिका-दोणिं खु सो णिरवज्जो । तदो किं पडिपणं अक्ककित्तिणा ।

प्रतीहारः—ततश्च निरवद्यवचःसंतर्जनचरिते क्षत्रियसभे कौरवेश्वर-
 शौर्यातिशयशंसनमसहमानः किमपि सावधीरण इव निरवद्यभापिते रोप-

दूषितधीरर्कक्रीतिर्धीरनिष्ठुरमभापिष्ट । अहो आर्यस्य कौरवयशश्चापने
किमप्यनल्पीयः कवित्वं ।

पश्य—

कथमिव जलासाराकीर्णतूलौघतुल्याः
क्षणचिसरणशीला शश्वतभ्रान्तिलोलाः ।
श्वसनचलननुज्ञाः शौर्यभोगावलीना
प्रथममिह निधानं कौरवस्यांबुवाहाः ॥ १३ ॥

अथवा किमत्र चर्चया ।

ख्यातः पराक्रमिषु यद्यपि कौरवोसौ
सत्यत्र युद्धनिकपेन गिरः प्रमाणं ।
आर्यस्तु पश्यतु तदस्य विशीर्यमाणं
शौंढीर्यमाशु युधि शौर्यकथासमुत्थं ॥ १४ ॥

सरलिकाः—कंहं दुष्विणिदो विअ हत्यसिक्खंपि ण गिह्हादि । तदो तदो ।
प्रतीहारः—अमुं च वृत्तांतमुपलभ्य महाराजः कृतयथोचितकार्यपर्या-
लोचनो मम हस्ते स्वाभिप्रेतं निवेद्य मामेवार्कक्रीतिनिष्ठुष्टार्थतया प्रस्थापित-
वान् । गत्वा च ततोऽहं तत्प्रतीहारनिवेदितस्वागमनश्चक्रवर्तिसूनोः पार्श्व-
मुपसृत्य समुचितसमुदाचारपुरस्सरमवाचम् । युवराज महाराजस्त्वामाह ।

विनीतो बाल्येपि त्वमसि पितुरेव प्रतिनिधिः
परं प्रेक्षानिघ्नः प्रकृतिमनघां मास्म विसृज ।
परेषां पैशून्याद्वा हि च वचनीयान्मलिनता
कियद्वा भिन्नं मे भरत इति हेमाद्रद् इति ॥ १५ ॥

१ कथं दुर्विनीत इव हस्त्यशिक्षानपि न गृह्णाति । ततस्ततः । २ अर्कपनः ।
३ विप्रेक्षणीयः ।

किं च

कुतोपि जन्मांतररूढवासना
विवोधलब्धास्पदकौतुकेरिते ।
स्वयंवरेस्मिन्नलमन्यया धिया
परोपि मुह्यन् भवता निगृह्यताम् ॥ १६ ॥

अपि च ।

आसिमपिकृपिविद्याशिल्पवाणिज्यवृत्तिः
शिवपदपदवीमभ्यन्ततो दर्शयित्वा ।
अवतमसि कृतोस्मिन् विश्वधाम्ना युगेद्य
प्रतिहतनिजवृत्तिर्मा कलिश्च भविक्षन् ॥ १७ ॥

अपि च ।

इयं तनूजा मम रत्नमाला
गुणाधिकं त्वां सदृशी गुणेन ।
अनन्यसाधारणभागधेयं
वरं वृणीतां मदनुज्ञयैव ॥ १८ ॥

सरलिका—भंडिदारिअं रअणमालं जुवराअअककित्तिणो पडिच्छंतेण
सुविहिदं महाराएण ।

प्रतीहारः—ततश्च लब्धावसरो निरवयः पुनरवोचत् । तदिदमिदानी-
मदीनमाना दीनवमावेदितं महाराजेन यतः संप्रतिपत्तिरेव युवराजस्योत्तरमिति

सरलिका—तदो तदो ।

प्रतीहारः—ततश्च सोल्लुंठं कथितमर्कक्रीर्तिना । आस्तामार्यस्य प्राद-

१. भनृदारिका रत्नमाला युवराजार्कक्रीर्तेः प्रनीच्छता सुविहितं महाराजेन ।
२. तनस्तनः ।

विवाक्यतेति । मां चेदिदृश्य कथितं । अरे योग्यः प्रतिभाति काशीपतिः साधु
शिक्षयितुम् ।

स्वयंवरध्यतिकरे यौष्मारकाणस्य भूपतेः ।

संकेतकूटनिष्कस्य साध्वी कूटस्थतापि सा ॥ १९ ॥

किंतु संधानमतिसंधानमिति द्वे इमे न क्वापि संभावितेवऽतिष्ठेते ।

ततश्च—

प्रयुंजानो मोहात्कपटमिममस्मास्वनुचितं

वृपालो युष्माकं फलमुचितमस्यानुभवतु ।

अयाथातध्योत्थस्वगुणघटनोत्तेजितमदः

शरव्यः कौरव्यः स भवतु शराणां मम युधि ॥ २० ॥

सरलिका—कंहं पुणोवि सो एव्व सिद्धंतो । -

प्रतीहारः—ततश्च निरवय इदमवोचत् । युवराज अतिक्रान्तोसि ।

शिक्षेयं किंचिच्छ्रूयताम् ।

साक्षादसि त्वं भरतस्य सनु-

रायस्य पुंसोपि तृतीय एव ।

तन्नार्हासि त्वं मनुवंशकेतोः

स्रष्टुं युगस्याविनयप्रतिष्ठाम् ॥ २१ ॥

किंच ।

त्वं काशिराजस्य सुतां यदिप्सुः

सुतापि तुभ्यं प्रतिपादितैका ।

मा सैनिकास्ते कुशला युधीति

मंस्थाः प्रभूतः कुशकाशियगः ॥ २२ ॥ इति ।

सरलिका—तदो' तदो ।

प्रतीहारः—ततश्चार्ककीर्तिः ससंभमवोचत् । यथा आर्य अस्त्येवैतत् ।
किं तु ।

नाहं सुलोचनार्थ्यस्मि क्षात्रो धर्मस्तु पाल्यते ।

तातस्यापि न विद्वेषो निग्रहे कूटकारिणाम् ॥ २३ ॥

अथ च ।

द्वैधीभावं भजतु सहसा संहतो राजवर्गः

कामं वासौ पततु निखिलः शात्रवे पक्ष एव ।

किं नश्छिन्नं ननु रिपुशतोन्माथकीनाशदण्डौ

सन्नद्धौ मे समितिषु भुजावेव साहाय्यकाय ॥ २४ ॥

ततश्च—

जयावाप्स्युर्भूतप्रमदभरसंवर्धितमदं

मदीयं पादांतं सपदि समरे पश्यतु भवान् ।

कुरूणां तत्सैन्यं जयविरहदैन्यप्रतिहतं

जनः स्वैरं शोचत्यविनयफलास्यादचकितम् ॥ २५ ॥

सरलिका—अहो कक्कसदा सहावसस । तदो तदो ।

प्रतीहारः—ततश्च निरवद्यः सानुशयविशादमेवमवादीत् । धिकष्टं ।
लघुकृतोस्मि दुर्विनीते मामष्टीकुर्वता चक्रवर्तिना । यदमुना बहुधापि
शिक्षितेन जितकाशिता केवलं प्रकाशितेति । अर्ककीर्तिना पुनर्दत्तमुत्तरं
न केवल मे जितकाशितेव, कुरूनपि जितानेव विद्धि इति ।

सरलिका—हं चक्रवद्वितणओ एवं कुप्पेदिति जं सच्चं अच्चहिदं
संकेदि मे हिअभं ।

१ ततस्ततः । २ अहो कर्कशता स्वभावस्य । तनस्ततः । ३ हं चक्रवर्तितनय
एवं कुप्यतीति यत्सत्यमत्याहितं शकते मे हृदयं ।

प्रतीहारः—अलमत्र तावत् शंकया सोऽपि मेघेश्वर एव ।

सरलिका—णं आणामि दुर्वचिञ्जा अत्य संधी करोतुं ।

प्रतीहारः—इत्थं च विग्रहैकरुचौ प्रत्यवस्थिते चक्रवर्तिमुते निरवयः
सनिर्वदानिद्वासमुत्थाय चिंतावेगमूक एव निरगमत् ।

सरलिका—तदो^१ तदो

प्रतीहारः—अहं च तूर्ण्यैक एव निर्गच्छंतं निरवयमन्वयाशिपम् ।

सरलिका—तदो^२ तदो

प्रतीहारः—निर्गत्य च निरवयेन लेखापितेनेतदृत्तांतेन त्वरितवियल्लं-
धनजंघालं विद्याधरदूतद्वयं तत्क्षणमेव चक्रवर्तिनः पार्श्वं प्रस्थापितम् ।
मयाप्यागत्य यथा वृत्तं सर्वमेतन्महाराजं निवेदितम् ।

सरलिका—तदो^३ तदो ।

प्रतीहारः—श्रुत्वा च महाराजः क्षणमिव स्तिमितः स्थित्वा सनिर्वेदम-
वार्दात् । कष्टं भो संकटे पतिताः स्मः ।

सुतः कुरोरेकतरस्तयोर्द्वयोः

परः पुरोरेव सुतस्य नंदनः ।

द्विपद्भवेयं कतरस्य वत्सयो—

र्वरं तदत्राप्रतिपत्तिरेव नः ॥ २६ ॥ -

सरलिका—तारिसं तु तारिसाणं हिअअं ।

प्रतीहारः—आजापितश्चाहं महाराजेन । भो महेंद्रदत्त किं बहुना ।
दैवमेवात्र स्वमनीषितमाचरतु । तदिदानीं मद्दचनादत्तं हेमांगदं ब्रूहि ।
निष्कान्तिषु संग्रामाय विग्रहव्यग्रेषु राजपुत्रेषु सार्यतां पुरमार्गेषु दुर्गरोधप्रति-
हतारिप्रपंचाः पांचालिकाः । रक्षयतामारक्षिकैः स्थिरावस्थानानि गुल्मक-
स्थानानि । निखिलीक्रियंतां निखिलानि पुरद्वाराणि । दुर्विमेदा व्यतिकार्य-

१ न जानामि दुर्वचिता अत्र संधीः कर्तुम् । २ ततस्ततः । ३ ततस्ततः ।

४ ततस्ततः । ५ सादृशं यत्तु सादृशानां हृदयम् ।

न्तां सुदृढमर्गलादंढाः । प्रगुणीक्रियंतां गाढतरसंघट्टा अट्टालिकबंधाः ।
 प्रवेश्यंतां च प्रतोलीमुखेषु विशिस्तांतरेषु च सन्नद्धयौघाधिष्ठितास्संनाह्या
 गंधहस्तिनः। प्रवर्त्यंतां च राजमार्गेषु संरब्धाश्ववाराणि दंशितगात्राप्यश्वीयानि।
 स्थाप्यंतां च चत्वरेषु प्रयोग्ययुग्ययोजिताश्चतुरधीसारथीसनाथा रथाः ।
 नियोज्यंतां च परितः परिहृताविपत्तयः । परिहार्यंतां च सुसंनद्धेनांतर्वाशिकज-
 नेन राजगृहवाह्याली । स्वयं च वस्तेन वाराणसीरक्षणे यावत्समराव-
 सानं सावधानेन भवितव्यमिति ।

(नेपथ्ये, कलकलः ।)

सरलिका—किं दौणिं एदं ।

प्रतीहारः— (विभाव्य) कथं प्रचलितमेव संग्रामाय राजन्यकेन ।
 संप्रति हि ।

रसति समरभेरी भैरवारावधीरं
 चलितनृपतिसंख्योद्योगशंखा ध्वनन्ति ।

प्रसरति च चमूनां प्रस्तरोधोन्तरालः

कलकलनिनदोऽयं काहलध्वानगर्भः ॥ २७ ॥

सरलिका—जाव इमं उत्तं पिअसहीए णोमालिआए णिवेदेमि ।

प्रतीहारः—यावद्दहमपि युवराजहेमांगदाय महाराजनियोगं निवेद-
 यामि (परितो विलोक्य) अहो महती समरयात्रा ।

तथाहि—

विदधति नृपतीनां विश्वतोप्यश्नुवाना
 धरणिमनवकाशां निष्पतंतां ध्वजिन्यः ।

विदधति रणनाट्यप्रेक्षकाणां समंताद्
 गगनमपि विमानान्यद्य वैमानिकानाम् ॥ २८ ॥

(निष्क्रीती)

मिश्रविष्कंभः ।

(ततः प्रविशति आकाशयानेन विमानारूढो रत्नमाली मंदारमाला पार्श्वतो मन्थरकश्च)

रत्नमाली—प्रिये मंदारमाले चिरादुपस्थितमेतद्वतकिंतहेतुकं नः क्रोतुकं ।

कुतः ।

एको जयः प्रगुणविक्रमलब्धकीर्ति—

मानग्रहग्रहिलधीरपरोऽर्ककीर्तिः ।

तस्मात्फलिष्यति तरामनिमेपतैपा

संप्रेक्ष्य युद्धमिह कौरवपौरवीयम् ॥ २९ ॥

मंदारमाला—देवं कुदो सु गिरवज्जरजाणिव्वहणाणिग्गाहिद्रसअललो-
अविग्गहे पलाअंतेवि भारदवरिसं अप्पाडिहदचक्केवि चक्कंवट्टिमरहे ईरिसाणं
दुव्विणीआसंगसुलहाणं परक्कमो राअउत्ताणं ।

मन्थरकः—किं करोतु एत्य महाराजभरहो सहावदुव्विअत्थाणं सअं
वा देवो भारदवरिसिसिहामणिं कैलाससेलं अहिदसंतो ।

रत्नमाली—एवमेतत् ।

वेयात्यं सहजं नृणां दमयितुं नैवापरैः पार्यते

भुंजन् भारतवर्षमद्य स हि किं कुर्यादिमानीश्वरः ।

पश्य स्थाणुरपि श्रुतीरुपदिशन्नास्थाय दिव्यां सभां

कैलाशाचलमौलिमन्नभगवानभ्यास्त एवेश्वरः ॥ ३० ॥

१. देव कुतः खलु निरवयराज्यमिर्बेइणनिष्टीतसकललोकविग्रहे पलायत्यपि
भारतवर्षमप्रतिहतचक्केपि चक्कनर्तिभरते ईदृशाना दुर्विनीतासंगसुलभाना पराक्कमो राज-
पुत्राणां । २ किं करोत्वन्न महाराजभरतः स्वभावदुर्विदग्धाना स्वयं वा देवो भार-
तवर्षोक्षिखामणिं कैलाशसैलमभिवसन् ।

मंदारमाला—किं बहुणा आरोविदा सोहग्गस्स अंतिमतुलं अकंपण-
सोवासिणी ।

मंथरकः—देवं दक्ख दक्ख कत्थइ णिरंधसरअसमअतुरअणिअर-
कटोरखुरघादसंडणवड्ढिदा कत्थइ समंददो सरभसचलंतविअडगुडिअगांध-
सिंधुराणिवहचलणचंपडणसमुप्पइआ । कत्थइ णिरंतरचरंतपाइचक्कपअपरि-
बडणसमुडिदा । कत्थइ अविच्छिण्णगच्छंतसंदणचक्कुक्केरकंडणविवड्ढिदा
अंधावेइ महीअलवलोडिदा सअलं वि दिसावलअं मज्जदूली जाठोली ।

रत्नमाली—(विलोक्य)

चमूविमर्दक्षतभूतलोत्थितो

रजाकृताशेषदिनेशर्दीधितिः ।

रजःप्रतानः प्रगुणं प्रकाशयन् ॥ ३१ ॥ (?)

किंच ।

ख्यातः पूर्यं जगति समरो गत्कृते भूपतीनां

कांचित् कन्यां प्रति रणमिदं तद्यशो मे प्रमाष्टि ।

इत्युद्धृतात् प्रकृतिसुलभात् स्त्रीं नु सा यत्नवैरात्

क्वापि क्षोणीघनतमरजश्छद्मना गच्छतीव ॥ ३२ ॥

मंदारमाला—अहो को एत अकाकित्ति को वा कोरवेसरो ।

१ किं बहुणा । आरोपिता सौभाग्यरयानिमतुलामरंपनगुवामिनी ।

२ देव पश्य पश्य कुत्रचिन्निरंधसरयसमदतुरगनिकरकटोरखुरघातखंडनवर्धिता ।

कुत्रचित्ममंततः सरभसचलद्विकटप्रूरगंधसिंधुरनियहचरणसमर्दसमुत्पिता । कुत्रचि-

निरंतरचरत्पदातिचक्पदपरिवर्तनसमुत्पिता, कुत्रचिद्विच्छिप्रगच्छन्संदनचरो-

त्करकर्पणविवर्धिता अंधापयति महीतलप्रलुटिता सक्कलपि दिशावलर्यं मध्य-

धुलीजालालिः । ३ अथ कोप्राह्वर्धनि. को वा कौरवेभरः ।

रत्नमाली—नन्वयमांगतः सर्वमेतद्विदित्वा वाराणसीं प्रति प्रहितो मंदरः ।
(प्रविश्य)

मंदरः—जयतु देवः ।

रत्नमाली—अयि मंदरक किमधिगताखिलप्रवृत्तिरसि ।

मंदरः—देव सर्वमेव विदितं मे कर्तव्यं जनस्य ।

रत्नमाली—तेन हि शृणुमः ।

मंदरः—देव किं बहुना ।

जित्वा कौरवमाह्वये नृपसुतां हर्तुं प्रतिज्ञातवान्
औद्धत्येन स पौरवः शमयितुं तस्योद्धतिं कौरवः ।

द्वैतेस्मिन् प्रदामी स काशिनृपतिः प्रोज्झन् द्वयोः पक्षतां
संप्रेक्ष्यात्मन औचितीं दुहितरं रक्षन् पुरेऽवस्थितः ॥ ३३ ॥

रत्नमाली—अहो जामातृत्वमपि कौरवेश्वरस्य नावेक्षितं माध्यस्थे-
करुचिना काशीपतिना । अथ सर्वमन्यद्राजकं कथमवृत्तम् । अथवा किमत्र
प्रश्नेन । न सलु हातुं प्रमवन्ति चक्रवर्तिसूनोः पक्षतां सर्वेष्वुर्वीभृतः ।

मंदरः—एवमेतत् । किंतु एक उज्जयनीपतिर्जयंताश्चिरविरूढसौहार्द-
घोदितः कौरवस्य पक्षतां प्रत्यवादि ।

रत्नमाली—बलीयो हि प्रभविष्णुताया अपि सौहार्दम् ।

मन्यरकः—अथ किं पट्टिवर्णं विज्जाहरेहिं ।

मंदरः—

विशां प्रभोरात्मजमर्ककीर्ति-

पैतृष्यसेयं सुनामिः प्रपन्नः ।

मेघप्रमोऽभूत्प्रविचिंत्य मातृ-

प्यस्त्रीयतामस्य जयस्य गृह्यः ॥ ३४ ॥

काहला तुरुतुरीडमरुअटिमिलडिंदिममइलदुंदुमिकरडपडहहुडुंकुडुंडुक्का-
मेरीमंगापहुदि भूरिवज्जभंडत्तमुलकोलाहलवहलणिगघोसणिव्विग्घविअणडि-
अकोकहलपेह्निदेहिं इदंति डक्किअसअलगअणाभोअपेरंतो परोप्पराहि
विमुक्को दुवेहि बलेहि संगामणाडअपुच्चरंगकुसुमंजलिसरणिअरो ।

मंदरः—देव पश्य पश्यं ।

निशितधवलधारास्तिग्मरोचिर्मरीचि-
प्रतिफलितफलांतावेगदीर्घोपलब्धाः ।
निविडमभिपतंतस्संततोल्का कराला
मगनमनवकाशं पत्रिणच्चित्रयंति ॥ ४० ॥

(विलोक्य) कथमधुना—

इपृणामन्योन्यप्रतिहतिषु लब्धप्रसृतिभिः
स्फुटज्योतिश्चक्रस्वलनविनिकीर्णोद्गुरुचिभिः ।
स्फुरंतीभिः प्लोपग्लपितशरपक्षाभिरमितः
स्फुर्लिगामिव्योमस्फुटमनलवृष्टिं नटयति ॥ ४१ ॥

मंदारमाला—कंहं दाणिं सरसहस्सवारिंदसत्तिपाससंधट्टभीसणो
चलंतदोघंटघडाकरालो पअट्टंततुरअच्छटमअंकरो ओवडंतसंदणसंदोहम-
आणवो वट्टेदि रोमहस्सणो जुद्धसंमहो ।

बाद्यमांडतुमुलकोलाहलवहलनिर्घोषनिर्विघ्नोत्पादितकौतूहलप्रेरिताभ्यां इदिति स्वगि-
तसकलगमनाभोगपर्यंतः परस्परभ्यां विमुक्तो द्वाभ्यां बलाभ्यां संग्रामनाटकपूर्वरंग-
कुसुमांजलिशरनिकरः । १ कथमिदानीं शरसहस्रवारितिशक्तिपाशसंधट्टभीषणः
चलद्द्विपघटाकरालः पर्यटत्तुरगच्छटमभयंकरोऽवपतत्स्यंदनसंदोहमयानको वर्तते
रोमहर्षणो गुद्धसंमर्दः ।

मंदरः—

अयमिह सुभटानां शौर्यसारोद्भटानां

रणरसरसिकानां वर्तते वर्धते च ।

शरशतविनिपातभुण्णसर्वाभिसारः

प्रचुरसमभिहारस्सांप्रतं संप्रहारः ॥ ४२ ॥

मंदारमाला — अम्हो भसिणाद् संपराअस्स ।

रत्नमाली—अयमुदमसंपेटकठोरः संग्रामः । तथाहि ।

क्षुंध्याधूर्णय कुट्टय क्षिपद्दहव्यारंध संधानय

भिधि छिधि मथान ताडय जाहि व्यावर्तयापातय ।

विद्ध्यास्फालय भंज रुंधि विकर व्याकर्ष घपोद्धरे-

त्येवं प्रायमिहोच्चरद्वच इदं व्याजायते व्योमनि ॥ ४३ ॥

मंदरः—नन्वेप स्वयंवरकलहोपदेशप्रथमोऽध्यायः कुट्टतेश्वरो दुर्मर्षणोसौ ।

ख्यातः संख्यपटीयसां मुखपटीमुत्क्षिप्य दत्त्वा प्रिय-

व्याहारानधिमस्तकं करतलास्फालेन संभावयन् ।

संग्रामायसरप्रधाननिविडश्रोतन्मदश्रोतसं

सांत्सेकोज्वलितांकुशः करटिनं प्रोत्साहयत्याहवे ॥ ४४ ॥

अहोस्य पराक्रमप्रक्रमः । ययनुरूपमस्य निर्वहणमपि स्यात् ।

भोः पश्य पश्य ।

चरति युधि विलोहितानन-

त्वपमधिरुद्ध कुट्टूतभूपतिः ।

हरितमलघु सत्त्वमुन्नतं

पवनजयं गजमांगरेवकम् ॥ ४५ ॥

मंथरकः—कौ एस जिष्णस्तंभदीहरपरुससुण्डादंडसहेलाअट्टसम्महिद-
सैधवाणिवहं चप्पणाअपीट्टणमड्डुत्तिअपाइकं रहसपहं जणहत्थिदहत्थिजुहं
गंधगइदं आरुद्धो कुल्लूदेसरं अभिजुज्जदि ।

मंदरः—एष संलु कौरवेश्वरशरीरनिर्विशेषो नंदावर्तो नाम प्रियसखः ॥

रत्नमाली—अहो नंदावर्तस्य कृतहस्तता ।

तथाहि ।

मूघ्नः स्फोटयति द्विपां क्षिपणिभिर्लोहान् क्षिपन् मोलकान्
कुंतैः कुंतति शक्तिभिर्घिशसति प्रासैर्विपर्यस्यति ।

पथयिष्य करद्वयापितधनुर्विष्यक् शरान् वर्षति

व्यूहानेप विसास्थया विघटयन् विक्राम्य विभ्राम्यति ॥ ४६ ॥

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

ततश्चावृच्छायं प्रथनचतुरं भूरि परितः

स्रवंतं स्रोतांसि प्रबलमखिलश्रान्तिसहनम् ।

असौ नंदावर्तस्त्वरयति कर्लिगोद्भवमिमं

कुल्लूतानामीशं प्रसभमभियोक्तुं प्रकुपितः ॥ ४७ ॥

मंथरकः—कंहं दूरवो एव णंदावत्तकरविमुक्केण विद्धो वाणेण कुल्लूदे-
सरस्स दाहिणो भुजसिअरो ।

१ क एष जीर्णस्तंभदीपैपरुससुण्डादंडसहेलापिणसंमर्दितसैधवनिवहं विशालपा-
दपीठनमर्दितपादातिकं रसप्रभंजनमर्दितहस्तियुयं गंधगजेन्द्रमारुढः कुल्लूदेश्वर-
मभियुष्यते २ कथं दूरत एव नंदावर्तकरविमुक्तेन विद्धो वाणेन कुल्लूदेश्वरस्य
दक्षिणो भुजसिखरः ।

विभ्रच्छरीरमधिकोच्छ्रितिकोप्यपूर्यः

सर्वांगसंगशललः शलली यथैव ॥ ५१ ॥

मंथरकः—अह को एस गमणजवेण सध्वदो संगरंगणं दीसंतं
आजागअं तुरगरअणं आरुढो करालकरवालवावडकरो अक्ककित्तिवलं
लोलावेदि ।

मंदरः—अयमपि विशारदनामा नंदावर्तसमः कौरवेश्वरस्य ।

रत्नमाली—किं नाम दुष्करमनयोस्तुहदा कौरव्येण ।

मंदरः—

भुजाविमौ द्वौ कुरुनंदनस्य

सुहृर्जयौ विक्रमसूत्रधारौ ।

स्वयं गृहीताहवचेष्टिताभ्या-

माभ्याममुप्याहियते युयुत्सकाः ॥ ५२ ॥

रत्नमाली—अहो श्रायनीयं शौर्यचातुर्यकं विशारदस्य ।

अस्य हि—

छिनत्ति स्वच्छंदं सरसकदलीच्छेदमधुना

तुरंगान्मातंगान् प्रचुरमभितोपि प्रतिभशान् ।

किरन् पेशीराशास्यभिहतिरटत्कीकसतती-

र्षशंसो निखिंशस्त्रिदशयुवतीत्रासरसदः ॥ ५३ ॥

मंथरकः—अह को एस अप्पडिहदगइपसरं गंधवारणं पेहंतो विसारदं
अभिजुज्जादि ।

१. अथ क एष गमनजवेन सर्वतस्संगरंगणं दृश्यमानमाजानेयं तुरगरत्नमारूढः
करालकरवालव्याघ्रतकरः अर्कच्छीर्तिबलं लोलापयति । २. अथ क एष अप्रति-
हतगतिप्रसरं गंधवारणं प्रेरयन् विशारदमभियुच्यते ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

रिपुशरमुखखंडिताद्भुजात्
समरखरस्य कुल्लूतभूपतेः ।
क्षरति रुधिरपूर्णसारणी
सृतिरिव वीररसस्य निस्सृता ॥ ४८ ॥

मंथरकः—कैहं अण्णपेक्खिदवाणघादेण परोपरदंतभट्टिणसदक्कारमुहरं
झडंति संपट्टिदो गओ णंदावत्तगण ।

रत्नमाली—हंत मोः ।

प्रहतो यो मुखाद्दंतान्नद्यावर्तस्य दंतिना ।
दंती सीदति कौल्लूतं ह्येपयन् खर्वितापरः ॥ ४९ ॥

मंदारमाला—हंतिय पाट्टिदो एव्व एसो हत्थिसामंतेण ।

मंदरः—आशंसोचितमेव लब्धं कौल्लूतेन । श्रूयतामस्य युयुत्सीः सौत्से-
कं वचः ।

अवस्थं कतंढ्यं कतिचिदतिवाह्यापि दिवसा-
नलं विद्युल्लेखाविलासिताविलोलैः कदसुभिः ।
प्रभूतं क्रीणंतु प्रथनविपणौ चिक्रमपणै-
र्यशस्थास्तु ज्योत्स्नाशुचि रणरुचि व्यग्रमनसः ॥ ५० ॥

मंथरकः—तेण हि सुट्ठु णिउऊढं इमिणा णं उइअं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

भूयिष्ठमग्निशरसंचयसंततांगः
शैते करी रदनरुग्णधरः परासुः ।

१. कथमनवोक्षितवाणघातेन परस्परदंतोत्पीडनकृत्यात्कारमुखं झटिति संपट्टिदो
गओ नद्यावर्तगजेन । २. हंत पालित एव एव हस्ती सामंतेन । ३. तेन हि सुट्ठु
निचूडमनेन ननुचितम् ।

विभ्रच्छरीरमधिकोच्छ्रितिकोप्यपूर्यः
सर्वागसंगशललः शलली यथैव ॥ ५१ ॥

मंथरकः—अहं को एतं गमणजवेण सञ्चदो संगरंगणं दीसंतं
आजाणअं तुरगरअणं आरुदो करालकरवालवावडकरो अक्ककित्तिवलं
लोलवेदि ।

मंदरः—अयमपि विशारदनामा नंदावर्तसमः कौरवेइवरस्य ।

रत्नमाली—किं नाम दुष्करमनयोस्सुहृदा कौरव्येण ।

मंदरः—

भुजाविमौ द्वौ कुरुनंदनस्य
सुदुर्जयौ विक्रमसूत्रधारौ ।
स्वयं गृहीताहवचेष्टिताम्या—
माम्याममुप्याहियते युयुत्सकाः ॥ ५२ ॥

रत्नमाली—अहो श्लाघनीयं शौर्यचातुर्यकं विशारदस्य ।

अस्य हि—

छिनत्ति स्वच्छंदं सरसकदलीच्छेदमधुना
तुरंगान्मातंगान् प्रचुरमभितोपि प्रतिभटान् ।
किरन् पेशीराशास्वभिहतिरटत्कीकसतती—
वृंशंसो निखिंशस्त्रिदशयुवतीत्रासरसदः ॥ ५३ ॥

मंथरकः—अहं को एतं अप्पट्टिहदगइपसरं गंधवारणं पेहंतो विसारदं
अमिनुज्जदि ।

१. अथ क एतं गमनजवेन सर्वतस्संगरंगणं दृश्यमानमाजनेनं तुरगरजमारुदः
करालकरवालव्यापृतकरः अर्ककीर्तिवलं लोलपयति । २. अथ क एतं अप्रति-
हतगतिप्रसरं गंधवारणं प्रेरयन् विशारदमभियुच्यते ।

मंदरः—एष दाशार्णः संकर्षणः । पश्यतु देवः ।

महामोदमदं युद्धसहमारुह्य पीवरम् ।

दाशार्णोऽभ्येति दाशार्णं गजं वाजिपुरोपणं ॥ ५४ ॥

मंथरकः—कंहं दूरदो एव्व विसारदेण संकरिसणगअं उट्टिसिअ विमुक्को कअंतजीहादीहरो पासो ।

मंदरः—हंत मोः ।

मग्नेन निर्याणपथे स दंड—

प्रासेन भिन्नः प्रथमः प्रभिन्नः ।

प्रयाति निर्याणमसौ विनिघ्नन्

दंती दशार्णाधिपतेर्मदांधः ॥ ५५ ॥

मंथरकः—हंद्धि हद्धि ।

रत्नमाली—कथमुपेक्षित एव विशारदेन वाहनाविकलो दशार्णवः । साधुविशारद साधु मानभरोद्धहनवैवधिकोसि ।

मंथरकः—अत्थ को एस अवरो गंधगआहिरूद्धो तं एव विशारदं अभिजुज्जदि ।

मंदरः—एष सौराष्ट्रौ भीमः ।

मंदारमालाः—हद्धि हद्धि अजगरभोगभीमेण सुंडादंढेण वेडिदो विसारदतुरंगमो भीमगइंदेण ।

रत्नमाली—अहो विशारदस्य वैशारदम् ।

१. कथं दूरत एव विशारदेन संकर्षणगजमुद्दिश्य विमुक्तः कृतातजिब्वादीर्घः प्रासः । २ हा धिक् हा धिक् । ३ अथ क एपो अपरो गंधगआधिरूढस्तमेव विशारदमभियुष्यते । ४ हा धिक् हा धिक्, अजगरभोगभीमेन सुंडादंढेण बंधितो विशारद-तुरंगमो भीमगजेद्रेण ।

अनेन हि—

सखेन हेलोद्भ्रमितेन पद्म—
कांडांकुरच्छेदननिर्विषयम् ।
आमूलमालूनसर्वतहस्तो
मीमस्य हस्ती विहतो विहस्तः ॥ ५६ ॥

मंदरः—कथं मुक्ताकंदनमसौ परिवृत्य प्रपलायते । देव पश्य पश्य ।
सौराष्ट्रस्यैप सौराष्ट्रः करी लघु पलायते ।
बलवानपि संग्रामे हीनः शिक्षापराङ्मुखः ॥ ५७ ॥

मंथरकः—अथ को एसो आअच्छदि पिव चंडणअरपरिहगुरुअदं-
तगळं असिधिलमांसलंगं परक्कमक्कसं एरावदसरिसं चेदिकरुसं गअं
आरुटो कोरेववळं अलंकरेदुं ।

मंदरः—

असौ कुरूणामनवग्रहश्चरन्
निरमदो नाम पताकिनीपतिः ।
उदेति मेघेश्वर एष संमदं
दधन् विभिदन् प्रतिपक्षभूमृतः ॥ ५८ ॥

मंथरकः—को इमो पडिहदपडिपक्कसमणारहं रमसतुलिदपत्तरहं रहं
आरुटो इमं अभिजुज्जदि ।

मंदरः—एष सलु बाहुवलिस्सुनुर्महावली ।

१. अथ क एष आअच्छतीव चंडनगरपरिघगुरुअदंतांगलनधिमिलपांयलंगं
पराक्कमक्कसंनैरावतमहं चेदिकरुसं गजमाहटः कोरेववळनलंकरुं २. क एषः
प्रतिहतप्रतिपक्षमनोरथं रमसतुलितपत्तरथं रयमारुट इममभियुध्यति ।

रत्नमाली—

विमतमथनक्रोधाविष्टं विशंकटकंकट-
स्थपुटघटितस्फीतोरस्कं गृहीतशरासनम् ।
शरधिपरिणद्धां सप्रांतं कृतांतभयंकरं
वपुरिदमहो श्लाघ्यं वश्यां करोति जयाश्रियम् ॥५९॥

मंदारमाला—हेद्धि हद्धि । णिवडपसरणिरंतरओगाहिअउव्व-
लडिअमवाउरा सारिच्छहिं संछण्णो कुमारेण कौरवसेणावइस्स वारणो
वाणधाराधोरणीहिं ।

रत्नमाली—अहो प्रागल्भ्यमस्य करिणः ।

निविडमभिपतंतीं वाणवृष्टिं प्रतिच्छन्
सरभसमुपपद्य क्रोधनिर्वधरौद्रः ।
सरथितुरगसूतं शुंडयोत्क्षिप्य तूली—
च्चयमिव रथमेपः क्षिप्तवान् वारणेंद्रः ॥ ६० ॥

मंथरकः—अहो अच्चरं एसो खु सहसत्तिरहादो लहु पडिय विवत्तो
धणुलडिं अवहव्विअ सुसंठिदो महीवट्टे कुमारो ।

मंदारमाला—दिहिआ अक्खदसरीरो कुमारो ।

मंदरः—कथमिरंमदद्विरदनोपि सर्वागिसंगिसायकप्रोतशरीरः प्रहारमू-
च्छितः प्रसार्य पूर्वकायं भूमौ निषण्णः ।

मंथरकः—कहं इमो दिण्णरत्तचंदणथासअभूसिदंगो ओदिण्णो संदादो
सिंधुरस्स ।

१. हा धिक् हा धिक् । निविडप्रसरनिरंतरावगाहितापूर्वयष्टियमवागुरासदृक्षाभिः
संछन्नः कुमारेण कौरवसेनापतेर्वारणो वाणधोरणीभिः । २. अहो आश्चर्यमेव खलु
सह शक्तिः रथाद्भ्यु पतित्वा विवल्गान् धनुर्यष्टिमवष्टभ्य सुसंस्थितो महीपृष्ठे कुमारः ।
३ दिष्टया अक्षतशरीरः कुमारः । ४ कथमेव उदीर्णरत्तचंदनस्थासकभूपिता-
गोऽवतीर्णः स्कंधात् सिंधुरस्य ।

रत्नमाली—द्वयोरपि वाहनमंग इति कृतमेतत् ।

मंदरः—

सप्तच्छदामोदसखं मदांमः

शिलीमुखाः कामवपुः परासीः ।

तानद्य निर्धाट्य कटांतलग्नान्

शिलीमुखास्तीक्ष्णमुखाः पिर्वति ॥ ६१ ॥

रत्नमाली—अयं कावेतो प्रजविवाजिपृष्ठाधिकृतौ समरसंमर्ददुर्दमौ
परस्परमयुंजाते सुवयस्को राजकुमारौ ।

मंदरः—देव !

अर्ककीर्त्यवरजस्तुरगस्थः

स्थैर्यदीर्यसहस्रं तुरगस्थम् ।

संजयंतमजितंजय एनं

कौरवानुजमसावभियुक्ते ॥ ६२ ॥

रत्नमाली—न परस्परं हीयते रणकर्मणि कुमारौ ।

मंदरः—देव इतः पश्यतामन्यदाश्चर्यम् ।

अन्योन्याघातमग्नस्थिररदनमुखौ संसृजत्पूर्वकाया-

वष्टंभस्तद्वधवेगौ समस्तुलितबलौ यंत्रणासक्तहस्ती ।

मर्माविच्छेदवकसतिमथिततनू प्राप्य विक्रांतिकाष्ठा-

मुक्रांतौ दंतिनौ द्वौ कथमनिपततौ तिष्ठतोऽमुहूर्तम् ॥ ६३ ॥

इतः पश्य ।

ममंसु हता अपि शूराः प्रायोपगमनमनिच्छवः कोचित् ।

धीराःस्वर्ग धीराः प्रापन् प्रायोपगमनेन ॥ ६४ ॥

मंदारमाला—हण्टे मंदरव । गिरंतरूपदंशुरप्यकडप्यपसप्यभगुत्तण-

१.सखे मंदरक निरंतरोत्तिततुवरप्रसन्नद्वप्रसर्पद्वव्यप्रमःस्यलदुप्येभोऽप्रतिहतर
मधिरपमधिह्लाककौर्तिबलं चमत्कुर्वन् किनेय कुमारत्रयंतः ।

मंथरकः—कंहं समसंधाणमुंअंतहेदि णिवहकवल्लिदसअलादिसाअको विमुक्ककिलकिलासइमहुरं झत्ति वट्ठरिदं विज्जाहराणं वलं हिअडअंतो णमिणं-
दणं एव्व अहिजुज्जादि मेहप्पहो ।

रत्नमाली—अहो स्थैर्यं धीरव्रतचर्यायां मेघप्रभस्य ।

मंदरः—किमुच्यते ।

चरत्यमुष्मिन् बलशीर्यविक्रम-

नं राजते कश्चन राजते गिरौ ।

हरौ करींद्रक्षतजांबुचूपण-

भवृद्धगृभापरे यथा मृगाः ॥ ६७ ॥

मंदारसाला—हंद्धि हद्धि । अणारदाणिसरंदवाणधारापूरंदादिद्विपहेहि परोप्परणिंरंपसंदहेहि महारहाहिहिदेहिं रहसहस्सेहि सच्चदिसाअकं वेडिओ समं एव्व णमिणंदणो । ण आणे किं एत्थ होहिइ ।

रत्नमाली—प्रिये नैतदपसहस्रं मेघप्रभस्यैवायमधरितालातचक्रभ्रमस्य स्पंदनस्य स्पंदः ।

मंदारमाला—अँहे अच्छेर जं कहिदंपि ण विस्ससंति लोअणाइ ।

मंथरकः—अरे किं एदं विअसत्तदापिच्छमुच्छसप्पहो पिक्कलराअजंबू-

१ कथं समसंधानमुच्यमानेतिनिवहकवल्लितसकलादिसाअको विमुक्ककिलकि-
लाशब्दमधुरं झटित्यवतीर्णं विद्याभरणा बलं हिंअयन् नमिनेंदनमेवाभियुष्यति
मेघप्रभः । २ हा थिक् हा थिक् । अनारतनिस्सरदवाणधारापूर्णमाणद्विपथैः
परस्परनीरभ्रसंदहेमंहारथाधेदितैः रयसहस्रैः सर्वदिशाचक्रं वेदितो सममेव नमिनेंदनो
न जाने किमेतत् भविष्यति । ३ अहो आश्चर्यं यत्कथितमपि न विधसतः लोचने ।
४ अरे किमेतत् विक्रसत्तापिच्छमुच्छसप्रभः पक्कराजजंबूकलस्यामलः नालकंठकंठ-
प्रभाकंबुरः अकालोपरिधतबहुलपक्षदोषकृष्णः भंजनधूलीपुंजसदृशः राहुविषसहस्र-
संपातभीषणः तमिस्त्रागुहातिमिरोद्धारगर्भारः सप्तमपातालोदरदुरालोकः प्रसर्पति
गगनांगणं अंतत एव नमिनेंदनस्य ।

हस्थलदुणेयसो अप्पाडिहदरअं अहिरहं अहिरोहिअ अक्काकित्तिबलं चमक्करतो
किं एस कुमारजअंतो ।

मंदरः—एवम् ।

अवेहि सैन्यं द्विपतां जयंत-

ममुं मघोनस्तनयं जयंतम् ।

न व्यज्यते यस्य जवादिपूणा—

माधानसंधानविमोक्षकालः ॥ ६५ ॥

रत्नमाली—अहो उग्रता समरकर्मण्युग्रकुलकुमारस्य ।

मंथरकः—किं एस अणिडिदअट्टाविदवाणतंघटखंडिदवइरिसा
सारो तिहुअणेक्कल्लाहिओ इमं अभिजुज्जंतो कुमारसुकेदू ।

मंदरः—

अवेहि विद्वेपिभयैकहेतु—

ममुं सुकेतुं हरिवंशकेतुम् ।

द्विपां करोत्याशु विलक्षतां यः

शरैः शितानामपि तच्छराणाम् ॥ ६६ ॥

रत्नमाली—मन्ये नाम् परस्परस्य जेतुं प्रभवतः ।

मंदरः—इतो दृश्यतां छलवहुलं वैद्याधरं युद्धं । एष खलु लोहार्गला-
धिपतिरनर्गलचोद्यमानवातस्मीप्रतिममहाजवतुरंगमोह्यमानमधिरूढस्यंदनम-
भिषेणयति विद्याधराधिराजमधिरथं सुनमिम् ।

मंदारमाला—कंह एकदो सब्बोधि विज्जाहरलोओ एकदो अ एकल्ल
मेहप्पहो । हद्धि हद्धि किं एत्थ होहिइ ।

१. किमेपोऽनिष्ठितप्रस्थापितवाणाग्रसंघट्खंडितवौरशिरासारस्त्रिभुवनैकरथिकः
इममभियुध्यन् कुमारसुकेतुः । २. कथमेकतस्सर्वोपि विद्याधरलोक एकतथैको
मेघप्रभः । हा धिक् हा धिक् किमत्र भविष्यति ।

मंथरकः—कंहं समसंघाणमुञ्चंतहेदि णिवहक्कवल्लिदसअलादिसाअको विमुक्ककिलकिलासद्धमहुरं झत्ति वद्धिदं विजाहराणं बलं हिअडअंतो णमिणं-
दणं एव आहिजुञ्जादि मेहप्पहो ।

रत्नमाली—अहो स्थैर्यं बीरव्रतचर्यायां मेघप्रभस्य ।

मंदरः—किमुच्यते ।

चरत्यमुष्मिन् बलशीर्याविकर्म-

नं राजते कञ्चन राजते गिरां ।

हरीं करीन्द्रक्षतजांबुचूपण-

प्रवृद्धगृभायपरे यथा मृगाः ॥ ६७ ॥

मंदारसाला—हंदि हद्धि । अणारदणिसरंदवाणधारापूरंददिद्विपहेहि परोष्प्राणिंधसंदेहेहि महाराहदिद्विदेहिं रहसहस्सेहि सच्चदिशाअकं वेडिओ समं एव णमिणंदणो । ण आप्णे किं एत्य होहिइ ।

रत्नमाली—प्रिये नैतद्रथसहस्रं मेघप्रभस्यैवायमधरित्तालातचक्रभ्रमस्य स्पंदनस्य स्पंदः ।

मंदारमाला—अंहे अच्छेर जं कहिदंपि ण विस्ससंति लोअणाइ ।

मंथरकः—अरे किं एदं विअसत्तदापिच्छगुच्छसप्पहो पिकलराअजंबू-

१ कथं समसंघानमुच्यमानहेतिनिवहक्कवल्लितमरुत्तादिशाचको विमुक्ककिलकिल-
लाशब्दमधुरं झटित्यवतीर्णं विजाधराणां बलं हिंइयन् नमिनंदनमेघाभियुष्यति
मेघप्रभः । २ हा धिक् हा धिक् । अनारतनिस्सरद्वाणधारापूर्णमागद्यष्टिपथैः
परस्परनारध्रसंदष्टैर्मेहारयाधिष्टितैः रथसहस्रेः सर्वदिगाचक्रं वेष्टितो सन्मेव नमिनंदनो
न जाने किमत्र भविष्यति । ३ अहो आश्चर्यं यत् कथितमपि न विश्वसतः लोचने ।
४ अरे किमेतत् विद्वसत्तापिच्छगुच्छसप्रभः पद्मराजजंबूफलस्थानलः नालकंडकंड-
प्रभाकंबुरः अकालोपरिधत्तबहुल्यसुरोपहृग्नाः भंजनभूलीपुंजसदसाः राहुविवसहस्र-
संपातभीषणः तमिन्नागुहातिमिरोद्गारगर्भारः सप्तनपालात्मेदरदुरालोकः प्रवर्षति
गगनांगणं भंतत एव नमिनंदनस्य ।

फलसामलो णीलकंठकंठप्पहाकच्चुरो अआलोपट्टिद्वहुलपक्खदोसकसणो
अंज्जणधूलीपुंजसच्छओ राहुविंवसहस्ससंपादर्भासणो तमिस्सगुहातिमि-
रुग्गारगहीरो सत्तमपाआलोदरदुरालोओ पसप्पइ गअणंअणं अंतदो
एव्व णमिणंदणस्स ।

मंदारमाला —(समयं) हेद्धि हद्धि । किं जेदं ।

मंदरः—अहो आश्चर्यम् ।

दृश्यते कवलयस्त्रियक्षणाद्
विश्वमेव सचराचरं जगत् ।
अंधकारनिकरः समुत्पत-
न्निदनीलमणिमेचकच्छयिः ॥ ६८ ॥

रत्नमाली—(विभाव्य) देवि तामसमस्त्रमासूत्रितं सुनमिना ।

अथ हि—

क्षणेन मूर्च्छामिव तामसास्त्र
प्रयच्छतीदं प्रसभं जनस्थ ।
तमःप्रभायस्तिमितायकाश—
माकाशमाशाविनिवेशशून्यम् ॥ ६९ ॥

मंथरकः—हुं किं जेदं जुअंतआलजलहरणित्रहवरिसिज्जंतजलणजा-
लोलिकरालो धगधगंतघोलिरुज्जलजालाजालजडिलजंतगअणपेरंतो एकलोअं
दसदिसाअकं दंसअंतो सव्वंपि दिट्ठिवहं ओवाहेदि साहाणाहो ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

१ हा धिक् हा धिक् । किं नु एतत् । २ हंत किमेतत् युगांतकालजलधर-
निवहवर्ष्यमाणज्वलनज्वालावलीकरालो धगधगुद्गुर्गतोज्वलज्वालाजालजदिलितगं-
गनपर्यंतः एकलोकमिव दशदिशाचक्रं दर्शयन् दृष्टिपथमतिवाहयति स्वाहानाथः ।

जनस्याक्षणां तीक्ष्णं तिमिरमिव संरोधि तिमिरं
प्रमार्जन् नूर्जस्वी प्रभृत इव सार्जेन रजसा ।
समुत्सर्पज्ज्वालाशतकवलितव्योमपरिधि-
विना काष्ठाभेदं पतति शर एतानधिरुहन् ॥ ७० ॥

रत्नमाली—निर्मुक्तमाग्नेयमस्त्रं मेघप्रभेण ।

अत्र हि ।

जनयत्यनेकपानां पाकल इव पावकः परं दयधुम् ।
सूकल इव दुष्टहयः सर्वोत्साद्विभ्यदुद्वभ्रमति ॥ ७१ ॥

मंथरकः—दंक्स देव कत्यइ चलपडाभावलिवीजिओ हत्यिद्रग्घ-
जालाजालआपुक्खिओ कत्यइ करिकिण्ण आलचालणुत्ताओ धोलरिफुल्लिग-
आलिङ्गिओ कत्यइ चलंतजालासिहुड्डामरो कत्यइ बलंतधूमग्गमंधारिओ
करितुरअहिमणुअणिवहविद्दावणो दहइ दहणो इमो पोरवाणं बलं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

उत्पुप्यकलकास्थिनालविगलन्मज्जाद्रवोद्रेचित—
ज्वालाजालजटाललोलदनलव्यासंगपीडांगकाः ।
ध्रुपोत्पिंडितकंदराविलुठनाकांडस्फुटोत्थापिताः
संत्रासं पिशिताशिनां च विदधत्यद्वा कबंधा अमी ॥७२॥

रत्नमाली—अहो विश्वमश्नाति वैश्वानरः । एष हि ।

१ पश्य देव कुत्रचिच्चलपताकावलीवीजितः हरितद्रग्घज्वालाजालपुजितः कुत्र-
चित् करिकणेचालनोत्थापितः घूर्णमानस्फुल्लिगकालिङ्गितः कुत्रचिच्चलज्वालाशिखो-
द्गमरः कुत्रचित् बलद्धमोद्धमाधकारितः करितुरगरयमनुजनिवहविदावणः दहति
दहनः अयं पौरवाणां बलम् ।

धूमैः शामलयन् प्रलिप्य गगनं निष्ठापयन्नातपं
ज्वालासंततिभिर्नवान् विरचयन् धूम्याभिरंभोधरान् ।
उत्पातोपनकोपरागबहलव्यादेहसंदेहदः ।
सप्तार्चिः कवलीकरोति विलिहन् विंबं सहस्रार्चिपः ॥७३॥

मंदरः—

मेघप्रभस्यैप जयं ब्रवीति
धूमध्वजः पौरवसैन्यघाती ।
नमैः सुतस्यापि पराजयाय
पतन् ध्वजस्योपरि धूम एपः ॥ ७४ ॥

रत्नमाली—कथमकांडवृष्ट्या विधाप्यते सहसा विभावसुः । नूनमुत्सृष्टं
वारुणमघ्नं नमिसूनुना ।

मंदारमाला—अहो अच्छेरं ।

रत्नमाली—

प्रावृद् प्रवर्तयति चारुचलत्कलापा—
नुच्चैश्शिखानातितरां शिखिनः सुखार्द्रान् ।
निर्मूलनिर्दलितधूमशिखाकलापः
प्रावृष्ययत्विह शिखी प्रलयं प्रयातः ॥ ७५ ॥

मंथरकः—कंहं एसरुप्पदंडधवलसलिललहिसहस्रसंसहदणित्सेसजल-
णिहिणपडणब्भुदो पज्जलंतजंबूणदथोरभासुरविज्जुलिजालजलिलो कज्जल-

१ अहो आश्चर्यं । २ कथमेष रौप्यदंडधवलसलिललहिसहस्रसंशयितनिश्चेषजल-
निधिनिपतनाद्भुतः प्रज्वलज्वांबूनदस्थूलभासुरविषुज्वालजटिलः कज्जलमपिकृष्णसज-
लजलधरनिवहभ्रौयमाणसिद्धपथच्चातः संततोत्तरस्तनितनिर्घोषभीषणो बज्रपतनमा-
दितविकटमहीधरशिखरप्राग्भारो निर्भरोद्भ्राताभिसारिकामनोरथसंभाव्यमानसंतमसः
प्रवसन्निभियुनहृदयविदारणकरपत्रः प्रवृत्तः वर्षरात्रः ।

मसिकसणसजलजलहरणिवहभरिजंतसिद्धपहृद्धंतो संतद्रुच्चरंतथणिदृणिगघो-
सभीसणवज्जपढणमूडिदविअडमहीहरसिहरपटमारो णिन्मळ्ळमंतझगुळीमण-
रहसंभावणिज्जसंतमसोपसंतमिहुणाहिअंविदारणकरपत्तो पउत्तो वारिसारंतो ।

रत्नमाली—

नमसोऽयं कालत्वं रचयति बहलो बलाहकच्यूहः ।

जठरशिखिकंठकालः कालिमपि करोति नम एव ॥७६॥

अपि च ।

सौदामिन्य इमा विभांति शिखिनः पूर्वं निर्गीर्णादिशाखा

रोमंथायित्तुमिच्छया मुहुरथोद्गीर्णा इयांभोधरेः ।

किंचांतःकयलीकृतो जलधरैर्यंश्चानरो बुर्जर-

स्तत्क्रोढानि विपाट्य वाहमशानिच्छद्या विनिर्गच्छति ॥ ७७ ॥

मंदरः—कथं प्रावृषमप्यतिशेते वांतरविहितसृष्टिरियं वृष्टिः ।

अथ हि-

निर्यत्कुरंगनिकुरम्बकरंचितानि

धुवंति संप्रति कदंबकदंबकानि ।

कादंबिनीनिविडनिष्पतदंबुपूराः

कूलंकपोर्मिभरिताः सरितः सरंत्यः ॥ ७८ ॥

रत्नमाली—कथम् ।

रत्यादंबरसोष्मणस्सपुलकं निर्मलवक्त्रेष्वमी

यूनः सोष्मसु कामिनीस्तनतटेप्यासज्जयंतः सदा ।

व्योम्नः सीमसु केतकीसुमनसामच्छाः परागच्छटाः

एयत्मेपितर्धैर्धमस्मधवलाः भ्रोजंति क्षंज्ञानिटाः ॥ ७९ ॥

कथमसौ रभसोद्वासितसकलजलधरः समुद्वेजयति सैनिकान् कल्यांतपवन-
कल्पः प्रभंजनः । नूनं व्यापारितं वायव्यमस्त्रं मेघप्रभेण ।

मंदारमाली—(सभयम्) हे किं णेदं ।

मंदरः—देव पश्य पश्य

घनौघं शौलेयं ककच इव संते जनकदु-
र्दंढाघातप्रौढो दलयति तिरश्चीनमृजु च ।

हरन् धारासारं प्रसभमथ संचूर्ण्य कणशः

पुरस्तादाशानां सपदि पवनोसौ विकिरति ॥ ८० ॥

मंथरक—कंहं गिम्मूलपहुद्वमेहजूहो गिस्सेसप्यमुसिदसलिलधारासारो
रहसल्लूरिदिधभवडपेयसोलणपेयसाणिज्जोहेलालूसिदराअच्छतचित्तलिअगअ-
णपरिसरो कडिणसिलाणिडरुप्पादाणिग्घणो गिग्घादुणिणादुधग्घरघोरधो-
मुपिडणक्षिपिदसेणकुहरो वडवडयदि संगरंगणं समीरणो ।

रत्नमाली—

जलदपटलं दूराहूरीकृतभ्रममादृतं

पियति पवनो नूनं घात्यामुखैः प्रचिदारितैः ।

इदमपि पुनः शंके निर्धूलयन्नयमंबुदान्

घनलवमपि प्रावृद् स्वागामिनीषु न लप्स्यते ॥ ८१ ॥

(विभाव्य) कथमुपसंहृतमेव चरितार्थमनेन वायव्यमस्त्रं । साधु
लोहार्गलाधिपते साधु जाभासि निराक्रोशं पराक्रमितुम् ।

मंदरः—देव इतः कृतार्थय चक्षुषी ।

१. इतं किमेतत् । २. कथं निर्धूलप्रमृष्टमेपयूषः निःशेषप्रमुपितगलिलधारासारः
रभसोन्मूलनिध्वजपटप्रेंगोलनप्रेक्षणोयः हेलावर्यास्तित्तपत्रउप्रधिप्रिनगगनपरिघरः क-
ठिनाशीलानिट्टुरोत्पातनिर्धृणः नियांतनिनादपरंपरपरपोरोत्पादनवधिरित्तिथान्यकण्डुहरः
वडवडयति संगरंगणं समीरणः ।

अत्र हि—

तरंगैराप्तानं रथ इव पितुर्व्यतरजये

समुद्रं निर्मुद्रं जितमकरसंचाररभसः ।

कुरूणां निर्भिदन् झटिति मकरव्यूहमधुना

रथः सन्नाटसूनोर्विघटयति वेगप्रतिभयः ॥ ८२ ॥

रत्नमाली—(विलोक्य) कथमभियुक्तौ परस्परेण कौरवपौरवौ ।

मंदरः—कथं प्रतिपिद्य सैन्ययुद्धमेकतुलाघातमेतौ कर्तुं प्रवृत्तौ ।

रत्नमाली—यावद्दीपद्वतारित्विमानाः परस्परव्याहारमनयोः

शृणुमः ।

(विमानावतारनाटितकेन तिष्ठंति)

मंदरः—कथमित्यमाह पौरवः । अयि कौरव—

म्लेच्छानां समरे कुरोः स्वजनतां तातेन संपश्यता

वीराणां प्रथमेष्वहं प्रथमिका वद्धप्रतिज्ञेष्वपि ।

यध्वा वीररसानभिज्ञभवतो द्वाग्वीरपट्टं कृता

कीर्तिस्तां धिततोत्थितामपहरत्यघार्ककीर्तिः क्रुधा ॥ ८३ ॥

मंदारमाला—अहो गरिष्ठा दिदि ठिआ पौरवस्य ।

मंदरः—कथमित्यमाह कौरवः । अपि पैतृकार्नाकप्रपंचनिरीक्षण-
प्रक्षीव श्रूयतामयमर्थः ।

शीतांशोरिव तीक्ष्णांशुं तव मांसुपसर्पतः ।

बाणैः स्पृष्टस्य पक्षस्य प्राणाशा प्रांशु जायते ॥ ८४ ॥

रत्नमाली—अहो स्थैर्यं कुरुकुलकुमारस्य । कथं स कोपोत्सेकमाह
पौरवः । रेरे अनिवृद्धप्रलापिन् ।

१ अहो गरिष्ठ दधिः स्थिता पौरवस्य ।

मंधरकः—अहो अविर्लंबसहो सहाओ ।

मंदरः—कथमित्यमाह कौरवः । अहो अनात्मनीन न जानास्या-
त्मानं । अविचारिताचरणनिम्नो हि पुमानचिरेण विपदुपप्रतामास्तिघ्नते ।

तदिदानीम्—

येऽमी रथं ते परिवारयंते

भवत्परित्राणकृतोष्टचंद्राः ।

निहन्मि तानप शरैरमोघै-

स्त्वं तावदात्यक्षसि चेद्युत्सताम् ॥ ८९ ॥

मंदरः—कथं निहता एव कौरवेणाष्टाभिश्शरैर्ककीर्तिरथरक्षिणोष्टचंद्राः॥

रत्नमाली—कथमधुना—

अष्टचंद्रविनिपातविलक्षो

नष्टचंद्रतिथिनिःप्रभ एषः ।

चक्रवर्तितनयस्य रथोद्य

कुंठिताखिलमनोरथ आस्ते ॥ ९० ॥

मंदरः—कथं पुनरप्याह कौरवः । अयि युयुत्सासमुत्सुक अव्युत्पन्नोसि
रणकर्मणि ।

ततश्च ।

इदानीमप्यस्ति त्वयि भरतसूनौ मम घृणा

क्षमाव्युद्धृत्तेषु द्रविणमिह नः पैतृकमिदम् ।

ब्रज स्वैरं युद्धात् स्वगृहमथवा प्रेतभवनं

गतिस्तातीयीकी न पुनरिह काप्यस्ति भवतः॥९१॥

रत्नमाली—अनुकरोति सोमप्रभं प्रशमेन मेघेश्वरः ।

अर्ककीर्तिंरसावर्कः सोमस्त्वं सोमयंशजः ।

अमुमास्कंदतो मूढ तवैव प्रत्युत क्षयः ॥ ८५ ॥

अपि च ।

रे सन्नतद्धतया विक्रम्य संव्रस्तः किमसि विस्मृतः वाहनिकयुद्धनिपे-
धनं । ननु तूष्णीमेवास्ते ममेयममर्षिणी सर्वाप्यक्षौहिणी ।

तदथ—

शासितुं काममीशस्त्वामेकको मम सायकः ।

शोभायै दिक्परीणाहृष्टिणी मम वाहिनी ॥ ८६ ॥

रत्नमाली—आहो परुषिकामसहमानः कथं सानुतापमाह कौरवः ।
अयि स्वयंवरमर्यादाविभेदिन्नखर्वितदुर्विनयगर्वित शोचनीय इदानीं
मवाहृशैः पुत्रैर्महाराजभरतः ।

कुतः ।

स्खलन्मरीचिञ्चरितादहिसता—

त्तपांसि पाखंडकृदप्रजस्ते ।

त्वमर्ककीर्तिः पदवीमकीर्ते—

गतोसि भिदन् गृहमेधिवृत्तिम् ॥ ८७ ॥

रत्नमाली—युक्तमाह कौरवः ।

मंदरः—कथमवधीरणाधीरमाह पौरवः । अयि मूर्ख प्रक्रांतमपि न स्म-
रसि न तत्त्वियमनुनयगोष्ठी । तदिदानीम्—

नमतु शरसहस्रोद्गारसंरंभभीमः

परुषपविनिपातस्फारविस्फारधीरः ।

हृत्विघटितशत्रुक्षत्रियव्यूहबंध—

स्समरनिवृत्तिचंडः सामिकोदंडदंडः ॥ ८८ ॥

मन्थरकः—अहो अविलंबसहो सहाओ ।

मन्दरः—कथमित्थमाह कौरवः । अहो अनात्मनीन न जानास्या-
त्मानं । अविचारिताचरणनिम्नो हि पुमानचिरेण विपदुपघ्नतामास्तिघ्नते ।

तदिदानीम्—

येऽमी रथं ते परिवारयन्ते
मयत्परिज्ञाणकृतोष्ट्रचन्द्राः ।
निहन्मि तानेष शरैरमोघै-
स्त्वं तावदात्यक्षसि चेद्युयुत्सताम् ॥ ८९ ॥

मन्दरः—कथं निहता एव कौरवेणाष्टाभिश्शरैर्ककीर्तिरथरक्षिणोष्ट्रचन्द्राः ।

रत्नमाली—कथमघुना—

अष्टचंद्रविनिपातविलक्षो
नष्टचंद्रतिथिनिःप्रम एषः ।
चक्रवर्तितनयस्य रथोद्य
कुंठिताखिलमनोरथ आस्ते ॥ ९० ॥

मन्दरः—कथं पुनरप्याह कौरवः । अयि युयुत्सासमुत्सुक अव्युत्पन्नोसि
रणकर्मणि ।

ततश्च ।

इदानीमप्यस्ति त्वयि भरतसूनुो ममं घृणा
क्षमाव्युद्धृत्तेषु द्रविणमिह नः पैतृकमिदम् ।
व्रज स्वैरं युद्धात् स्वगृहमथवा प्रेतमवनं
गतिस्तातीयीकी न पुनरिह काप्यस्ति भवतः ॥ ९१ ॥

रत्नमाली—अनुकरोति सोमप्रभं प्रशमेन मेघेश्वरः ।

मंदरः—कथं क्रोधोद्धतिसापख्यमाख्यत्वौरवः ।

कथमपि रणं प्रत्याख्याय स्थिरीकृतजीवितः

क पुनरधुना कौरव्य त्वं पलायितुमीहसे ।

उरसि लुठति मे ना सौभाग्यविक्रममदायिनी

मम तु विशिखाः छिदंत्येते स्वयंवरमालिकाम् ॥ ९२ ॥

रत्नमाली—कथमुपहासोद्धासमाह कौरवः । अहो ते दुष्करकारिता यत्कुसुमान्यपि छेतुमातिष्ठसे ।

मंदरः—कथं क्रोधोत्सेकमाह पौरवः । किंच रे अनास्थयोपेक्षितविक्रमं गणयसि तन्मुग्धसुकुमार समरविदग्धः ।

नायं तोयधरो स्थिरश्चलवपुर्नैतद्वियत्कामुकं

नेयं प्रेक्षयणी तटित्प्रलववो नैतेप्यपां विद्वः ।

जेताहं भवतोर्ककीर्तिरलघुस्थेमेदमस्मद्गनु—

ज्याहानौ विमुखे यमस्य विशिखाश्चैते प्रहारोन्मुखाः॥९३॥

रत्नमाली—अहो परगुणाभ्यसूया पौरवस्य ।

मंदरः—कथमवगणनादारुणमाह कौरवः । अयि भो भरतपुत्र साधु शिक्षितोसि नटविभीषिकायां यद्वीररसोदारप्रयोगेष्वसमर्थस्तत्रमवानित्यमेवं विकत्यसे ।

रत्नमाली—अहो सरसाणि वीराणां मानावष्टंभसोद्धासानि स्ववा-
कोवाक्यानि ।

मंदरः—कथं क्रोधोत्सेधसंघट्टितभ्रुकुटिभीषणफालपीठकठोरमाह पौरवः । अरे दुर्मानमदनोन्मत्तनिर्मर्याददुर्वादुमुसरकुरुकुलपांसन वाटमय विपर्यस्तप्रकृतिरसि । यत्सुगृहीतनामधेयं तातमप्युपहासविरसं विभापसे । तव किं बहुना ।

तातस्सेवैकवश्यः स्वजनयति कुरुनित्युपेक्षाप्युदस्ता
ताताधिकेपवद्यं मुखकुहरमिदं मृष्यते नार्ककीर्तिः ।
सृक्कप्रांतावलमोल्लुठडुमयशिखाखंडितोर्ध्वाधमूर्धा
मल्लःभद्रेपिमल्लःशमयतु तव क्षीयमौख्यमेपः ॥ ९४ ॥

मंथरकः—हंत विमुक्त एव पौरवेण कजंतदादाकरालधारापरंतो
रमसुप्पडणमीसणसरिद्धो मल्लो ।

मंदारमाला—कंहं अद्भपहएवकोखेण सहसुम्मोकत्वसम्मोदरिदेहि सर-
णिअरोहि सुण्णिदो सो मल्लो ।

मंदर—न तावन्मात्रमेव केतुर्दृढाग्रमपि संदितं पौरवस्य । साधु कौ-
रव्य साधु । इत्यमाह च कौरवः । अरे अरे पौरव पश्य पश्य ।

ललदंटाजिह्वोल्लुठनरचिताकंदयिरसं
शिरःकेतोरेतन्निपतति पुरस्तात्तव भुवि ।
विमुक्तव्यालोलध्वजपटशिखाकेशनिचयं
मदीयास्त्रच्छिन्नं तव च निधनं भाव्यमुपादिशत् ॥ ९५ ॥

रत्नमाली—कथं सर्वत्राप्यतिशेते कौरवः ।

मंदरः—कथं पुनरप्याह क्रोधसंरमभैरवः पौरवः ।

रे रे कौरव संप्रति क्षणक्षणं दत्तक्षणो निर्मयः
स्वैरं विक्रमिणां यचांसि पठितान्यावर्तयावर्तय ।
निष्पर्यायविनिष्यतच्छरशातच्छिन्नांश्च पश्य क्षणा-
त्त्रां तूर्णी कवचं गुणं धनुरिपून् बाहान् ध्वजं सारथिम् ॥९६॥

१ हंत विमुक्त एव पौरवेण कृतांतर्दृष्टकरालधारापरंतः रमसोत्पटनमीसणस-
रवान् मल्लः । २ कथमर्थपय एव कौरवेण सहसोन्मुक्तसमुद्धतः शयनिकरेः तूर्णितः
स मल्लः ।

रत्नमाली—अहो दुर्भरः प्रतिज्ञामरः ।

मंदरः—इत्यमाह कौरवः ।

संधातुमेकतममुत्सहते पृपत्कं
यावद्भवान् धनुषि वांचितसंप्रहारः ।
अस्मत्पतन्निमुखत्ननतमुस्तवेयं
तावद्द्विधा भवति पश्य शरासनज्या ॥ ९८ ॥

मंथरकः—कहं छिण्ण एव पौरवधणासिंजणी कौरवधुरप्येण ।

रत्नमाली—युगपदेव कौरवस्य प्रतिज्ञा च साधनं संपन्नं ।

मंदरः—देव—

पश्य कोदंडदंडोऽयमर्ककीर्तेर्गतौजसः ।
निर्जायस्तिमितो जातः शत्रुणा समरे हतः ॥ ९८ ॥

मंथरकः—कहं इति पौरवरहं आरुढेण गृहीदो कौरवेण विलम्बस्तु-
ह्निको अककिति । पलाइदं च समंतदो पौरववलेण । उत्थिदो अ
कौरवस्स जअकोलाहलो पौरववाहुजुअअवट्टिणा पासेण कहं संगद्धो किं
कृणइति आसंकेमि ।

मंदरः—कथमात्मन एव मस्तके निपतितोर्ककीर्तेर्दभदंभोलिः ।

रत्नमाली—अहो कौशलं कौरवस्य ।

मंदरः—आह च कौरवः ।

१ कथं छिन्नैव पौरवधनुर्निशजनी कौरवधुरप्येण । २ कथं इति पौरवरयमा-
रुढेण गृहीतः कौरवेण विलक्षणतूष्णीकः अर्ककीर्तिः । पलायितं च समंततः
पौरववलेन । उत्थितश्च कौरवस्य जयकोलाहलः । पौरववाहुयुगलवर्तिना पासेन
कथं समदः किं कृतेत्याशंके ।

अयमयमिह युद्धावद्गर्धोद्धतानां
 भुजवलमदभारं स्वैरमघायरोप्य ।
 नियमयति भुजौ द्वौ भारतस्यार्ककीर्ते-
 युधि कुरुपतिसुनुर्माचयंत्वितदीयाः ॥ ९९ ॥

मंथरकः—सैव्वेति एण्हं दिव्वअणादिण्णसाहुकारोपहारा कौरवेसरस्स
 उवरि मुंचंति मंजुगुंजंतमहुअरणिअरणिव्विज्जंतमअरंदणिस्संदाणिम्महि-
 अवहलगुरुपरिमलवासिजंतमअणाभोगं विसत्तसंताणमंदारहरिचंदणमेरुपरि-
 जादमूइहं पुप्फविट्ठिं ।

मंदरः—तेन हि वयमपि तथा कुर्मः ।

(सर्वे साधुकारमुखराः पुण्यवर्षे नाटयंति)

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

सुरकरचिनिर्मुक्तां व्यक्तापदानविकत्थिनीं
 ब्रह्मति सुमनोवृष्टिं सिद्धाध्वनः पतितां जयः ।
 नृपतिषु बहुप्यम्यर्ध्वं स्थितेषु जयश्रिया
 विदितगुण पदान्यां न्यस्तां स्वयंबरमालिकाम् ॥ १०० ॥

रत्नमाली—

परा जयमसौ प्राप्ता कौरवस्य पताकिनी ।

पराजयमसौ प्राप्ता पौरवस्य पताकिनी ॥ १०१ ॥

मंदरः—देव पश्य पश्य ।

१. सर्वेपीदानीं दिव्यजनादत्तसाधुकारोपहारा कौरवेश्वरस्वोपरि मुंचंति मंजुगुं-
 जन्मधुकरनिकरनिर्विद्यमानमकरंदनित्यंदनिर्मथितब्रह्मलुगुरुपरिमलवास्यमानगमना-
 भोगं विकसत्संताणमंदारहरिचंदननभेरपरिजातभूषिण्यां पुष्पवृष्टिम् ।

कुरुनरपतिपाशानद्धनिष्पंदबाहु-
विघटितनिजसैन्यः शोभते नार्ककीर्तिः ।
इयमपि दिवसांतम्लानिपर्यस्तविंवा
क्षपितकरसहस्रा शोभते नार्ककीर्तिः ॥ १०२ ॥

रत्नमाली—(विलोक्य) कथमधुना—

कौरव्यहेतुनिहतः प्रतिपक्षभूमृ-
द्वक्षः क्षरत्क्षतजपूरसमुक्षिता क्षमा ।
संध्यानुरागकपिशा वरुणस्य चाशा
धत्तः परस्परममू प्रतिर्विवशोभाम् ॥ १०३ ॥

कथं निर्व्यूढसंगरस्संगरांगणाद्विनिवृत्तः कौरवः ।

अथ च—

मदद्विपानां करवारिसिक्ता
मदांबुसिक्ता ह्यफेनसांद्राः ।
अमी रणादद्य परामतानां
समीरणाः श्रान्तिमपाहरन्ति ॥ १०४ ॥

मंदारमाला—कंह समत्ता समरजत्ता ।

मंदर—देव पश्य पश्य ।

निष्पिष्टद्विपदश्च सांद्ररुधिरव्यालेपताम्यत्कराः
प्रक्षुण्णप्रतिपक्षदंतिपिशितप्रक्लिन्नदंतार्गलाः ।
एते श्रेणिंकृता विशन्ति नगरद्वारावकाशीक्षिणः
प्रोन्मीलन्मणितोरणां रणमुखाद्वाराणसीं धारणाः ॥१०५॥

रत्नमाली—यात्रादिदानीं वयमपि—

प्रगुणरणचिमईप्रेक्षणप्रीतिवद्धं
प्रतिघटयितुमहस्तांप्रतं संप्रयामः ।
समवसरणभूमिं पूतकैलासमौलिं
प्रणिहितगणनाथोपस्थितां भूतमर्तुः ॥ १०६ ॥

मंदरकः—यदाज्ञापयति देवः । इति

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

इति श्रीहस्तिमहोत्तरे विरचिते ह्रलोचनानाटके
कौरवपौरवीयो नाम चतुर्थोऽङ्कः समाप्तः ॥ ४ ॥

क्रितिं सेमेण पडिणिउत्तो कोरवेसरो । सुदं च मए वेतूण अक्ककितिं प-
विडो वाराणसिं कोरवेसरो संभावणापुरसरं वा राअउलणिअडे णिवेसिदो
कासीराएणात्ति । तदो अ उब्बेह्ववह्वफलपेलिदा आअदमिह विअएण धुंत्तं
कोरवेसरं दहूण दहीणं सुहं लहिदुं । इयं च अग्गदो वाराणसी ।
जाव पविसेमि । (प्रवेशनाटितकेन) अहो रमणिज्जदा रअणिमुहस्स ।

अज्ज हि—

पँउमेसु अद्धाणिम्मीलिदेसु कुमुदेसु ईसिखिअसिदेसु ।

पिअइ ईसमअरदं पयोसपवणो अ भमलआ घडिआ ॥ ३ ॥

तहहि—

ईमा वेला एत्थ विलासिणीणं ।

सँत्थो चंदणकइमो थणअले तंबूलवासो मुखे

कप्पूरवमहिओ अणच्छसरसा कंठं हि कत्थूरिआ ।

णेहोह्ले चिहुराम्मि गल्लिकुसुमाकालाअरुध्दुविण

सौरवमं तरुणीअणस्स लहदे अंगेसु सोहग्गअं ॥ ४ ॥

किंच । बँहूमाणणासपच्चाअअकुसुममहावाणा मअणस्स दोण्णिचअणि-

१. अहो रमणीयता रजनीमुखस्य भय हि । २. पद्मेधर्षनिमीलितेषु कुमुदेष्वी-
षद्विकासितेषु । पिवतीपिन्मकरदं प्रदोषपवनश्च भ्रमराथ पटिताः ३ इयं वे-
लाप्रविलासिनीनां । तथाहि । ४. शस्तर्धदनकर्दमः सउन्नतटे तांबूलवासो मुखे,
कर्पूराभ्यधिकोअनच्छसरसांकंठे हि कत्थूरिका । स्नेहार्दे चिकुरे मल्लिकाकुसुमानि
कालागरुधूपिते, सौरभ्यं तरुणी जनस्य लभते धेगेषु सौभाग्यकं ॥ ५. वधूमान-
नाशप्रत्यायककुसुममहावाणा मदनस्य दीनिचयानिरस्ता एकोत्पातप्रासिहतांधका-
रुष्वनावरोहतीथ तिमिरावरणनिर्लुप्तशालुत्यसंकुचितं गगनांगणं । आलिंगतीव
परस्परं व सरदूरविघटिता आगमिष्यंत्संतमसदंडदृष्टस्ताःदिशावप्यः । दृश्यंते
प्रतिक्षणवर्धमानतमोनिवहाः तिमिरवाहिन्य इव रूपिष्यः नगरीवाँथ्यः । उच्चलति
लडतापितमन्मयशरफल प्रादिलोहिताः महीगगनांगणतारः गृहे गृहे दांपिकाः ।

पञ्चमोऽङ्कः ॥ ५ ॥

(ततः प्रविशति कंचुकी)

कंचुकी—अहो निर्जरं प्रीणाति ममांतःकरणं विजयेन वर्धमानः परनृ-
पतिमानघस्मरः कुमारमेधेश्वरः ।

तथाहि—

प्रमदरभसाद्बुधद्बुधते नितरां वचो
गुणयति गुरुं गात्रस्यानंदधुर्मम वेपथुम् ।
तिरयतितरां वाप्पोत्पीडः प्रमोदहृतोक्षिणी
स्वयमपि जरा नूनं जीर्यत्यसौ बहुलीकृता ॥ १ ॥

सर्वथा भाजनं मंगलानां सुमंगला काशीराजसुता । (परिक्रम्यात्मानं नि-
र्वर्ण्य) अहो वैरूप्यं वार्धकस्य ।

ययांसि वेपथूद्भूतवारवाणच्छलात्स्वयम् ।
उड्डीयेव पलायंते सोद्वेगं तनुवैकृतम् ॥ २ ॥

अथवा कुरुनंदनविजयोत्सवदर्शिनः प्रवयस्त्वमपि मे श्रेयसे । यावदह-
मिहैव स्थित्वा यथा न कोपि प्रवेश्यति तथा द्वारदेशं रक्षामि । (इति
उपविशति)

(ततः प्रविशति प्रतीहारी)

प्रतीहारी—दिदिआ सुसंविदो देव्येण कौरववंसो जज्ञे जेदुणा अक-

१ दिदया सुसंवृतो देवेन कौरववंशो यतो जित्वा कर्कशार्तिं प्रतिनिश्चतः कौरवेश्वरः ।
धृतं च मया गृहीत्वा कर्कशीर्तिं प्रविष्टो वाराणसीं कौरवेश्वरस्संभावनापुरस्सरं वा
राजकुलनिष्ठे निवेशितो काशीराजेनेति । ततश्च उद्वेगव्यात्यफलप्रेरिता आगतास्मि
विजयेन वर्धनं देवं कौरवेश्वरं दृष्ट्वा दृष्टोत्सुग्यं लब्धुं । इयं चाप्रतो वाराणसी ।
यावद्विवाशामि ।

क्रिन्ति सेमेण पडिणिउत्तो कोरवेसरो । सुदं च मए धेतूण अकक्रिन्ति प-
विद्धो वाराणसिं कोरवेसरो संभावणापुरसरं वा राअउलणिअडे णिवेसिदो
कासीराएणत्ति । तदो अ उव्वेद्धवह्लफलपेलिदा आअदम्हि विअएण वडूंतं
कोरवेसरं दहूण दहीणं सुहं लहिदुं । इयं च अगगदो वाराणसी ।
जाव पविसेमि । (प्रवेशनाटितकेन) अहो रमणिज्जदा रजणिमुहस्स ।

अज्ज हि—

पंतमेसु अद्धाणिम्मीलिदेसु कुमुदेसु ईसिचिअसिदेसु ।

पिअइ ईसमअरंदं पयोसपवणो अ भमलआ घडिआ ॥ ३ ॥

तहहि—

ईमा वेला एत्थ विलासिणीणं ।

संत्यो चंदणकद्दमो थणअले तंवूलवासो मुहे

कप्पूरव्महिओ अणच्छसरस्ता कंठं हि कत्थूरिआ ।

णेहोल्ले चिहुरम्मि गल्लिकुसुमाकालाअरुध्दूविण

सोरव्वं तरुणीअणस्स लहदे अंगेसु सोहगगअं ॥ ४ ॥

किंच । वैहूमाणणासपच्चाअअकुसुममहावाणा मअणस्स दोण्णिचअणि-

१. अहो रमणीयता रजनीमुखस्य अथ हि । २. पद्मेश्वर्धनिमीलितेषु कुमुदेष्वी-
पद्विकसितेषु । पिवतीपन्मकरंदं प्रदोषपवनश्च भ्रमराथ घडिताः ३ इयं वे
लाप्रविलासिनीना । तथाहि । ४. शस्तथंदनकर्दमः रुदनतटे तांवूलवासो मुहे,
कर्पूराभ्याधिकोअनच्छसरस्ताकंठे हि कत्थूरिका । स्नेहादं चिकुरे मद्रिकाकुमुमानि
कालागरूध्रूपिते, सौरभ्यं तरुणी जनस्य लभते अंगेषु सौभाग्यकं ॥ ५. वपुमान-
नाशप्रत्यायककुसुममहावाणा मदनस्य दैनिक्यनिरस्ता एकोत्पातप्रासिद्धतांधका-
रुष्वजावरोहतीव तिमिरावरणनिर्लुप्तबाहुत्यसंकुचितं गगनांगणं । आलिंगतीव
परस्परं व सरदूरविघटिता आगमिश्रंतमसदंढदृष्टाः दिशावधः । दृश्यंते
प्रतिक्षणवर्धमानतमोनिवहाः तिमिरवाहिन्य इव रूपिष्वः नगरावाय्यः । उच्चलंति
हृतापितमन्मयशरफलप्रदिलोहिताः महीगगनांगणताराः शूहे गृहे दांपिकाः ।

रथा एकोवाअपत्तिहिअअंधआरघआवरोहंतीव तिमिरावरणणिल्लुक्कवाहल्ल-
संकुइअं गअणंगणं । आलिंगंतीव परोप्परं वासरदूरविहाडिदाओ आअच्छ-
माणसंतमसदंडददहत्याओ दिसावहूओ दीसंति पडिक्खणवडुंततमपिवहा-
ओ तिमिरवाहिणीओव्व रूविणीओ णअरवीहिओ उज्जलंति दृढताविअमम्म-
हतिरिहलगविलोहिआओ महीगअणंगणताराओ घरे घरे दीविआओ
(पुंरोविलोक्य) एदं सु समरावसाणसमूसुहणिस्सरंतसुलहपरिअणं
महाराअउलं, ता पविसेमि । (प्रविश्यावलोक्य च) एंओ सु अअओ सो
मत्तादो पडिहारहाणे उवविहो चिहादि । जाव इमादो सअलं उतंतं उव-
लहेमि । (उपसृत्य) अँअअ वंदामि ।

कंचुकी—(विलोक्य) कथं मद्रसेना । स्वस्ति भवत्यै । अथ कुतस्त्वं
इयत्या वेलया स्वं देशं परित्यज्यागता ।

प्रतीहारी—हरिसेण अ विसादेण अ ।

कंचुकी—विप्रतिपिन्दमेतत् । ध्याख्यानत एवात्र विशेषप्रतिपत्तिः ।

प्रतीहारी—हरिसो दाव कोरवेसरस्स विजआदो

कंचुकी—नैतदुन्मंत्रणं विपादहेतुं व्याचक्ष ।

प्रतीहारी—चक्कवडिसुदस्स अक्ककित्तिणो अदिकमेण अच्चाहिदं
संकेदि हिअअं ।

कंचुकी—युक्तमेवैतत् । किंतु दैवेन पुनरस्मासु प्रसीदता विपादस्था-
नेपि हर्ष आदिष्टः ।

प्रतीहारी—(सहर्ष) अँज्ज किं सच्चं भणासि ।

१. एतत्खलु समरावसानसमुत्सुकनिस्सरत्सुलमपरिजनं महाराजकुलं । तत्रवि-
शामि । २. एष खल्वार्यः सः मत्तातः प्रतीहारस्थाने उपविष्टः निश्चिन्तित्वा यवदस्मा-
त्सकलं वृत्तातमुपलभामि । ३. आर्यं वंदे । ४. हर्षेण च विपादेन च । ५. हर्षस्ता-
वत्कौरवेश्वरस्य विजयात् । ६. चक्रवर्तिमुतस्यार्कंकीर्तितिक्रमेणारयाहिर्नं शंक्ते
हृदयं । ७. आर्यं किं सत्यं भणसि ।

कंचुकी—महती सा कथा । उपविश्य श्रूयताम् ।

प्रतीहारी—तेणं हि विजएण वड्ढंतं कुमारं पेक्खिअ एसा आअच्छेमि ।

कंचुकी—मद्रे भद्रसेने निद्रायते इदानीं सुन्दरपारिश्रुतो देवः । कथित-
आहं नंदावर्तसौधातकीमात्रपरिजिनेन देवेन, दीयतामियमेका रात्रिर्मे
निद्रायितस्य । तस्माद्यु रक्ष्यतां द्वारदेश इति ।

प्रतीहारी—तेणं हि पहोवं जाव देवस्स पट्टिवालेमि ।

कंचुकी—तेनं हि स्वैरमुपविश्यताम् ।

प्रतीहारी—अं भवं आणवेदि (उपविश्य) अंज्ज वली अं सु मे कोऊहलं
समरावसाणादो परं कीरिसो एत्थ उचंतोत्ति जाणित्ठुं । ता मणाहि ।

कंचुकी—तेन हि श्रूयताम् ।

प्रतीहारी—अंवहिदमिहि ।

कंचुकी—युद्धे यद्वा तावन्निगृहीतार्ककीर्तिः कौरवेश्वरः प्राविशद्वारा-
णसीं तदैव वाराणसीपतिस्सविपादं च ससंभ्रमं चोपसृत्य वैचित्यविधु-
रोऽवोचत् ।

शोचस्यवाढं चिरजीवितस्य

चिरात्तदेतत्फलमद्य लब्धम् ।

वद्धोऽर्ककीर्तिस्समरे द्विपेति

श्रुतं च दृष्टं च मया घट्टम् ॥ ५ ॥

प्रतीहारी—महाणुभावो कासीराजो जेण अक्ककित्तिणो परामवं
असहमाणो ण गहिज्जदि ।

१. तेन हि विजयेन वर्धमानं कुमारं प्रेक्ष्य एषा आगमिष्यामि
२. तेन हि प्रबोधं यावदेवस्य प्रतिपालयामि । ३. यद्भवानाज्ञापयति । ४. कार्यं
मत्प्राप्य खलु कौतुहले समरावसानात् परं कांक्षशोत्रं श्रुत्वा इति ज्ञानुं । तस्मात्
मणस्व । ५. अवदितस्मि । ६. महाणुभावः कासीराजः येनार्ककीर्तिः
परामवमताहमानो न गृह्यते ।

कंचुकी—एवमेतत् ।

न जातु जामातुरसौ जयस्य
पराक्रमः काशिपतिं धिनोति ।
धुनोति तूच्चैर्यशसोऽर्ककीर्ते-
रकीर्तिरेषा भरतात्मजस्य ॥ ६ ॥

प्रतीहारी—तदो'तदो

कंचुकी—एवमेतत् । अथ साधिक्षेपमवोचत् कौरवेश्वरं काशीराजः ।
यथा ।

बद्धं भवानात्मन एव बंधुं
नार्हत्यशंकं भरतस्य स्रुमुम् ।
विमुच्यतामेष तदाशु बंधात्
स मुच्यतां मुग्ध तवापि मोहः ॥ ७ ॥

अथ च ।

सुतोऽयमाद्यो ननु चक्रवर्तिन—
स्सुतावमाने वमतस्स एव हि ।
इति त्वया हिम्भ न हंत चिंतितं
पितुः कुरोर्नानुकरोपि चेष्टितैः ॥ ८ ॥

प्रतीहारी—सिद्धसेदव्यं सिधिसदो देव्यो कासीराएण । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च पुनरपि काशीराजः पौरवं कौरवं चोद्दिश्य सोपारंभ-
मवोचत् ।

अस्थानाभिनिवेशवद्भ्रसमरोत्साहेन तावत्त्वया
प्रेक्षापूर्वविधायिनापि न कृतं क्षात्रोचितं पौरव ।
मोहादित्यभतिक्रमं विदधता संभावनीये जने
सत्यं कौरव तत्त्वयापि न कृतं यत्तद्विवेकोचितम् ॥ ९ ॥

प्रतीहारीः—साहु महाराज साहु सोहणं ते अणुसासणं । तदो तदो ।

कंचुकीः—अत्रांतरे निखद्यप्रेषितो विद्याधरदूतो चिंतागतिमनो-
गती चक्रवर्तिसकाशादागतो लेखहस्तो गगनतलादवतरिष्टाम् ।

प्रतीहारी—कंपांदि मे हिअअं कीरिसी एत्थ चक्रवट्टिणो पट्टिपत्तित्ति ।

कंचुकी—मद्रे मा मैपीः । स जलु दिव्यमानुपः सम्यक् पश्यति ।

प्रतीहारी—(सहर्ष) अज्ज भणाहि कीरिसो लेहत्यो ।

कंचुकी—आस्तां तावद्विस्तारः । श्रूयतां पुनः कौरवेश्वराय प्रहितस्य
लेखार्थस्य सारः ।

प्रतीहारी—कंहं विअ ।

कंचुकी—

यथार्ककीर्तिर्विनयात्प्रमाद्य-

क्षिरस्ततद्रं मम शासनीयः ।

तथोत्पथप्रस्थित एष मोहात्

त्वयापि पथ्ये पथि वर्तनीयः ॥ १० ॥

प्रतीहारी—दंणिं सु मे उस्ससिदं हिअएण एरिसा सु महापुरिसा
गाम । अज्ज तदो तदो ।

कंचुकी—श्रूयतां च काशीराजाय प्रहितस्य लेखस्यार्थः ।

प्रतीहारी—कंहं विअ ।

कंचुकी—

१. साधु महाराज साधु शोभनं ते अणुसासनं । ततस्ततः । २. कंपसे
मे हृदयं कीदृशी अत्र चक्रवर्तिलः प्रतिपत्तिपिति । ३. आर्यं भणस्व कीदृशो
लेखार्थः । ४. कथमिव । ५. इदानीं खलु मे उच्छृसितं हृदयेन ईदृशाः
खलु महापुण्या नाम । आर्यं ततस्ततः । ६. कथमिव ।

यद्युष्माकमसौ वचांसि शिरसाभ्यर्थ्यानि शोपास्थया
 व्यामोहादतिलंघतेस्म तदयं पुत्रोऽर्ककीर्तिर्ननु ।
 अप्यस्मिन् भवतां न कर्तुमुचितोपेक्षा समीक्षावतां
 मंदाहो भवति प्रमाद्यति जने को वा विनेये सुधीः ॥ ११ ॥

ततश्च ।

न द्वेष्टि मेघेश्वरमर्ककीर्ति-
 मेघेश्वरो द्वेष्टि न चार्ककीर्तिम् ।
 यथा सुहृद्भूय विवांतवैरी
 तथा भवद्भिः प्रतिबोधनीयौ ॥ १२ ॥

प्रतीहारः—कंहं असाहारणो कासीराए चक्रवट्टिणो बहुमाणो ।

कंचुकी—किमुच्यते काशीराजः सत्वसौ ।

यो हि—

भक्तिं समस्तदुरितापहृतिप्रगल्भाम्
 धत्ते सदैव परमेष्ठिनियोगनिष्ठः ।
 व्यामोहसंशयविपर्ययवीतबुद्धि-
 स्तत्त्वं विवेचयति सच्चरितैकतानः ॥ १३ ॥

प्रतिहारी—अज्ज बुद्धिगदलेहत्येण किं पट्टिवण्णं कासीराएण ।

कंचुकी—किमन्यत् । सबहुमानमभिदुतवान् महाराजभरतं । यथा ।

शमं दधानो हृदि योगिदुर्लभं
 गुणैः कियद्वा पित्तरेप हीयते ।
 तदस्य संचित्य चरंतु साधव-
 स्सुदुष्टवं वृत्तमदुष्टवृत्तयः ॥ १४ ॥

१. कथमसाधारणः काशीराजे चक्रवर्तिनः बहुमानः । २. भार्ये बुद्धिगतलेप्या-
 र्थेन किं प्रतिपन्नं काशीराजेन ।

पुनरपि तमुद्दिश्यावोचत् ।

त्यय्येय नंस्तार्यजनीनसूनौ
यदास्वतीहात्र न माति हर्षः ।
किमन्यदेते पितरं यथा ते
त्वामात्मशौचाय यथा स्मरामः ॥ १५ ॥

प्रतीहारी—जुत्तं आचक्षित्त्वं काशीरारण । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च तूष्णीमासीनमर्ककीर्ति पुनरप्यवोचत् काशीराजः ।
तथा ।

न नागैर्नाप्यश्वैरपरिमितनागाश्च घृतना-
स्समाराध्या गृध्रं ननु भरतसूनो कतिपयैः ।
धनं चेद्दास्यामस्तदपि न वरं यत्र निधयो
न वाप्यस्तालस्याः सपदि सुवतेऽभीष्टमिह वः ॥ १६ ॥

किंच—

महीखंडं दद्यां यदि तदपि हास्यं यदखिला
मही युष्माकीणा हिमगिरिसरिद्धृद्धममिता ।
न सौहाई प्रार्थ्यं नृपककुद युष्माभिरिह नः
परं हि प्रेमाणं प्रथयति पितास्मास्तु भवतः ॥ १७ ॥

ततश्च युवराज श्रूयतामस्मदभीप्सितम् ।

स्वयं वरे प्राप्य सपुष्पमालां
तथा समं यातु जयः स्वदेशम् ।
त्वां रत्नमाला गुणरत्नराशिं
संवाहयत्वर्घ्यमसावनर्घां ॥ १८ ॥

प्रतीहारी—सोव्वणं जप्पिदं कासीराएण । तदो तदो ।

कंचुकी—ततश्च प्रत्याख्यानेनैव कृताभ्युपगममर्ककीर्ति काशीराजः
सादरमात्मन एव रथमारोप्य स्वभवनमनैषीत् ।

प्रतीहारी—तदो तदो ।

कंचुकी—काशीराजनियोगेन हेमांगदः कौरवेश्वरं राजभवननिकटव-
र्तिन्यत्र भवने समुचितसमुद्राचारपुरस्तरं न्यवीविशत् । अन्यत्तु बलं गृहीत्वा
स्कंधावारं गताविरंमदविशारदौ ।

प्रतीहारी—तदो तदो ।

कंचुकी—अमुष्याश्च रात्रेस्तुर्ययामे कल्पितोर्ककीर्तिः क्षौतुकबंधः ।
कौरवेश्वरस्य तु श्वो भविता ।

प्रतीहारी—सव्वं कल्लाणं एव्व ।

कंचुकी—तदेनां रात्रिं भवत्या रक्षतामायकक्षता यावद्दहमभ्यंतर-
कक्ष्यां परितः संचरन्नभिरक्षामि ।

प्रतीहारी—जे अज्ज आणवेदि ।

(इति निष्क्रांतौ)

१. शोभनं कल्पितं काशीराजेन । ततस्ततः । २. ततस्ततः । ३. ततस्ततः ।
४. सर्वं कल्याणमेव । ५. यदार्यः आश्रयति ।

मिश्रविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशन्त्युपविष्टो राजा मंशावर्तम्)

राजा—(आत्मागतं) मोः चिरादथ समरव्यतिकरतिरस्कारमनो
रथयूथानाघाता सन्निधत्ते हृदये हृदयबहुभासानुरोधम् ।

तत्प्रार्थयामि घटनाय रणे प्रवृत्ते
नैवागसे विघटनापि मनोरथा वः ।
लब्धक्षणाः प्रियतमां प्रति हे भवंतः
संभूय चत्किमपि संप्रति सूत्रयंतु ॥ १९ ॥

(चिंतामभिनीय) अहो स्वैरचारिता दत्तावसराणां मनोरथानाम् ।
अमी हि—

आलिङ्गत्यबलां बलादनुनयव्यापारदूररिधतां
निर्वधादनुवर्तयंत्यवचनामालापयंत्युत्सुकाः ।
आजिघ्रंति निरुंधतीमनिमृतं पुंशंति कंपोत्तरां
संपातेन मनोरथानदधति रीढावकाशानापि ॥ २० ॥

(सोत्कंडं) किंच बहुना ।

स्वैरभय युगपद्विनिस्तृतै—
स्तामकंपनसुवासिनीं प्रति ।
यद्विकल्पितमभून्मनोरथै—
स्तन्ममापि वचसां न गोचरः ॥ २१ ॥

(स्मृतिमभिनीय) कथमप्यापि सेव हृदये परिवर्तते स्वयंवरयंती
काशीराजसुता । यदा सद्यु—

मनौरथैस्तत्क्षणपूर्वमाणै—
 निर्यद्भिरंतर्निविडैरिवैतत् ।
 अंसद्वयं मे पुलकैः स्फुटद्भिः
 प्रत्युत्थितं तत्करलालनाय ॥ २२ ॥

अथवा । कथमंसयोरेवौत्सुक्यं कथयामि । येन—

दूरादहंपूर्विकयोपसृत्य
 प्रियाकरस्पर्शरसं जिहीर्षुः ।
 ममान्यमप्युत्सुकमंगमंग—
 मंसद्वये संक्रमीतं तदैपीत् ॥ २३ ॥

अंगीकरोति च न पुनरन्यानि ममाङ्गानि बहुमानः । यतः

तत्पूर्वकं मे स्रजमर्पयंत्या
 स्रब्निर्विशेषेण करद्वयेन ।
 नतांसया स्पृष्टमिदं तु नीत—
 मुत्तंसतामंसयुगं शरीरे ॥ २४ ॥

प्रियतमास्पर्श इति हि किमप्यन्यत्संपन्नं रसायनमुत्कंठमानस्यांतः—
 करणस्य ।

तथाहि—

न हारयष्टी न तुपारवृष्टी
 न चंद्रकांते न च चंद्ररश्मौ ।
 ध्रुवं मया जातु चिदन्वभावि
 प्रियांगसंस्पर्शासुखस्य लेशः ॥ २५ ॥

किंच । तस्या अपि विसृगुणकलत्रगुणनां कुवलयगर्भदलाप्रमालिकां
 कठिनयति समस्तमार्दवद्रव्यरचितेव तनुर्मृगीदृशः । किंचान्यत् ।

स्रजमुपरि कराभ्यामंसयोरर्पयंत्या
 छलचलितवयस्या हस्तसंचारिताभ्याम् ।
 मम किमपि रहस्यं कर्णयोरभ्युपेत्य
 स्त्रलितवलयनादच्छन्ननेवाम्यदायि ॥ २६ ॥

अथवा किमन्यदिह कथ्यते ।

आदाय दामं मयि कौसुममर्पयंत्या
 किंचिद्विकुंचनचलाच्छिथिलोत्तरीयम् ।
 आक्रम्य पद्मलदशा कुसुमायुधस्य
 वाणैरिव स्फुटमहं परिवेष्टितोस्मि ॥ २७ ॥

(सविशेषौत्सुक्यं) किं च तस्याः—

स्विद्यदंगुलिगुरुत्रपाजडं
 हस्तपुग्ममवर्दा मदंसयोः ।
 स्रस्तमुक्तमधुना स्मृतिं गतं
 सस्मितप्रियसखीकरोद्धृतम् ॥ २८ ॥

यदा तलु मे ।

उच्छ्रयसोद्धतशिरसरे
 प्रस्थिद्यत्पुलककृतपुरःसरणे ।
 अनुसरणमिवाधत्तां
 तस्याः कुचयोरिमे अंसे ॥ २९ ॥

नंदावर्तः—(विभाव्य । आत्मगतं) कथमविच्छिन्नश्रितासंतानो
 देवस्य । अहो अदीर्घसूत्रता मदनस्य । यतः सन्निकृष्टमाणोपि प्रणयिनी-
 समागमसमयो नात्ममुष्यात्मनोपस्थापनाय । भवंतु पृच्छामि । (प्रकाशं)
 देव केदानीं मनः परिभ्राम्यति । यत्तुष्णामिवास्पते ।

राजा—ससे नंदावर्त कथं कथयामि ।

मनौरथैस्तत्क्षणपूर्यमाणै—
 निर्यद्भिरन्तर्निविडैरिवैतत् ।
 अंसद्वयं मे पुलकैः स्फुटद्भिः
 प्रत्युत्थितं तत्करलालनाय ॥ २२ ॥

अथवा । कथमंसयोरेवौत्सुक्यं कथयामि । येन—

दूरादहंपूर्धिकयोपसृत्य
 प्रियाकरस्पर्शरसं जिहीर्षुः ।
 ममान्यमप्युत्सुकमंगमंग—
 मंसद्वये संक्रमीतं तदैषीत् ॥ २३ ॥

अंगीकरोति च न पुनरन्यानि ममाङ्गानि बहुमानः । यतः

तत्पूर्वकं मे स्रजमर्पयन्त्या
 स्रङ्निर्विशेषेण करद्वयेन ।
 नतांसया स्पृष्टमिवं तु नीत—
 मुत्तंसतामंसयुगं शरीरे ॥ २४ ॥

प्रियतमास्पर्श इति हि किमप्यन्यत्संपन्नं रसायनमुत्कंठमानस्यांतः-
 करणस्य ।

तथाहि—

न हारयष्टौ न तुपारवृष्टौ
 न चंद्रकांते न च चंद्ररश्मौ ।
 ध्रुवं मया जातु चिदन्यभावि
 प्रियांगसंस्पर्शसुखस्य लेशः ॥ २५ ॥

किंच । तस्या अपि विसगुणकलतगुणानां कुवलयगर्भदलाप्रमोदिकां
 कठिनयति समस्तमार्दवद्रव्यरचितेव तनुर्मृगीदृशः । किंचान्यत् ।

पक्ष्माग्रप्रथितास्त्रविंदुधिसरापर्यंतपातोन्मुखी
प्राता मां मनसाकुलेन न पुनर्भावानुगैश्चेष्टितैः ।

प्रेमव्रीडिततापसाध्यसतमः सपातकंपोत्तरं

दृष्टी दृष्टविनष्टसाचि चलना यांत्याः कथं कथ्यते ॥३३॥

आस्तामेतत् । इदं तु कथं वृत्तम् ।

निर्वर्त्य वक्रान्मम मंथरे दृशौ

विवर्तयंती चलितत्रिकं मुखम्-।

स्वयं वृणाना यददर्शदन्य—

स्तदप्यहो लभमिहैव मे हृदि ॥ ३४ ॥

कथं चिरायते वयस्यसौधातकिः ।

(प्रविश्य)

विदूषकः—एसो म्हि आअदो ।

राजा—वयस्य अपि सुसूत्रं संविधानकम् ।

विदूषकः—वअस्स जस्स एसो सोदाअइ सइवो तस्सविते दुक्करं णाम ।

राजा—वयस्य कथय कथं गतं संकेतं संगतम् ।

विदूषकः—अत्थि दाव णोमार्णिआए सह अहं इदो गदो ।

राजा—अस्ति तत् ।

विदूषकः—तदो इमस्स भवणस्स परोहिद्धमग्गेण पविट्ठं पमदवणं ।

तहिं च पुब्बसंकेदिदा पमदवणपालिआ गंधमालिणी णामा दारं पालअंती
ठिदा ।

१ एपोस्मि आगतः । २, वयस्य यस्यैपः सौधातकिः सचिवः तस्यापि ते
दुक्करं नाम अस्ति तावन्नवमालिकया सह अर्द्ध इतो गतः । ३, ततथास्य भवनस्य
पश्चान्मार्गेण प्रविष्टं प्रमदवनम् । ४ तस्मिन् पूर्वसंकेतिता प्रमदः नपालिका गंधमालिनी
नाम द्वारं पालयंती स्थिता ।

कराभ्यामुत्सृज्य स्रजमुपरि संमोहजननीं
 बलादंतर्धीरं मम निभृतमाच्छिद्य च मनः ।
 पुरो धैर्यालेपः स च सपदि धौतोदयितया
 न विद्मस्तस्मीतिं पुनरथ कियद्दूरमनया ॥ ३० ॥

मंधावर्तः—देव किमत्र खिद्यते ? । ननु गतैव स्वयंवरकलहात्
 प्रमृतिदूयमानया परिसमापितसमरव्यापारं देवमवेक्षितुं कुतूहलिन्या तत्र
 भवत्या काशीराजपुत्र्या देवपादमूलं प्रति प्रेषिता संकेतस्थानप्रदर्शनाय
 सौधातकिं गृहीत्वा नवमालिका ।

राजा—अस्त्येतत् । गरीयान् खलु कातरतया समरकर्मण्यत्याहित-
 मस्माद्दु शंकमानायाः काशीराजदुहितुः परितापः ।

सा हि—

स्यपतिस्वयंवरसमुत्थसंभ्रम-
 ग्लपितत्रपाविवृतभूरिस्ताध्यसा ।
 कथमप्यभूत् प्रियतमा न भूर्च्छिता
 नवमालिकाकुसुमदामकोमला ॥ ३१ ॥

मंधावर्तः—देवेनैतच्छंकास्थानं किं तु देव इति केवलमभूत्काल्याणः
 परिणामः ।

राजा—सखे अयापि तस्याः ।

भंतर्निपीतनयनांबुपरिष्ठुतानि
 व्रीडाधिशीपविधुरव्यपवर्तनानि ।
 चेतस्तुषंत्यधिदितोपनतप्रमोद—
 प्रारंभविघ्नचकितानि यिलोकनानि ॥ ३२ ॥

अपि च तस्याः ।

पक्ष्माग्रप्रथितारुचिदुधिसरापर्यतपातोन्मुखी
प्राप्ता मां मनसाकुलेन न पुनर्भावानुगैश्चेष्टितैः ।

श्रेमद्वीदिततापसाध्यसतमः सपातकंपोत्तरं

दृष्टी दृष्टविनष्टसाचि चलना यांत्याः कथं कथ्यते ॥३३॥

आस्तामेतत् । इदं तु कथं वृत्तम् ।

निर्वर्त्य वक्रान्मम मंथरे दृशी

विवर्तयंती वलितत्रिकं मुखम् ।

स्वयं वृणाना यददर्शदन्य—

स्तदप्यहो लग्नमिहैव मे हृदि ॥ ३४ ॥

कथं चिरायते वयस्यसौधातकिः ।

(प्रविश्य)

विदूषकः—एसो म्हि आजदो ।

राजा—वयस्य अपि सुसूत्रं संविधानकम् ।

विदूषकः—वैअस्स जस्स एसो सोदाअइ सइवो तस्सवि ते दुकरं णाम ।

राजा—वयस्य कथय कथं गतं संकेतं संगतम् ।

विदूषकः—अत्थि दाव णोमार्णिआए सह अहं इदो गदो ।

राजा—अस्ति तत् ।

विदूषकः—तदो इमस्स भवणस्स परोहिडमगेण पविडं पमदवणं ।

तहिं च पुव्वसंकेदिदा पमदवणपालिआ गंधमालिणी णामा द्वारं पालअंती
ठिदा ।

१ एयोस्मि आगतः । २, वयस्य यस्यैवः सौधातकिः सचिवः तस्यापि ते
दुक्करं नाम अस्ति तावन्नवमालिकया सह अहं इतो गतः । ३, ततश्चास्य भवनस्य
पथान्मार्गेण प्रविष्टं प्रमदवदम् । ४ तस्मिन् पूर्वसंकेतिता प्रमदः नपालिना गंधमालिनी
नाम द्वारं पालयंती स्थिता ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—तदो अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदणिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंववद्धिदादो अंधआरादो मीद-
मीदो अंधो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ सलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गदो ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—पविंठं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाटलचंपअवेद्विअस्स
बालुज्जाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंदमणिवद्धपाअफलअं णाम । तं च दंसा-
विअ आअदणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति भणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पढाविऊण सअंवि तदो गदा तहिं एव्व तत्तहोदिं कासीअउत्तिं
आणेदुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

विदूषकः—प्रमदवणपक्खदुवारे एव्व उदिदा पढिपालेदि ।

नंदावर्तः—सर्वं समंजसं । तदुत्थीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(उत्तिष्ठति)

नंदावर्तः—आर्यं सौघातके आदेशय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तथा सह प्रमदवनमार्गेण निभृतं सुदूरं गतं । यस्मिन्प्रहमपि
बहुलमहीरुहसाहासहस्रसंवधितादंधकायस्त्रीतमीत अंध इव नवमालिकाकरमव-
लंब्य स्वलचरणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छायवकुलसह-
कारपाटलचंपकैवीटितस्य बालोद्यानस्य मध्ये उन्मिपधंद्रमणिवद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तत्र दर्शयित्वा आपननं गंधमालिन्या सह आगच्छतेति भणित्वा प्रम-
दवनपालिक्या सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि ततो गता तस्मिन्नेव तत्र भवती
कासीयजपुत्रीमानेनुं नवमालिका । ३. प्रमदवन पश्चाद्द्वारे एव स्थिता इति गलपति ।

चिदूपकः—इदो इदो ।

(सर्वे परिक्रमन्ति)

राजा—(सोत्कण्ठं आत्मगतं)

अंगकैरमृतसेकसोदरै-

र्मन्मथाग्निमथितस्य ताम्यतः ।

खेलगामिनिविना विलंबिनां

देहि देहि परिरंभणं प्रिये ॥ ३५ ॥

(सोच्छ्वासं) अये द्रष्टव्या स्वैरमथ मे काशीराजसुता । अथवेते
असङ्कन्दनुभूतसुलोचनादर्शनसुखे इदमन्यदक्षिणी प्रार्थये (ससांत्वनं)

हे लोचने पीतमभूद्युवाभ्यां

चिरं प्रियाया वदनारविंदम् ।

पिपास्यमानस्य मयाधरस्य

क्षणं तिरोधानमपि क्षमेताम् ॥ ३६ ॥

• यदा । प्रियतमासंभावनायाभपराद्धे इमे चक्षुषी नूनं पात्रं बहुमानस्य ।
तथाहि—

त्रपा क्रोधो धैर्यं विनयमिति वा सैव शरणं

न यांती सा कांता पदमपि युवाभ्यामनुसृतो ।

दृशौ तां चेद्दृप्त्ये दृढमथ परिष्वज्य न चिरं

युवाभ्यां दास्यामि स्तनतटपरीणाहविहतिम् ॥ ३७ ॥

अथवा सुदुर्जये इमे मया लोचने । कुतः ।

कुर्या यद्युपग्रहणं भृगदृशोऽनुच्छ्वासमगस्तनं

नन्यस्ति स्फुरिताधरे मम दृशोः स्वेच्छाविहारो मुखे ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—तदो' अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदणिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंवद्धिदादो अंधआरादो भीद-
मीदो अंधो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ खलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गदो ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—पवि'ठं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाडलचंपअवेद्विअस्स
बालुज्जाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंद्रमणिबद्धपाअफलअं णाम । तं च दंसा-
विअ आअदणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति मणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पढाविऊण सअंवि तदो गदइ तहिं एव्व तत्तहोदिं कासीअउत्तिं
आणेदुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

विदूषकः—प्रमदवणपक्खदुवारे एव्व ठिदा पढिपालेदि ।

नंदावर्तः—सर्वं समंजसं । तदुत्थीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(वृत्तिटंति)

नंदावर्तः—आर्यं सौघातके आदेशय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तथा सह प्रमदवनमार्गेण निभृतं सुदूरं गतं । यस्मिप्रहमपि
बहुलमहीरुहशाखासहस्रसंविधितार्दधकाराद्रीतमीत अंध इव नवमालिकाकरमव-
लंब्य स्थलचरणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छायवकुलसह-
कारपाटलचंपकेवीटतस्य बालोद्यानस्य मध्ये उन्मियचंद्रमणिबद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तत्र दर्शयित्वा आपतनं गंधमालिन्या सह आगच्छतेति भणित्वा प्रम-
दवनपालिकया सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि ततो गता तस्मिन्नेव तत्र भवती
काशीराजपुत्रीमानेर्तुं नवमालिका । ३. प्रमदवन पथाद्द्वारे एव स्थिता इति गल्यति ।

विक्रूपकः—इदो इदो ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

राजा—(सोत्कंठं आत्मगतं)

अंगकैरमृतसेकसोदरै-

मन्मथाग्निमथितस्य ताम्यतः ।

खेलगामिनिविना विलंबिनां

देहि देहि परिरंभणं प्रिये ॥ ३५ ॥

(सोच्छ्वासं) अये द्रष्टव्या स्वैरमद्य मे काशिराजमुता । अर्धवेते
असकृदनुभूतसुलोचनादर्शनसुखे इदमन्यदक्षिणी प्रार्थये (ससांत्वनं) ।

हे लोचने पीतमभूद्युवाभ्यां

चिरं प्रियाया वदनारविंदम् ।

पिपास्यमानस्य मयाधरस्य

क्षणं तिरोधानमपि क्षमेताम् ॥ ३६ ॥

• यदा । प्रियतमासंभावनायामपराद्धे इमे चक्षुषी नूनं पात्रं बहुमानस्य ।
तथाहि—

त्रपा क्रोधो धैर्यं विनयमिति वा सैव शरणं
न यांती सा कांता पदमपि युवाभ्यामनुसृतो ।

दृशौ तां चेह्यप्स्ये दृढमय परिष्वज्य न चिरं

युवाभ्यां दास्यामि स्तनतटपरीणाहविहतिम् ॥ ३७ ॥

अथवा सुदुर्जये इमे मया लोचने । कुतः ।

कुर्या यद्युपग्रहनं मृगदृशोऽनुच्छ्वासमसस्तनं

नन्वस्ति स्फुरिताधरे मम दृशोः स्वेच्छाविहारो मुखे ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—तदो' अ दाए सह पमदवणमग्गेण णिहुदुण्णिहुदं सुदूरं गदं । जहिं अहं वि बहुलमहीरुहसाहासहस्ससंवेड्ढिदादो अंधआरादो भीद-
मादो अंधो विअ णोमालिआकरं ओलंविअ खलंतचरणजुअलो कहं कहं
पि गदो ।

राजा—ततस्ततः ।

विदूषकः—पवि'ठं च तदो पच्छाअवउलसहआरपाटलचंपअवेड्ढिअस्स
वालुज्जाणस्स मज्जे उम्मिसंतचंदमणिबद्धपाअफलअं णाम । तं च दंसा-
विअ आअदणं गंधमालिणीए सह आअच्छदेत्ति भणिअ पमदवणपालिआए
सह इदो पठाविऊण सअंवि तदो गदा तहिं एव्व तत्तहोदिं कासीअउत्तिं
आणेदुं णोमालिआ ।

राजा—साधु वयस्य साधु । कासौ प्रमदवनपालिका ।

विदूषकः—प्रमदवणपक्खदुवारे एव्व ठिदा पढिपालेदि ।

नंदावर्तः—सर्वं समंजसं । तदुत्थीयताम् ।

राजा—यथाह वयस्यः ।

(उत्तिष्ठति)

नंदावर्तः—आर्य सौधातके आदेशाय प्रमदवनमार्गम् ।

१. ततश्च तथा सह प्रमदवनमार्गेण निवृत्तं सुदूरं गतं । यस्मिन्नहमपि
बहुलमहीरुहशाखासहस्रसंवितादंधकाराद्भीतभीत भंध इव नवमालिकाकरमव-
लंब्य स्वलक्षणयुगलः कथं कथमपि गतः । २. प्रविष्टं च ततः प्रच्छायवकुलसह-
कारपाटलचंपकैर्वीर्यस्य बालोद्यानस्य मध्ये उन्मिपचंद्रमणिबद्धपादफलकं कौमुदी-
गृहं नाम । तत्र दर्शयित्वा आपतने गंधमालिन्या सह आगच्छतेति भणित्वा प्रम-
दवनपालिकया सह इतः प्रस्थापयित्वा स्वयमपि ततो गता तस्मिन्नेव तत्र भयती
काशीराजपुत्रीमानेतुं नवमालिका । ३. प्रमदवन पश्चाद्द्वारे एव स्थिता इति गल्यति ।

तस्याश्चेदधरं पिबेयमदंयं तत्रस्त एवायते
नेत्रे नेत्रविलोभनाय विलुठत्पाठीनपारिप्लवे ॥ ३८ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) कथं प्रवृत्ताः एव प्रोपितजनधैर्यभंजननिर्दाक्षिण्या
दाक्षिणात्याः प्रभंजनाः । (सोद्वेगं) ।

इतश्चोलीचूडाविचकिलघनामोदसुहृदः
सगंधाः कर्नाष्टीकुचकलशकाश्मीररजसाम् ।
मुहुर्माहाराष्ट्रीवदनमदिराघ्राणसरसा
नभस्वंतः स्वांतं न हि विरहादाहं विदधति ॥ ३९ ॥

विदूषकः—(पुरो निर्दिश्य) एदं पमदवणतुवारअं एसा अ गंधमालिणी ।
(प्रविश्य)

प्रमदवनपालिका—जेतुं कौरवेसरो ।
राजा—भद्रे गंधमालिनि आदेशय मार्गं बालोद्यानस्य ।
गंधमालिनी—इदो' इदो ।

(सर्वे परिक्रमंति)

नद्यावर्तः—(ऊर्ध्वं विलोक्य निर्वर्ण्य च) कथमधुना गगनांगणरंगं
प्रविविक्षोः शशांकशैलूपस्य स्वच्छमुस्निग्धकौशेययवनिकास्तरणश्रियमुद्ग्रहति
श्वेतमानः प्राचीमुखे चंद्रिकास्तवकः ।

तथाहि ।

हरिकरिकरनिर्यच्छीकरासारगीराः
पयनविधुतदूर्वाभोधिफेनायमानाः ।
अशरणपरिधायद्ध्यांतदत्तावकाशाः
शशधरकरकंदाः सांद्रयंतींद्रिकाप्लाम् ॥ ४० ॥

राजा—(विलोक्य) कथमिदानीमाखंडलविग्वधुमुरमंडनस्य संडि-
तजनमानखंडनस्य वर्तते वर्धितमङ्करध्वजाभ्युदयः शीतदीधितेरुदयः ।

तथाहि ।

यच्चंद्रिकासहचरी प्रथमं प्रविष्टा ।

वद्वांधकारहननं गगनैकभागम् ।

रक्तः शनैः प्रविशति स्वयमथ शंके

संकेतकेलिसदनं तदसौ शशांकः ॥ ४१ ॥

गंधमालिनी—कंहं समुद्रो एष णिस्संरतचंद्राववसंदोहसत्रलि-
ददसदिसामित्तिओ । अणकरसलिदतिविरमसाचिक्रणाणिम्मोयसबलदिसद-
णस्वत्तकरिसपरंतो तुवरंतचंचआमणरहविद्धंसणणिससासो संसद-
विरहिजणजीविदासंसो सम्मोसिदमाणिणीमाणणात्तसम्माणिददुध्विणीदपण-
इजणो जणिदजणणअणाणंदो चदो ।

अज्ज हि--

णिसंहणिअडरत्तं रत्तिणाहस्स विंचं

अणुकुणइ थणाण तुंगवेडालआणं ।

१ कथं समुद्रं एष निस्सग्बंध्रातपसदोहसंवलितदक्षदिशाभित्तिरु । अनास्त-
लितप्रक्षालितविमिरमपीपंकनिर्मोक्षवलक्षितनक्षत्ररक्षिकापर्यंत । त्वरमाणाभिसारि-
कामनोरषविध्वंसननिश्वास । सशयितविरहिजनजीविताशांस, समोपितमानिनीमान-
नाशसमानितदुर्विनीतप्रणविजन जनितजननन्यनानंदध्वर । अथ हि ।

२, निपथनिस्टरफ शानिनायस्य विंचं

अनुकरोति स्तनानां तुंगवीडालयानाम् ।

वतिनह्लहरिद्रालेपरज्यता

मदनरसनिधीनां चोलिनातकगीजनस्य ॥

अथ च ।

नमोमडपिनाविलयत्तारका मौक्तिका धृतिं दधति ।

विस्तारितचंद्रातपचंद्रोप्रमुग्धप्राम्भार. ॥

९

अइयहलहलहीलेवरज्जंतआणं
मअणरसणिहीणं चोलिअज्ज्ञाजणस्स ॥ ४२ ॥

अह अ ।

णहमंडविआविलसं-
ततारआ मोत्तिआ दिहं व्हइ ।
वित्थारियचंदावह-
चंदोवअवद्धपव्वभारा ॥ ४३ ॥

विदूषकः—कहं एहिं अदिवाहिदंधआरपाउससमओ । सारिसा-
चहंतगहगणकुडुंवपरिवारो उद्धद्धपेच्छंतलोअलोअणमुहवइत्तओ । विअसं-
ततारआतामरअकुसुमाणिअरं ओगाहोदि गअणसरं सिसिरंसुराअहंसो ।

राजा—अहो निरंकुशता शशांकरोचियाम् ।

तथाहि-

रभसकृतविकाशः काममुक्तावृहासः
सुरपथपटवासोऽनल्पकर्पूरधूलिः ।
विशदयति दिगंतानिदुपादप्रसारः
कलुपयति तु चिंतां केवलं प्रोपितानाम् ॥ ४४ ॥

अथवा पृष्टव्यमेतत् ।

तमन्समस्तं ग्लपयन्नभीपुभि-
र्विभावरीवल्लभ विश्वतोमुखैः ।
तमः किमेतत्स भवानुपेक्षते
प्रवासिनामांतरमात्मनोपि च ॥ ४५ ॥

१. कथमिदानीमतिवाहितांधकारप्रावृत्समयः सदशापतद्ग्रहगणकुडुंवपरिवारः
ऊर्ध्वोर्ध्वपश्यल्लोकलोचनमुखायितुकः विकसत्तारकातामरसकुसुमानिकरमवगाहते गग-
नसरः शिशिराशुराजहंसः ।

यदि वा तिष्ठंतु वराकाः प्रवासिनः स्वशरीरे तु दत्तप्रवेशं तमः किमस्य
शोभायै कल्पते । अथवा भवतु विज्ञातं ।

सजलजलदनीलात्त्रिपि पिंपन्मयूखै-
रुडुपातिरमृतांभःपूरगौरैस्तमांसि ।

स्ववपुषि तम एतल्लभमुन्माष्टिं नासौ
शरणमुपगतानां हिंसिताको नृशंसः ॥ ४६ ॥

नंघावर्तः—(विलोक्य)

अयमरालमरालशिशुच्छद-
च्छविरपाकुहते परितो नमः ।

शशिकरप्रकरः प्रसरन् जगत्
भवलकंठकलालमिदं तमः ॥ ४७ ॥

(निर्वण्य) अहो सांद्रता चंद्रातपस्य । संप्रति—

रजनिसुरभिभूरिक्षीरनिष्यंदशुभ्रः
किरणपरिकरोसौ रोहिणीवल्लभस्य ।
प्रसृत इय विभाति स्पर्शमात्रेण यिन्नन्
विधुरविरहिदेहान् पारदासारपूरः ॥ ४८ ॥

राजा—

प्रतिफलनमहार्याः कामिनीनां कुचेपु
प्रतिनवघनसारक्षौदसंदोहसांद्राः ।
किमपि हृदि विकारं कुर्वते सर्वतोऽभी
तरलतुहिनविदुस्यंदिनश्चंद्रपादाः ॥ ४९ ॥

कथं प्रत्यासन्ने प्रियादर्शने मुहूर्तमात्रमपि विरहमसहमानस्तपस्येव नः
शिशिरांशुः । अयि भोः ।

दुस्संहोपचितमन्मथव्यथा-
नर्थशून्यशिशिरांशुशब्दनः ।
चंद्रपादपतितान् प्रवासिनः
ह्येपयस्यकरुणः खरैः करैः ॥ ५० ॥

किंच रे—

तपन्ममांगानि शशांक शंके
नावाप्स्यसि त्वं न पुराप्यवापः ।
सुलोचनाया वदनस्य साम्यं
विलोचनैकांतविलोभनस्य ॥ ५१ ॥

अहो कठोरता चंद्रातपस्य ।

तपसि मम किमंगान्यंग चंद्रातप त्वं
प्रकृतितपन यद्वा का कथा मद्भिधेषु ।
ननु वहति कलंकाशंकमंतः शशांकः
स्वयमपि भवतैव प्रत्यर्हं तप्तविंबः ॥ ५२ ॥

नद्यावर्तः—देव पश्य पश्य ।

तुलयति सुदृशामसौ शशी
कुचकलशं धनचंदनार्चितम् ।
प्रियविरहविनिर्यद्वंजन—
दृवकलपाश्रनिपातकर्बरम् ॥ ५३ ॥

राजा—इंत भोः रोहिणीजीवितेश्वर ।

प्रियाविश्लेषार्ते स्मरविशिखसंपातविधुरे
न नाम त्वं कामं मयि कुरु घृणां मन्मथसख ।
धिना हेतोरक्तान्यथ किमिति चकाहामिथुना—
नुदस्यन् विलंसाद् झटिति धिघटय्य व्यथयसि ॥ ५५ ॥

(अन्यतो विलोक्य)

निष्ठापद्वतराजतद्रवखरांश्चंद्रातपाक्षीरसान्
किं द्यूयं पिवथ प्रसारितगलाः स्वैरं चकोरार्भकाः ।
यद्वा तापितरूप्यपिण्डपरुषं धिचं गिलल्लंदवं
'युष्माकं सपरं निसर्गकठिनः स्वर्भानुरेवोपमः ॥ ५६ ॥

यद्वा रूप्यद्रव इत्यपि न पर्याप्तिस्तापस्य । कुतः ।

रूप्यद्रवो भवति नायमितः प्रसर्प-
न्नुष्मायते स पतितः कियतो मुहूर्तात् ।
इंदुर्विलीनतनुरात्मन एव तापात्
ज्योत्स्नी भवत्यपरथा कृत ईदृगौषधम् ॥ ५७ ॥

नंदाचर्तः—देव पश्य पश्य । परिभ्रश्यदवश्यायलेशप्रथितःपल्लवा-
ग्रस्य संफुल्लमल्लिकावल्लीवेष्टितकंकलिस्कंधस्य केलिद्रोहलविलासिनीविभ्रमप-
रिभ्रंससमुज्ज्वंममाणकुरवकस्तवककदंबकस्य लंबमानसरससहकारकिसल-
पविष्टवित्तवनिताललितकरतलसौकुमार्यस्य विक्रीयमाणत्रहलसौरभसंभावित-
समीरणस्य रणरणकवित्रुद्धिकदर्थ्यमानमानिनीसंतानस्य वसंतवासमवनस्य
निरालस्यवर्धितमन्मथप्रमदस्य प्रमदवनस्य परा लक्ष्मीः ।

अत्र हि—

ज्योत्स्नायगाहशिशिरः सहकारगंधि-
निप्यंदमानवकुलासधवासितोसौ ।

वायुर्ददाति विरहन् कमपि प्रमोद-
मामोदमानकुमुदाकरसौरभार्द्रः ॥ ५८ ॥

राजा—

च्योतन्मधुलवनिकरा
निकारसहकारिणोत्र सहकाराः ।
प्रमदाविरहार्तानां
प्रमदवनमिदं प्रमादाय ॥ ५९ ॥

(स्पर्श रूपयित्वा) कथमसावपि परितापहेतुरपर एव चंद्रातपो मात-
रिश्वा । अथवा ।

अंगानि काशिदुहितुनंवचंद्रकांत-
निष्यंदघृष्टहरिचंदनशीतलानि ।
स्पृष्टानि नैव भवता पवमान नूनं
नोचेदसौ तव कथं परितापभारः ॥ ६० ॥

इत्थं च मे विकल्पयति चेतः ।

इयं तु तता विनिपत्यचंद्रिका
बहंत्यमुष्मिन् पवने धनोष्मणि ।
अयं तु ततः सहसावगाहना-
दिहैव चंद्रातपमुर्मुरानले ॥ ६१ ॥

अयं च मे तर्कः ।

केवलं लोकविख्यातां वायोरग्निरिति श्रुतिम् ।

वायुरुष्णो वमन्नग्निं सत्यं सत्यापयत्यसौ ॥ ६२ ॥

अथवा साधु वेदितम् ।

असौ वहन्नेव सुदुस्तहं दह—
न्न देहिनां श्रान्तिहरः समीरणः ।

स नूनमूर्ध्वज्वलनं विभावसु—
विहाय तिर्यग्बलनेन वर्तते ॥ ६३ ॥

अथ किमथापि दूरस्थैव प्रिया ।

विदूषकः—गं इदं णिअडएव्वालुज्जाणं। एसु सु तस्स णिअडडि-
दो विहरणणिम्माणविअडाणिअंठो तुहिणअराकिरणसंभेदपवसरंतचंदम-
णिसलिललच्छिणिज्झरदुब्बंतसिसिरसीअरधूलीधूसरिअपेरंतपवणो पल्लविद-
कोमलदूब्बंकुरं विव मरगअत्थलेसु पलितं विव पोमराअमाणिकुट्टि-
मेसु, उम्मिसिदं विव वेलुरिअपत्थरेसु किसलइदं विव पवालतडेसु दिण्णं
विव फलिहप्पलहेसु गुच्छं विव मतिअतलेसु णिअलच्छणपहाकरंविदं
विव महाणीलभूमिसु चंदाअवं दंसअंतो केलिरोहणो णाम कीलापव्वदओ ।

नंथावर्तः—(निर्वर्ण्य) देव पश्य ।

केलिरोहणमणिस्थलेष्विमा ।

रोहिणीपतिमरीचिर्पंकयः ।

वर्तयन्ति परिवर्तचित्रिताः

पाकशासनशरासनं भुवि ॥ ६४ ॥

राजा—(निर्वर्ण्य साशंकं)

अत्रसत्रपमकंपनात्मजा

केलिकौतुकहृता किमद्य हि ।

केलिरोहणतटाधिरोहणं

मत्करार्पितकरा करिष्यति ॥ ६५ ॥

१. नन्विदं निकट एव बालोयानं । एष खलु तस्य निकटस्थितो विहरण-
निर्माणनिकटनितंबो तुद्दिनकरकिरणसंभेदप्रभरचंद्रमणिसलिललक्ष्मीनिर्भरदूयमानशि-
शिरसीकरधूलिधूसरितपर्यन्तपवनः पल्लवितकोमलदूर्वांकुरमिव मरकतस्फलेषु प्रदीप्य-
दिवपन्नरामणिक्कुट्टिमेषु उन्मिषितमिव वैदूर्यप्रस्तरेषु किसलयितमिव प्रवालतडेषु दीर्घ-
मिव स्फटिकफलकेषु गुच्छमिव मौक्तिकतलेषु निजलक्षणप्रभाकरंबितमिव
महानीलभूमिषु चंद्रातपं दर्शयन् केलीरोहणो नाम कीडापर्वतरुः ।

राजा—(सस्मितं) इदं वर्ण्यते ।

कथं पनसकेवलं सुमधुराणि पुष्पैर्विना
फलानि फलता त्वया फलविपाकमूकस्समः ।
चरच्चदुलचंचरीकचरणाहतोच्चावच—

प्रकीर्णसुमनोरजः पटलपाटलः पाटलः ॥ ७१ ॥

नंद्यावर्तः—शोभनं सुभाषितम् ।

गंधमालिनी—इदं सु अग्गदो कोमुदीघरअं ।

नंद्यावर्तः—आर्य सौधातके अग्रतो भव देवस्य । यावद्दहमत्रैव प्रति-
पालयन् तिष्ठामि ।

विदूषकः—तेह करीअदु ।

गंधमालिनी—अहंपि अ इदो.सहीणिओए वट्टेमि ।

विदूषकः—तेण हि तुमं अज्जणंदावत्तस्य सहाआ होहि ।

(गंधमालिनी सस्मितं नंद्यावर्तेन सह निष्क्रान्ता)

विदूषकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(परिक्रामतः)

(ततः प्रविशति सुलोचना नवमालिका च)

सुलोचना—सँहि णोमालिए सच्चं एव्व तुए दिट्ठो अक्खदसरीरो
अज्जउत्तो ।

नवमालिका—सँहि कीस संकेसि ण सु सो तारिसो तदो एव्व सअं-
रकलहमीदाए मइ हत्थे तुह दिण्णो भट्टिणा संदेसो । जह । (संस्कृतम-
वलंब्य) ।

अलंतणोमालिआवासिददसदिसं । जन्माअंतपुण्णाअमहुरंसतराणाअमारुअं ।
अविरलदलंतकुमुअवणपच्छदसंछण्णसरोवरं बालुजाणं ।

मंधावर्तः—अहो रमणीयता बालोधानस्य । अत्र हि—

आसवैरनिलमार्द्रयत्यमुं
चाय मासुरयतीह केंसरः ।
सौरभेण सुरभीकरोत्यसौ
कौमुदीषु सरसीषु कौमुदी ॥ ६८ ॥

राजा—

बकुलतरवः सांद्रमोत्सर्पकौमुमसौरभाः
किमपि सुरभीकुर्वत्येते भ्रमद्भ्रमरं नभः ।
अथ च कथयाम्येतेर्नक्तं दिवं प्रविकस्वरैः
चिरसुरभिभिर्वाहं कालोप्यसौ सुरभीकृतः ॥ ६९ ॥

(अन्यतो विलोक्य) इतोपि च ।

पाटलीजरठकुड्मलरंध-
प्रस्त्रलद्वहलसौरभलुब्धाः ।
निर्भरं मधुलिहो लिहतेऽमी
धूमिताननममूनि मधूनि ॥ ७० ॥

चिद्रूपकः—भो वयस्य कुदो एदाइ णिअमलकुमुमिदाइ पाटलाइ
वणाअंते । णिअमूलपलंबपरिपक्खस्र्वाडिदेहि दीहरवाहुजुअलपरिंमणिज्ज-
परिणाहेहि पसरंतसुरभिगंधसुराधुराइद्वीहेहि फलसहस्सेहि दंसणिज्जो
उववणालंकारो तुमे पणसो ण वणिज्जादि ।

१. भो वयस्य कुतः एतानि निर्भरकुमुमितानि पाटलानि वन्द्यते । निज-
मूलप्रलंबपरिपक्खस्त्रलितैः दीर्घवाहुयुगलपरिंमणीयपरिणाहैः प्रसरत्सुरभिगंध-
फलसहस्रैः दर्शनैः उपवनालंकारः त्वया पनसो न वन्द्यते ।

गंधमालिनी—ईदोवि एसा बालुज्जाणपरिसरवाहिणी अमरतरंगिणी
णाम लीलादिग्धिया दक्स देव द्विष्णदाणपुष्णपवाहमअकपुंहुज्जला चंद-
अंतफलअपवहंतणिज्झरपरिमिलिअउम्मिआ उम्मिसंतकुमुदव्व पडिच्छाआं-
तरिअलोआणइ उपगह्णइ अमअतरंगिणी ।

नंदावर्तः—इतोपि दीयतां दीर्घिकापरिसरे दृष्टिः । अत्र हि—

चंचुदग्रवरटाः कलहंसाः

सैकतांततलिमे च शयानाः ।

ज्योत्स्नयैव शनकैर्निजशाखा-

शायिताः पुलकयन्ति मनांसि ॥ ६६ ॥

राजा—(निर्वर्ण्य) ।

अमृततरंगिणीनिजतरंगसितासिशतेः

शिशिरमरीचिदीधितिनिमीलितपद्मवदना ।

सरसीरुहां द्विपक्षिति विदारयति भ्रकटं

निपतितर्धिवमंभसि निशाधिपतिं शतशः ॥ ६७ ॥

विदूषकः—एसो इमादा ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

गंधमालिनी—एदं सु महमहिअवहलवउलपरिमलवलइदसअलपमद-
वर्णं । विआसुंमहकहोरपाडलामअरंदणिम्महिअसरसगंधबंधुरं । णिम्मरवि-

१. इतोपि एसा बालोद्यानपरिसरवाहिनी अमृततरंगिणी नाम लीलादीर्घिका ।
पस्य देव दत्तदानपुष्पप्रवाहमयैकप्रभोबला चंद्रकान्तफलकप्रहृष्टिर्परिमिलितो-
र्मिका उम्मिपल्लुमुदेव प्रतिच्छायांतरितलोचनानि उपगृह्णाति अमृततरंगिणी ।

२. एष...। ३. एतस्वल्लु मुर्गाधिवहलवकुलपरिमलवलयितसकलप्रमदवनं, विका-
सोन्मुखकटेरपाटलामकरंदनिर्मयितसरसगंधंधुरं, निर्भरविक्रसमगमालिनीवायितद-
शादिनी जृम्भमाणपुष्पागमधुरसार्दितमारुतं, अविरलदल्लुमुदवनप्रच्छदसंलभ्ययो-
वरं बालोद्यानं ।

अलंतणोमालिआवासिददसदिंसं । जन्माअंतपुण्णाअमहुरंसतराणाअमारुअं ।
अविरलदलंतकुमुअवणपच्छदसंछण्णसरोवरं वालुज्जाणं ।

नंद्यावर्तः—अहो रमणीयता गळोथानस्य । अत्र हि—

आसवैरनिलमार्द्रयत्यमुं

चारु भासुरयतीह केसरः ।

सौरभेण सुरभीकरोत्यसौ

कौमुदीषु सरसीषु कौमुदी ॥ ६८ ॥

राजा—

त्रकुलतरवः सांद्रभोत्सर्पकौसुमसौरभाः

किमपि सुरभीकुर्वत्येते भ्रमद्भ्रमरं नभः ।

अथ च कथयाम्येतैर्नक्तं दिवं प्रविकस्वरैः

चिरसुरभिभिर्वाटं कालोप्यसौ सुरभीकृतः ॥ ६९ ॥

(अन्यतो विलोक्य) इतोपि च ।

पाटलीजरठकुड्मलरंध्र-

प्रस्खलद्बहलसौरभलुब्धाः ।

निर्भरं मधुलिहो लिहतेऽमी

धूनिताननममूनि मधूनि ॥ ७० ॥

विदूषकः—भो वजस कुदो एदाइ णिअमलकुसुमिदाइ पाडलाइ
वणाअंते । णिअमूलपलंवपरिपक्खखलिदेहि दीहरवाहुजुअलपरिंभाणिज्ज-
परिणाहेहि पसरंतसुरभिगंधपुरापुण्ड्रनीलेहिं फलसहस्सेहिं दंसणिज्जो
उववणालंकारो तुमे पणसो ण वणिज्जदि ।

१. भो वजस्य कुतः एतानि निर्भरकुसुमितानि पाटलानि वर्ण्यते । निज-
मूलप्रलंबपरिपक्खलितैः दीर्घबाहुयुगलपरिंभणीयपरिणाहैः प्रसरत्सुरभिगंध-
पुरपुरायितजिह्वैः फलसहस्रैः दर्शनीयः उपवनालंकारः त्वया पनसो न वर्ण्यते ।

राजा—(सस्मितं) इदं वर्ण्यते ।

कथं पनसकेवलं सुमधुराणि पुष्पैर्विना
फलानि फलता त्वया फलविपाकमूकस्समः ।

चरच्चदुलचंचरीकचरणाहतोच्चावच-

प्रकीर्णसुमनोरजः पटलपाटलः पाटलः ॥ ७१ ॥

नंदावर्तः—शोभनं सुभाषितम् ।

गंधमालिनी—इदं सु अगगदो कोमुदीघरअं ।

नंदावर्तः—आर्य सौधातके अग्रतो भव देवस्य । यावद्दहमत्रैव प्रति-

पालयन् तिष्ठामि ।

विद्वूपकः—तेह करीअट्टु ।

गंधमालिनी—अहंपि अ इदो सहीणिओए वट्टेमि ।

विद्वूपकः—तेण हि तुमं अज्जणंदावत्तस्य सहाआ होहि ।

(गंधमालिनी सस्मितं नंदावर्तं सह निष्क्रान्ता)

विद्वूपकः—इदो इदो पिअवअस्सो ।

(परिव्रज्यतः)

(ततः प्रविशति मुलेचना नवनालिका च)

सुलोचना—संहि णोमालिए सच्चं एव्व तुए दिट्ठो अक्खदसरीरो
अज्जउत्तो ।

नवनालिका—संहि कीस संकेसि ण सु सो तारिसो तदो एव्व सअंवर
रकलहर्मादाए मइ हत्थे तुह दिण्णो भट्टिणा संदेसो । जह । (संस्कृतम-
वर्तव्य) ।

१. एतत्खलु अग्रतः कौमुदीघरम् । २. तथा करोतु । ३. अहमपि च इतः
सखीनियोगे वर्ते । ४. तेन हि त्वं आर्यनंदावर्तस्य सहाया भव । ५. इत इतः
प्रियवयस्यः । ६. सखि नवनालिके सत्यमेव त्वया दृष्टः अज्ञतचरीरः आर्यपुत्रः ।
७. सखि कस्मान् संकथे न खलु स तादृशः तत एव स्वयंरकलहर्मादाया मन
हस्ते तव दत्तो मर्त्रो संदेशः । यथा ।

द्वित्रा घटीर्गमय मां प्रतिपालयन्ती
 कः कौरवं युधि पुमानभियोक्तुमीष्टे ।
 तच्चारु हासिनि मनागपि नाम शंका
 मा भूदकंपनसुवासिनि मत्कृते ते ॥ ७२ ॥

सुलोचना—कंहिदं एव तुए किंतु समस्तासमेत्तकंति मए ण
 विस्ससिदं ।

नवमालिका—जइ ण विस्ससिसि एण्हिं एव्व सअं दूण तं विस्ससोहि ।

सुलोचना—सोहि णोमालिए जइ सच्चं एव अज्जउत्तो इद आअमि-
 स्सदि क्हं किर अगदो तस्स चिडेमि ।

नवमालिका—अदिउज्जुए किं इमाए ण क्वाइ अवसाणं लज्जाए ।

सुलोचना—तेणं हि एसा परितेजेमि लज्जं तुमं पुण तस्सि आअदे
 अगदो भविअ मं अंतरेहि ।

नवमालिका—(सस्मितं) अंतरेमि जइ तुमं णिगळं देसि ।

सुलोचना—सोहि कीस उवहसेसि । एसा अहं तुल्लिका ण देमि
 तुह उत्तरं ।

नवमालिका—जइ ण मए जणसि तेण एव्व वाहिता भणाहि ।

१. कथितं एव त्वया । किं तु सनाश्वासमात्रकमिति मया न विश्वसितम् ।
 २. यदि न विश्वसिसि इदानीं स्वयमेव दृष्ट्वा तं विश्वस । ३. सखि नवमालिके
 यदि सत्यमेवार्थपुत्र इत आगमिष्यति । कथं किल अप्रतः तस्य तिष्ठामि ।
 ४. अत्युत्तुके किमस्याः न कदाविदवसानं लज्जायाः । ५. तेन हि एया परित्य-
 जामि लज्जां त्वं पुनः तस्मिन् आगते अप्रतो भूत्वा मां अंतरय । ६. अंतरयामि
 यदि त्वं निगळं ददासि । ७. सखि कस्मादुपहससि एया अहं तुल्लिका न
 इदामि तवोत्तरम् । ८. यदि न मया जल्पति तेनैव व्याहृता भणस्व ।

सुलोचना—हर्षो किं मए तस्स अग्गदो जप्पिद्वंषि ।

नयमालिका—णहि णहि जहागदं वाह्णट्ठिअ गंतव्वं ।

सुलोचना—तेणं हि एहि गच्छामि ।

नयमालिका—हिअएण भणाहि ।

सुलोचना—(सेर्य्य) संहि मएमि तुए सह सणंपि अत्थिदुं ।

नयमालिका—मां भआहि सो एव्व दे सहाओ भविस्सदि ।

विद्वूपकः—एदं कोमुदीघरअं । एसा अ तहिं पविढा णोमालिआए सह कासीराअउत्ति ।

राजा—(दृष्ट्वा सोत्कंठं) ।

उत्कंठानां धीजं—

मनोरथानां परिभ्रमस्थानम् ।

हृदयस्य समुच्छ्वसितं

तद्विद्वं मम सपदि सन्निहितम् ॥ ७३ ॥

वयस्य यावदस्यामेव वकुलपादपच्छायायां वर्तमानाः स्वैरालापमस्याः शृणुमः ।

विद्वूपकः—जं वअस्सस्स रोअदि ।

(ततः कुरतः)

सुलोचना—अंसमं जसभासिणी एसा अहं तुह पासादो गच्छामि ।
(कतिचित्पदानि गच्छति)

१. गति किं मया तस्याप्रत जल्पितव्यमपि । २. नहि नहि ययागतं व्या-
हृत्य गन्तव्यम् । ३. तेन हि एहि गच्छामि । ४. हृदयेन भगस्य । ५. गति
विभेमि त्रया सह क्षणमपि आसितुं । ६. मा विन्यस्व स एव ते सहायो भवि-
ष्यति । ७. एतन्मौमुदीघर्ह एसा च सरिनन् प्रविष्टा नयमानिच्छया सह कासी-
रात्रपुत्रौ । ८. यद्वयस्यस्य रोचते । ९. धममंजगभाषिणि एसा अहं तत्र पा-
संते गच्छामि ।

नवमालिका—एसा उण अहं ण णिवारेमि सो एव्व आअदुअ तुमं
णिवारु ।

राजा—सत्ते अयमवसरः यावदुपसर्पविः ।

(उपसर्पवः)

नवमालिका—(दृष्ट्वा) भद्र एसा सु पिअसही चिराइदं तुम्हे-
हितिं कुविदा णिगच्छेदि । ता णिवारीअदु ।

सुलोचना—(सलज्जं सहर्षं च) अहो अज्जउत्तो ।

राजा—सरले कृतं कुपितेन । (हस्ते गृह्णाति)

(सुलोचना सलज्जं मोचयितुमिच्छति)

विदूषकः—केहं वअस्सेण गहिदं वि हत्थं मोएदुं इच्छसि । इमस्स
उण वाहुसारं तुम्हाणं विअ तुए जामातुणो अक्काकित्तिणो हत्था
पुच्छिअंतु ।

राजा—अयि मुग्धे कुतो हस्तमाक्षिपसि ! कृतं वीहितेन ।

इयं परिम्लानमृणालकोमला

तवांगयष्टिर्भृशमथ ताम्यति ।

तदेव लज्जाव्यसनं विमुञ्चती

ममावलम्बस्य करं नितंविनि ॥ ७४ ॥

विदूषकः—लद्धं मणोरहाणं फलं वअस्सेण अ अत्तहोदीए अ मए
उण एक्केण एत्तिअंमि भूइदमिद्वफले वणे एकंवि फलं ण लद्धं ।

१ एसा पुनरहं न निवारयामि स एवागत्य त्वां निवारयतु । २ भर्तः एसा
खलु प्रियसखां चिरायितं युष्माभिरिति कुपिता निर्गच्छति । ३ अहो आर्यपुत्रः ।
४ कथं वयस्येन गृहीतमपि द्रव्यं मोचयितुमिच्छसि अस्य पुनर्बाहुसारं युष्माक-
मिव त्वया जामातुः अर्ककौर्तेः हस्तौ पृच्छेताम् । ५ लब्धं मनोरथानां फलं
वयस्येन च अत्रभवत्या च मया पुनरेकेन एतावन्मात्रे भूयिष्टमृष्टफले उपवने
एकमपि फलं न लब्धं ।

नवमालिका—(सस्मितं) अरे बह्वबंधुअ किंसि तुवं फललालस-
चवलो मकडजाई ।

विद्वूपकः—(सरोपम्) दांसीए दूप किं मं अदिक्खिवासि खल-
कुट्टिणी एस गच्छेमि तुज्झ पासोदो (इति सत्वरं गच्छति)

नवमालिका—(सत्वरमनुगच्छती) अज्ज मा कुप्पा एसा तुमं
पणवेमि ।

(निष्क्रान्ताः)

सुलोचना—पिअसहि भएमि अहं इह एकाइणी अत्थिदुं ।

राजा—अपि कातरे किमियमेव ते सखी ।

अविरतमहं सेवे रंभोरु विद्यत एव मे
तव चरणयोः श्रान्तौ संवाहनेषु विदग्धता ।

सपदि शिरसा श्लाघ्यामाहां वहामि नियोज्यतां
प्रियसाखि ममाप्यार्द्रं सख्यं प्रतीच्छ कृतांजलिः ॥ ७५ ॥

(सुलोचना लज्जां नाट्यति)

राजा—प्रिये किमिदानीमपि लज्जितव्यं । (चिबुकमस्याः उन्नमयन्)

समुच्छ्रसत्कैरवकोमलत्विपो-

र्वदातु मोदं तव चंद्रिकामृतम् ।

इदं दृशोरघ चकोरलोचने

चकोरयूथप्रियकापिशायनम् ॥ ७६ ॥

(सुलोचना सलज्जं मुखं नमयति)

१. अरे बह्वबंधु किंमपि त्वं फललालसचवलो मकडजातिः । २. दास्याः
इति किं मामधिकिपसि खलकुट्टिणी एष गच्छामि तव पार्वतः । ३. अयं मा
कुपः एषा त्वां प्रणमामि । ४. प्रियसाखि बिभेमि अहं इह एकाकिनी आसितुम् ।

राजा—

लब्धं किल प्रियसखी तव दुर्विमोच-
मिष्टं मया त्वमपि मुंच मुहूर्तमेनाम् ।
रंभोरु द्वेहि परिरंभसुखं सकृन्मे
तिष्ठंतु तावदपरे तु मनोरथा नः ॥ ७७ ॥

(नेपथ्ये)

सैहि णोमालिए णोमालिए समासण्णो सु भट्टिदारिआए रदणमालाए
कोदुअबंधमुहुत्तो । ता सिग्धं महदाखिअं-आणेहि ।

(प्रविश्य विदूषकेण सह नवमालिका)

नवमालिका—सैहि एसा हु सरलिआ रदणमालाकोदुअबंधदंसणत्थं
अम्हे सहावेदि ।

सुलोचना—वैच्छाए रदणमालाए कोदुअबंधो वट्टदिच्छि आपीदं
कण्णरसाअणं ।

नवमालिका—अण्णेसादि अ तुवं महादेवी पहावदी । ता इदो
सिग्गं एहि ।

सुलोचना—(आत्मगतं) कंहं गंतव्वं ।

नवमालिका—भट्टे दाणिं गंतव्वं पिअसहीए अज्ज मुंचेहि कट्ठं
एव्व णं तुम्हाणं कोदुअबंधो ।

१. सखि नवमालिके नवमालिके समासप्तः खलु भर्तृदारिकायाः रत्नमालायाः
कौतुकबंधमुहूर्तः तस्माच्छीघ्रं भर्तृदारिकामानय । २. सखि एषा खलु सरलिका
रत्नमालाकौतुकबंधदर्शनार्थं अस्मान् शब्दापयति । ३. वत्साया रत्नमालायाः
कौतुकबंधो वर्तते इति आशयितं कर्णरसायनं । ४. अन्येपयति च त्वां महादेवी प्रमा-
चती । तस्मादितः शीघ्रमेहि । ५. कथं गंतव्यं । ६. मर्तः इदानीं गंतव्यं प्रिय-
सख्या अद्य मुंच काल्य एव ननु युवयोः कौतुकबंधः ।

नवमालिका—(सस्मितं) अरे बह्मबंधुअ किंसि तुवं फललालस-
चवलो मक्कडजाई ।

विदूषकः—(सरोपम्) दांसीए दूए किं मं अदिवित्वासि सल-
कुट्टिणी एस गच्छेमि तुज्झ पासादो (इति सत्वरं गच्छति)

नवमालिका—(सत्वरमनुगच्छती) अज्ज मा कुप्पा एसा तुमं
पणवेमि ।

(निष्क्रान्ताः)

सुलोचना—पिअसहि भएमि अहं इह एकाइणी अत्थिदुं ।

राजा—अयि कातरे किमियमेव ते सखी ।

अदिरत्तमहं सेवे रंभोरु विद्यत एव मे
तव चरणयोः श्रान्तौ संवाहनेषु विदग्धता ।

सपदि शिरसा श्लाघ्यामाहां वहामि नियोज्यतां
प्रियसाखि ममाप्यार्द्रं सख्यं प्रतीच्छ कृतौजलिः ॥ ७५ ॥

(सुलोचना लब्धा नाट्यति)

राजा—प्रिये किमिदानीमपि लज्जितव्यं । (चिबुक्कमस्याः उन्नमयन्)

समुच्छ्रसत्कौरवकोमलत्विपो-
र्ददातु मोदं तव चंद्रिकामृतम् ।
इदं हंशोरघ चकोरलोचने
चकोरयूथप्रियकापिशायनम् ॥ ७६ ॥

(सुलोचना सलत्रं मुखं नमयति)

१. अरे बह्मबंधुक किमसि त्वं फललालसचवलो मक्कटजातिः । २. दास्याः
दूति किं मामभिक्षिपसि सलकुट्टिणी एष गच्छामि तव पादपतः । ३. आर्यं मा
कुपः एषा त्वां प्रणमामि । ४. प्रियसाखि विभेमि अहं इह एकाकिनी आसितुम् ।

राजा—

लब्धं किल प्रियसखी तव दुर्विमोच—
मिष्टं मया त्वमपि मुञ्च मुहूर्तमेनाम् ।
रंभोरु द्वेहि परिरंभसुखं सकृन्मे
तिष्ठंतु तावदपरे तु मनोरथा नः ॥ ७७ ॥

(नेपथ्ये)

संहि णोमालिए णोमालिए समासण्णो खु भट्टिदारिआए रदणमालाए
कोदुअबंधमुहुत्तो । ता सिग्धं भट्टिदारिअं आणेहि ।

(प्रविश्य विदूषकेण सह नवमालिका)

नवमालिका—संहि एसा तु सरलिआ रदणमालाकोदुअबंधदंसणत्थं
अम्हे सद्दावेदि ।

सुलोचना—वैच्छाए रदणमालाए कोदुअबंधो वहदिचि आपीदं
कण्णरसाअणं ।

नवमालिका—अण्णेसादि अ तुवं महादेवी पहावदी । ता इदो
सिग्गं एहि ।

सुलोचना—(आत्मगतं) कंहं गंतव्वं ।

नवमालिका—मई दाणिं गंतव्वं पिअसहीए अज्ज मुंचेहि कट्ठं
एव्व णं तुम्हाणं कोदुअबंधो ।

१. सखि नवमालिके नवमालिके समासन्नः खलु भर्तृदारिकायाः रत्नमालायाः
कौतुकबंधमुहूर्तः तस्माच्छीघ्रं भर्तृदारिकामानय । २. सखि एषा खलु सरलिका
रत्नमालाकौतुकबंधदर्शनार्थं अस्मान् शब्दापयति । ३. वत्साया रत्नमालायाः
कौतुकबंधो वर्तते इति व्यापितं कर्णरसायनं । ४. अन्येष्यति च त्वा महादेवी प्रया-
चती । तस्मादितः शीघ्रमेदि । ५. कथं गंतव्यं । ६. भर्तुः इदानीं गंतव्यं प्रिय-
सख्या अथ मुञ्च काल्य एव ननु युवयोः कौतुकबंधः ।

चिद्रूपकः—(सहर्षं तुंडं परिमृज्य) केहं कलं एव महवि सत्थि-
वाअणअं भविस्सदि ।

राजा—भद्रे कान्या गतिः । तथास्तु ।

(निष्कान्ता सुलोचना नवमालिका च)

राजा—(सविपादं) अहो असहनना देवस्य ।

न वाग्भिः श्राव्याभिः श्रयणयुगमाराधितमिदं

न वक्षश्चाश्लेषैर्निविडितकुचैः प्रीणितमभूत् ।

न सौहित्यं वांछाप्यधरमधुपानेन गमिता

गता चासौ तूष्णीमहह सहसा हंसगमना ॥ ७८ ॥

चिद्रूपकः—भो^१ वअस्स कलं एव तुद्धानांपि कोदुअबंधो । ता
किंति दाणिं अत्ताणं दूमेसि ।

राजा—अहो कातरता हृदयस्य । तथाहि—

श्व एव नः कौतुकबंध इत्यमुं

निशम्य वृत्तांतमिदं तु मे मनः ।

प्रियावियोगव्यथमानमंतरे

दृढं पुनः कौतुकबंधमृच्छति ॥ ७९ ॥

(संतापमभिनीय) कथं प्रियाविषटनलब्धप्रसरः प्रतनोत्येव यथापुरं
रजनीचरतिग्मांशुं निशीथिनीनाथः । अथवा किमत्र दाक्षिण्येन ।

त्वमसि शिशिररश्मिः सन्निधौ शीतलांग्या

यदि तदपगमे त्वं दर्शयेरद्य शैत्यं ।

अयि शशधर सत्यं दर्शयिष्यामी तीक्ष्णौ

शिरसि तव शशस्य द्वी विपाणी विशंकम् ॥ ८० ॥

१. कथं कात्य एव ममापि स्वरितत्राचनकं भविष्यति । २. भो वयस्य कात्य-
मेव युययोरपि कौतुकबंधः । तस्मात् किंनदानी आत्मानं धूयामि ।

विद्रूपकः—(आत्मगतं) अहो दुष्पारपसराइ कामुअजणस्स
आआसपरिदेविआइ ।

राजा—अये प्रचुरप्रतिपक्षसंक्षुण्णा प्रवासिनां प्रवृत्तिः ।

कुतः ।

क्षपानाथः सत्त्वं क्षपयति करैरुत्सुकखरै—
र्वसंत संतापं प्रगुणयति संतर्ज्यं शिशिरम् ।

घनामोदाह्लविधश्वसितमथनैव श्वसनतः

स्मरः प्रत्याख्यातो विरहिमनसां घस्मर इति ॥ ८१ ॥

विद्रूपकः—(विलोक्य) वैअस्स समासणो पच्चूसो । ता इदो
गच्छेमो ।

राजा—(विभाव्य) कथं विभातप्राया विभावरी ।

तथाहि—

चकोरैर्ज्यात्स्नांभः कियदपि निपीतं परिपतत्
पुटेष्वांभोजानां कियदपि निरुद्धं निमिषदाम् ।

वियोगार्तैः कोकैः कियदपि गतं पक्षाविधुतं

विशुष्कं संतप्तास्ययतनुषु शिष्टं विरहिणाम् ॥ ८२ ॥

सखे केदानीं नंघावर्तः ।

(नेपथ्ये)

इतो इतो देवः ।

राजा—(परिक्रमन् विलोक्य)

अयं च किञ्चित्प्रविस्तार्य पक्षं

क्षपांतवातक्षणलब्धबोधः ।

१ अहो दुष्पारपसराणि कामुअजणस्स आआसपरिदेवितानि । २ वयस्स
समासन्नः प्रत्यूषः । तस्माद्वितः गच्छावः ।

सरोजनीसैकततल्पशायी
हंसीं समान्त्रिलप्यति राजहंसः ॥ ८३ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य)

इयं च रात्रौ विरहव्यथार्ता
कथंचिदासाद्य पतिं निशांते ।
तं सव्यलीकं किल मन्यमाना
मुग्धा मुग्धा रुप्यति चक्रवाकी ॥ ८४ ॥

इतश्च ।

तिमिरनिकरशत्रोस्त्रस्रयः पद्मबंधो-
द्दशरणमिव समेतास्सद्म पद्मोदराणि ।
भ्रमरतिमिरकंदाः प्रोन्मिपद्मोऽम्बुजेभ्यः ।
सकरुणामिव मुक्ताः सांप्रतं निःपतन्ति ॥ ८५ ॥

(निष्काताः सर्वे)

इति श्री हस्तिमह्दयेन विरचिते मुल्लोचनानाटके
संकेतगृहं नाम पंचमोऽङ्कः समाप्तः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽङ्कः ॥ ६ ॥

(ततः प्रविशति प्रतीहारः ।)

प्रतीहारः—सुविहितं भोः प्रतिभावता काशीपतिना । येन-
तैस्तैश्च समुदाचारैः सुसत्कारपुरस्सरैः ।
न परं भोचितो बंधात् पौरवो दुर्महादपि ॥ १ ॥

किंच ।

अनुपमगुणपूर्वा रत्नमालां प्रदाय
प्रथमतरममुष्मै सत्कृतिप्रीणिताय ।
भरतपतिरनेन स्वैरमाराधितोऽभूत्
स्यकुलमपि गरिम्नायोजि संबंधसारात् ॥ २ ॥

अपिच ।

जयश्रियो वीक्षणविभ्रमांजनं
द्विपां च कृष्णीकरणं यशःश्रियः ।
मदांबु भूयः क्षरतां महीपतिः
सहस्रमस्मै करिणामदान्मुदा ॥ ३ ॥

किंच ।

अत्याजितत्वरितयानजितश्रमाणां
दत्तानि पंचशतकानि करेणुकानाम् ।
अष्टौ शतानि कलमाः शुभलक्षणाढ्या-
थत्वारि सत्वरसलीलगताश्च विक्राः ॥ ४ ॥

अपिच ।

श्लाघ्यावर्ताः पंचधाराभियुक्ताः
सस्योद्विक्ताः काशिराजेन दत्ताः ।

प्रांशूच्छ्रयाः षोडशास्मै सहस्रा-
प्याजानेया वाजिनश्चाभिजाताः ॥ ५ ॥

ततश्च ।

हृदयंगमामनर्घा
स रत्नमालामवाप्य चारुगुणाम् ।
अमनुत भरताच्चतुर्दश-
रत्नेशादधिकमात्मानम् ॥ ६ ॥

प्रवृत्तं चेदं जगते हिताय रत्नमालाप्रदानं काशीराजस्य ।
अत्र हि-

दत्त्वा किमिच्छुकमनेन चिरप्रदानं
दौर्गत्यजातमखिलं जगतो निरस्तम् ।
दौर्गत्यमीदृशमभूत् सुहिते तु लोके
यस्मार्थिनः क्वचिदपि द्रविणेन लब्धाः ॥ ७ ॥

इत्थं च निष्क्रान्ताभिभूतायां कार्यपदव्यामद्य पुनः काशीराजः सुलो-
चनां प्रदित्सति कौरवेश्वराय । आज्ञप्तं च युवराजहेमांगदेन, आर्यं महें-
द्रदत्त अयं सलु वत्सायाः परिणयनं । तदिदानीं प्रवर्त्यतां सिद्धायतनेषु
महामहः । प्रगुणीक्रियतां च सकलमन्यत् संविधानकमिति । मया च
यथाज्ञप्ति सर्वमनुष्ठितं यावदिदानीं युवराजाय निवेदयामि ।

(ततः प्रविशति हेमांगदः ।)

हेमांगदः—अहो कीर्त्यनुरूपं चेष्टितमपि मेपेश्वरस्य । वाटमिहास्ति
न सदृशो हास्तिनपतिना पराक्रमी लोके । येनापवाहितोसौ भरतमुतो
दर्पगुरुभरतः । मेपेश्वराय सुलोचनाप्रदानादपि श्लाघ्यं चक्रवर्तिमुताय
रत्नमालाप्रदानम् ।

तस्या हि—

चक्रीकृतं येन जये सुराणां
चापं न पृथ्वयाः श्वशुरस्त चक्री ।
भद्रागुणैः श्लाघ्यतमैः सुमद्रा
श्वधूश्च विद्याधरलोकसारा ॥ ८ ॥

प्रतीहारः—(उपसृत्य) जयतु युवराजः ।

हेमांगदः—अपि वर्तितमनुष्ठितम् ।

प्रतीहारः—सर्वं यथानियोगमनुष्ठितम् ।

हेमांगदः—किंच किंच ।

प्रतीहारः—

पंचोपचारचतुराः परमेश्वरस्य
कुर्वन्ति सर्वजगदभ्युदयाय पूजाम् ।
सूत्राणि कल्मषहराणि पठन्ति भूयः
संभूय च स्तुतिविशेषविदोऽथ भव्याः ॥ ९ ॥

हेमांगदः—सर्वं शुभोदकं भगवदभ्यर्हणपुरःसरतया ।

प्रतीहारः—इदं चेदानीम्—

प्रलंबलंबूपविभूषितांतै—
सुंदापित्तानैरवदातरामम् ।
हिरण्मयस्तंभविटंकनद्ध—
प्रकीर्णकं राजति राजवेष्म ॥ १० ॥

इतश्च समंततः संचरत्पर्युत्सुकपुरजनसंकुलमंकुरयति कीर्तुकं राजकुलं ।

अत्र हि—

सरसवकुलमाला केसराक्लिष्टदृष्टेः
कुचकलशचिलेपैर्घ्राणमुन्मादयन्ति ।

मदनमदवदान्या मारुता कामिनीनां
विगलदलकचूर्णोदीर्णरोमांचरम्याः ॥ ११ ॥

इतश्च पुनरासामावर्तमानानि स्वदंते ।
विकसितहसितांशुशीतलानि
प्रतिहसितोच्छ्रसितस्तनांचितानि ।
कलमधुरवचांसि चेष्टितानि
प्रमदसलीलकृतोपगूहनानि ॥ १२ ॥

इतश्च दीयतां चक्षुः ।

स्रस्तोत्तरीयसि चयोन्मिपितस्तनश्रीः
पश्य स्तनांशुकधिया परिभुग्नपक्षा ।
मूर्छांशुखांशुचयसंवलितां करेण
हारप्रभामसकृदाक्षिपतीह मुग्धा ॥ १३ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) तदिदमलंक्रियते वीडितं विभ्रमेण ।

प्रतीहारः—इतोपि—

पश्य प्रयांती मणिकुट्टिमेस्मि-
घ्नश्यत्यसौ केसरदाममृद्धी ।
पुष्पोपहारस्खलनासहानि
सीत्कारसिक्तानि शनैः पदानि ॥ १४ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो श्लाघ्यता सौकुमार्यस्य ।

प्रतीहारः—इतोपि पश्य ।

विलोक्य नीलाश्मतले विलोचने
विनम्रगात्रा प्रतिविव्रते पुरः ।
वियर्तपाठीनयुगाभिर्शंकया
नियर्तयत्यन्यत आकुलं पदम् ॥ १५ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) कमनीयेयं कातरा ।

प्रतीहारः—इतोपि दृश्यताम् ।

आमोदलोलुपमसौ भ्रमरं पतंतं
व्याधुन्वति प्रियसखी कचरीनिवेशात् ।
भग्नेष्वथैनमलकेष्वसमीक्ष्य लीन-
माकाश एव दृशामाकुलयत्यलक्षाम् ॥ १६ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो चारुता विभ्रमस्य ।

प्रतीहारः—इतोपि पश्य ।

सुनिर्मलस्फाटिकभित्तिलघ्नां
छायां निजां वीक्ष्य सखीति बुध्वा ।
मुग्धा परिष्वज्य मुदा विलक्ष-
स्मितेन सिंचत्यधरोष्ठमेका ॥ १७ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) सेयं सीमा मौग्धस्य ।

प्रतीहारः—इदं च विलोक्यताम् ।

सख्याः कपोलफलके मुकुरायदाते
संधीक्ष्य कापि निजमाननमायताक्षी ।
चूर्णालका प्रगुणयत्यपकीर्णचूर्णान्
कर्णावतंसकुसुमं च विशेषकं च ॥ १८ ॥
(नेषध्वे, कलकलानंतरं)

दैतालिकौ—विजयतां हास्तिनाधिपतिः ।

प्रथमः—

क्षरद्धारापूरक्षपितसुरवीथीपरिरया
रयापातभ्रश्यद्भरतपृतनानादरमसाः ।
हुता येनामोदाः शिशिनि विशिखांतोत्थितशिखे
शिखारत्नं पुंसां स जयति जयः कौरवपतिः ॥ १९ ॥

द्वितीयः—

हताः कौतूहाद्याः खरसमरसंमर्दमृदिताः
स्थिरारूढग्रंथिर्भरतसुतमानोप्यपहतः ।
यशो येन स्वच्छं मुहुरपहतं सीम सुदिशां
सुदुर्वारो धीरः कुरुकुलकुमारो विजयते ॥ २० ॥

(उभावाकर्णप्रतः)

हेमांगदः—किमेतत् ।

प्रतीहारः—युवराज सोयमाकृतकौतुकस्य प्रवेशः कौरवेश्वरस्य ।
(अग्रतो निर्दिश्य) युवराज इतः समाराधय चक्षुषी ।

लक्ष्मी विलासमणिदर्पणसंनिभेन •
राकामृगांकशुचिनातपवारणेन ।
आभाति सातिशयमात्मयशःप्रतान-
शुभ्रेण चामरयुगेन च कौरवेन्द्रः ॥ २१ ॥

यश्च—

आनाभिलंघितरत्नप्रतिबंधशोभी
प्रत्युत्तमौक्तिकहिरण्मयकर्णपत्रः ।
अच्छिन्नचंदनसमालभनावभासी
देहप्रभाकवलिताभरणप्रभो यः ॥ २२ ॥

हेमांगदः—(विलोक्य) अहो औदार्यमाहार्यस्य । आर्यं गच्छा-
मस्तातपादातिकं ।

प्रतीहारः—इत इतो युवराजः ।

(परिक्रम्य निष्क्रान्तौ)

गुह्यविष्कम्भः ।

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टे राजा सह नंघावर्तविशारदाभ्याम्)
 राजा—(सौत्सुक्यं आत्मगतं) अहो रमणीयवियमता नव-
 वधूविभ्रमस्य ।

यत्र हि—

करस्पर्शोद्भिन्नैः पुलकमुकुलैः स्वेदसरसैः
 परिव्यक्तिः प्रेम्णः प्रणयपरिणामाद्विकसिताः ।
 न दृष्टैस्तिर्यग्भिर्न खलु परिरंभैरमुद्गभिः
 न संजल्पैः स्निग्धैर्न च वदनचन्द्रैरुपहतैः ॥ २३ ॥

इदं च तत्र मोहनमुत्सुकायमानस्य मनसः । यदुत ।
 यच्चः किञ्चिद्ब्रूवाद्भिलपति निर्गुणमसकृत्
 स्फुरन्नंतर्लम्बस्थितितदधरोष्ठः स्फुटयति ।
 यतेते रज्यंती न खलु न दृशौ द्रष्टुमपि न-
 खपाते रुंधाना चलयति कुतोपि त्वसहना ॥ २४ ॥

किं च तत्र वष्यते ।

प्रत्यालिंगनतोपि यत्र सुखदा ह्यस्तावमुक्तौ करी
 चक्रंदोरपहार एव सरसो यत्रोपहारादपि ।
 यत्र स्वादुरुदंचतोपि वचसो निश्वास एवाकुलः
 सोऽयं प्राणसमासमागमरसः प्राथम्यरम्यकमः ॥ २५ ॥

नंघावर्तः—इत इतो देवः ।

(परिक्रामंति)

विशारदः—सखे नंघावर्तं पश्य देवदर्शनलालसस्य पर्युत्सुकतां विला-
 सिनीलोकस्य ।

अत्र हि—

अन्योन्यस्य स्थातुकामा पुरस्ताद्
दृष्ट्वा देवमात्मन्यतृताः ।
सख्यै सख्यै सादरं दर्शयन्त्यः
स्वैरं रुंध्य द्वाररंधं पुरंध्यः ॥ २५ ॥

अपि चासाम् ।

विकस्मरस्मेरकपोलपाली—
न्यमूनि यूनां नयनामृतानि ।
विभांति विस्फारितर्षाक्षितानि
मुखानि मुग्धायतलोचनानि ॥ २७ ॥

मंघावर्तः—(विलोक्य) अहो अतिशयिता दर्शनौत्सुक्यस्य ।
न मृष्टं कर्णपूरं न चलनपतितं हेमताटकपत्रं
न स्रस्तं केशहस्तं न गलितकलनं रत्नकांचीकलापं ।
न वृत्त्यंतं च हारं गणयति सुरतध्यत्ययोन्मादितेव
स्त्रीसंसत्संपतंती सपदि कुरुपतिं द्रमुकुत्कंठमाना ॥ २८ ॥

विशारदः—सते इतोपि पश्य ।

मंजीरशिंजितरसानुगतैरियं च
संसज्यमानचरणा गृहकेलिहंसैः ।
देवायलोकनसमुत्सुकचित्तवृत्तिः
स्थातुं न पारयति न त्वरयाभियातुम् ॥ २९ ॥

मंघावर्तः—(विलोक्य) कथमायासिता तुलाकोटिभ्यां हंसगामिनी ।

विशारदः—सते इतः पश्यापरं प्रेक्षणीयम् ।

अनया हि—

त्यज्यते सपदि साम्यसूयया
पीवरस्तनभरावभुभया ।
कौतुकत्वरितयानुपातिता
मेखला पदयुगस्य शृङ्खला ॥ ३० ॥

नंदावर्तः—(विलोक्य) कथं विमनस्का वराकी ।

विशारदः—सखे इतोपि दृश्यताम् ।

असावंसन्नस्ते चिकुरनिचये व्यापृतकरा
विमूढैवाक्षेप्तुं विगतमथ संब्यानवसनम् ।
विनिश्वासायस्तस्तनतडलुठन् मीक्तिकसरा
जवाद्भ्यायाता जनयति दृशोः कामापि धृतिम् ॥ ३१ ॥

नंदावर्तः—(विलोक्य) अहो चाक्रता चेष्टितस्य ।

विशारदः— इतोप्येताः—

व्यामिश्रान् कलमाक्षैतरविकलैर्व्याविद्धसिद्धार्थका-
नाशीर्वाहृतिपेशलाः कलगिरः प्रोधसखांशूर्ज्वलम् ।
लोलङ्घिर्नयनांचलैः शवलितान् पत्युः कुरूणां तनौ
लाजानां विकिरंति कोमलहरिदूर्वाचितानंजलीन् ॥ ३२ ॥

(अग्रतो निर्दिश्य) देव पश्य पश्य ।

अवनिपतिपरीतामास्थितो भद्रपीठीं
मनुनिगादितपद्मोपासकस्थाननिष्ठः ।
प्रमुदितपरिवारस्त्वां प्रतीक्ष्यायमास्ते
प्रणयिजनसनाथः सादरं काशिनाथः ॥ ३३ ॥

राजा—(विलोक्य)

गांभीर्यस्यांभसां राशिं प्रश्रयस्य प्रतिश्रयम् ।
महानुभावमेनं मे तातवत्पश्यतो दृशौ ॥ ३४ ॥

विशारदः—अहो महानुभावता महाराजस्य ।

क्षत्राङ्कुरेण कुरुणा हरिणा मघोना-

प्येनं पुरा सह निवेपितमभ्यर्षिचत् ।

प्रीतो युगादिपुरुषः स्वकरांबुजाभ्या-

माघार्जितैः कनककुम्भभृतैः पयोभिः ॥ ३५ ॥

नंद्यावर्तः—एष रत्नमंडपस्य पादफलकमार्गः । तदवधार्य दीयतामितः
पादो देवेन ।

(राजा उभाभ्या दत्तदस्तो यथोचितं परिक्रामति)

विशारदः—अहो नु खलु भास्वरकार्तस्वरघनस्रचितमसृणकुट्टि-
मस्य समीचीनचीनपट्टसंछन्नजांबूनदस्तंभसहस्रसंभृतस्य समुल्लसदुल्लोचप-
ष्टवितरुचिरचंद्रोपलकस्य मंदमास्तविधूयमानचंदनमालालंकृतमणितोरण-
कनककिंकिणीमुखरितमुखस्य मुखविनिहितविकचनालिकेरकुसुमगुच्छभरि-
तशातकुंभशतोपशोमितस्य नातिप्रौढविरूढमंगलधान्याङ्कुरनिकरमंजरितर-
त्नपालिकापालिकंदलितस्य सुविभक्तमुक्तागुणपत्रभंगभंगितरंगितपताकिकार्प-
किपरिष्कृतस्य सविशेषदर्शनीयता रत्नमंडपस्य ।

नंद्यावर्तः—(निर्वर्ण्य) अपि चात्र ।

हैयंगवीनाह्रुतिगंधपूतः

कालागुरूणां गुरुरेप धूपः ।

चासेन नासैकरसायनेन

व्यालिपतीवाद्य निर्लिपमार्गम् ॥ ३६ ॥

(तत् प्रविशति उपविष्टः सर्परिवारो महाराजः प्रतीहारश्च)

राजा—

सकलमखिलतत्त्वोद्धोधनं तत्त्वमाद्यं

हतनिखिलविकल्पं निष्कलं तत्त्वमंत्यम् ।

२३ महाबोधिजातकम् ।

असत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्प्यां न शिथिलीभवति
सात्म्याच्च । तद्यथानुश्रूयते—

पद्योऽङ्कः ।

राजा—(आत्मगतं) कथं प्राप्तैव प्रिया । (सापदेशं विलोक्य
सौत्सुक्यमात्मगतं) ।

यावन्नैष विशोषमेति परितः कंठं प्रादिग्धच्छटः
कर्पूरव्यतिपंगभूरिसुराभि कस्तूरिकाकर्दमः ।

यावन्न स्तनयोरयं मलयजक्षोदस्त्यजत्यार्द्रतां
तावत्कौतुकि यद्यदिच्छति मनस्तत्तत्कथं ब्रूमहे ॥ ४४ ॥

इदं च पुनरपरमपत्रपाये धैर्यस्य । यत्किल—

आमुक्तकंकणमधीरदृशः प्रकोष्ठ-

मेप गृहीतुमिममद्य कुतूहली नः ।

आमुंचती स्थगितसत्त्ववलावलेपो

रोमांचसंचयमनुस्मरणेन हस्तः ॥ ४५ ॥

नवमालिका—पिअसाहि एस महाराओ । जाव पणमेहि ।

(मुलोचना प्रणमति)

महाराजः—(परिष्वज्य) वत्से कल्याणमाग्निनी भव (उत्थाय

प्रत्यासीदति कल्याणि घेला दैवज्ञचोदिता ।

प्रसीदति मनश्चैतत्प्रथमं शुभसचनम ॥ ४६ ॥

पठंति सूक्तानि सदर्भसंस्तर-
 प्रणीतहव्याशननव्यवेदयः ।
 अमी यथासूत्रहुतानलत्रया-
 स्त्रयीविशुद्धाः प्रथमे द्विजन्मनाम् ॥ ४० ॥

अपिच—

शुभ्रमहाधिष्ठितकेन्द्रशोभितं
 तृतीयपष्ठायगतेतरगृहम् ।
 वदंति जामित्रविशुद्धमत्तनुं
 मुहूर्तमह्नायमुहूर्तकोविदाः ॥ ४१ ॥

अमी च ।

समुच्चरत्तूर्यनिनादसांद्रं
 प्रासादकुंचप्रतिशब्दमंत्रम् ।
 शब्दांतराण्यंतरयत्यमीपा-
 मुद्धोपणं मंगलपाठकानाम् ॥ ४२ ॥

इतोपि ।

गृहीतमांगल्यमनोज्ञमंडना-
 मिहानयत्यानमिताननांबुजाम् ।
 प्रमोदपारिप्लवमंजुजल्पितः
 सखीजनः संप्रति भर्तृदारिकाम् ॥ ४३ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा सुलोचना नवमालिका च)
 नवमालिका—ईदो इदो पिअसही ।

(यथोचितं परिक्रामतः)

राजा—(आत्मगतं) कथं प्राप्तैव प्रिया । (सापदेशं विलोक्य-
सौत्सुक्यमात्मगतं) ।

यावन्नैप विशोपमेति परितः कंठं प्रद्विग्धच्छटः
कर्पूरव्यतिपंगभूरिसुराभि कस्तूरिकाकर्दमः ।

यावन्न स्तनयोरयं मलयजक्षोदस्त्यजत्यार्द्रतां
तावत्कौतुकि यद्यदिच्छति मनस्तत्तत्कथं ब्रूमहे ॥ ४४ ॥

इदं च पुनरपरमपत्रपाये वैर्यस्य । यत्किल—

आमुक्तकंकणमर्धारदृशः प्रकोष्ठ-
मेप गृहीतुमिममद्य कुतूहली नः ।
आमुंचती स्थगितसत्त्वबलावलेपो
रोभांचसंचयमनुस्मरणेन हस्तः ॥ ४५ ॥

नवमालिका—पिअसहि एस महाराओ । जाव पणमेहि ।

(मुलेचना प्रणमति)

महाराजः—(परिष्वज्य) वत्से कल्याणभागिनी भव (उत्थाय)

प्रत्यासीदति कल्याणि वेला देवज्ञचोदिता ।

प्रसीदति मनश्चैतत्प्रथमं शुभसूचनम् ॥ ४६ ॥

तद्विदानीम् । भृंगारस्तावत् ।

प्रतीहारः—एष रत्नभृंगारः । (उपनमयति)

महाराजः—(गृहीत्वा)

इयं मया कारवकैरयेन्द्रो

तुभ्यं वितीर्णा गुणरत्नपूर्णा

सुलोचना स्वीक्रियतां च तस्याः
स्वयं वृतेन प्रथमं वरेण ॥ ४७ ॥

तदिदानीम्—

वसुधारावर्षिते प्र-
तीच्छतु करप्रदानजलधारम् ।
गृह्णातु च करमस्या
विगणितपृथ्वीकरादानः ॥ ४८ ॥

(राज्ञो हस्ते सलिलधारामावर्ज्य हस्तमस्या अर्पयति)

राजा—(गृहीत्वा । स्वगतं)

चिरेण विस्मारितविप्रलंभः
संभोगशृंगारविशृंखलोऽद्य ।
संकल्पकोट्या निबिडीकृतात्मा
संकल्पजन्मा हृदि माद्यतीव ॥ ४९ ॥

महाराजः—

मूर्तित्रयोद्भूतिविशेषभूता
रत्नत्रयात्मान इमेग्नयो वः ।
छत्राणि चक्राणि च संतु सिद्धयै ।
सिद्धार्चयापादितसंनिधीनि ॥ ५० ॥

अपि च—

यस्य स्वयंभुवो नाभेर्वृद्धणो विदुरुद्भवम्
विश्वोत्पादलयधौव्यस्ताक्षी चास्तु शिवाय वः ॥ ५१ ॥

प्रतीहारः—

आकाश मूर्त्यभावादघकुलदहनादग्निसुर्वी क्षमातो
नेस्संग्याद्वायुरापः प्रगुणशमतया स्वात्मनिर्द्वेः सुयज्वा ।

सोमः सौम्यत्वयोगाद्रविरिति च विदुस्तेजसां सन्निधाना-
द्विश्वात्मातीतविश्वः स भवतु भवतां भूतये भूतनाथः ॥ ५२ ॥

महाराजः—इयं च ते वत्स निसर्गसिद्धेष्वर्थेषु क्षत्रियोचितमाचरिं
पुनरुक्तमाशास्महे ।

चतुर्न्यायी वृत्तः कुलमनघमव्याकुलमव—
न्निहामुत्रापायादमलगुणमात्मानमव च ।

प्रजाः स्वास्त्रायस्व स्वमिव कुमताद्वृषितमतिः
परं सामंजस्यं भज सदसतां रत्यरतिदम् ॥ ५३ ॥

राजा—एष गृह्णामि पूज्यपादस्य शिक्षाम् ।

नद्यावर्तः—राजर्षे इयमस्माकं विज्ञप्तिः ।

मनुः प्राजापत्यः प्रथमतरमेतद्युगमुखे
चरित्रं क्षत्रार्हं यदवददधीति श्रुतिशते
अमुष्मिन् निस्तंद्रः कुरुपतिरसौ साधु चरितं
तथाप्येषा शिक्षा स्थिरयति परं प्रीणयति च ॥ ५४ ॥

विशारदः—राजर्षे साधु विज्ञप्तममुना । किंच ।

पुष्पंति कामितविशेषमनीपितार्थ-
मापादयंति दुरितापगमं जनस्य ।
युष्माद्दशां प्रशमपूतसमाधिभाजा-
माज्ञाक्षराणि शिरसा पठितानि तानि ॥ ५५ ॥

महाराजः—महाभाग किं ते भूयः प्रियमुपहरामि ।

राजा—

संबंधमीदृशमपास्य नवीकृतोसा-
वस्मास्वनल्पशुभपंक्तिरनुग्रहो यः ।

प्राप्तो मनोरथपदाभ्यधिकः प्रमोदो
भूयं प्रियं मम किमस्ति गवेपणीयम् ॥ ५६ ॥

तथाप्येतद्भवतु ।

भूयाद्भूतेषु धर्मप्रकृतिरसुवतां निष्प्रकंपानुकंपा
धर्म्य पात्रे विसृष्ट्यै व्ययनियतिवशादार्जयंत्वर्थमार्याः ।
संतानस्थापनायै विदधतु गृहिणः कामखेदापनोदं
चेष्टतां चात्मनीना निरुपधिश्चये मोक्षसौख्योदयाय ॥ ५७ ॥

महाराजः—एवमस्तु ।

वर्यं च—

संवित्प्रकाशकौटस्थ्यमयीं मायातिलंघिनीम् ।
अपवर्गस्य पदवीं त्रयीमाराधयामहे ॥ ५८ ॥

(निष्काताः सर्वे)

इति श्रीगोविंदभट्टस्वामिनः सूनुना श्रीकुमारसत्यवाक्यदेवरवल्लभोदय-
भूषणानामार्यमिश्राणामनुजेन कवेर्वर्द्धमानस्याग्रजेन कविना हस्तिमल्लेन
विरचितः कौतुकबंधो नाम षष्ठोऽङ्कः समाप्तः ॥ ६ ॥

ग्रंथकारस्य प्रशस्तिः ।

श्रीमूलसंघव्योमंडुभारते भावितीर्थकृत् ।
देशे समंतभद्राख्यो मुनिर्जीयात्पदधिकः ॥ १ ॥
तत्त्वार्थसूत्रव्याख्यानगंधहस्तिप्रवर्तकः ।
स्वामी समंतभद्रोऽभूद्देवागमनिदेशकः ॥ २ ॥

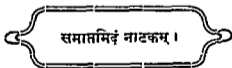
अवदुतटमटति क्षटिति
स्फुटपदुवाचाटधूर्जटेर्जिह्वा ।
वादिनि समंतभद्रे
स्थितवति सति का कथान्येपाम् ॥ ३ ॥
शिष्यी तदीयौ शिवकोटिनामा
शिवायनः शास्त्रविदां वरेण्यौ ।
कृत्स्नश्रुतं श्रीगुणपादमूले
ह्यधीतवन्तौ भवतः कृतार्थां ॥ ४ ॥
तदन्वयेऽभूद्विदुषां वरिष्ठः
स्याद्वादनिष्ठः सकलागमज्ञः ।
श्रीवीरसेनोऽजनि तार्किकश्रीः
प्रध्वस्तरागादिसमस्तदोषः ॥ ५ ॥

यस्य वाचां प्रसादेन ह्यमेयं भुवनत्रयम् ।
तच्छिष्यप्रवरो जातो जिनसेनमुनीश्वरः ॥ ६ ॥
यद्वाङ्मयं पुरोरासीत्पुराणं प्रथमं भुवि ।
तदीयप्रियशिष्योऽभूद्गुणभद्रमुनीश्वरः ॥ ७ ॥
शलाकाः पुरुषा यस्य सूक्तिभिर्भूषिताः सदा ।
गुणभद्रगुरोस्तस्य माहात्म्यं केन वर्ण्यते ॥ ८ ॥

यस्य वाक्सुधया भूमावभिपिक्ता जिनेश्वराः ।
 तच्छिष्यानुक्रमायाते संख्येयो विश्रुतो भुवि ॥ ९ ॥
 गोविन्दभट्ट इत्यासीद्विद्वान्मिथ्यात्ववर्जितः ।
 देवागमनसूत्रस्य श्रुत्या सदृशानान्वितः ॥ १० ॥
 अनेकांतमतं तत्त्वं बहु मेने विदांवरः ।
 नंदनास्तस्य संजाता वर्द्धिताखिलकोविदाः ॥ ११ ॥
 दक्षिणात्या जयंत्यत्र स्वर्णयक्षीप्रसादतः ।
 श्रीकुमारकविः सत्यवाक्यो देवरवल्लभः ॥ १२ ॥
 उद्यद्भूषणनामा च हस्तिमैल्लाभिधानकः ।
 वर्धमानकविश्चेति पढभूवन् कवीश्वराः ॥ १३ ॥
 श्रीमद्विपंगुडीशः कुशलवरचितः स्थानपूज्यो वृषेशः
 स्याद्वादन्यायचक्रेश्वरगजवशकृद्धस्तिमल्लाह्वयेन ।
 गद्यैः पद्यैः प्रबंधैर्नवरत्नभरितैराहतोऽयं जिनेशः
 पायाक्षः पादपीठस्थलविकटलसत्पांड्यमौलिप्रभौघः ॥ १४ ॥

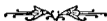
इति प्रशस्तिः ।

5504

समाप्तमिदं नाटकम् ।

पूर्वप्रकाशित ग्रन्थ ।

१ लघीयख्ययादिसंग्रह—इसमें महाकलंकदेवकृत लघीयख्यय सटीक, आचार्य अनन्तकीर्तिकृत लघु सर्वज्ञासिद्धि और बृहत्सर्वज्ञासिद्धि, तथा अकलंकदेवकृत स्वरूपसम्बोधन इन चार ग्रन्थोंका संग्रह प्रकाशित हुआ है । मूल्य ।=)

२ सागारधर्मामृत सटीक—पण्डित प्रवर आशाधरका यह प्रसिद्ध ग्रन्थ उनकी भव्यकुमुदचन्द्रिका टीका सहित छपा है । मूल्य ।=)

प्रकाशित होनेवाले ग्रन्थ ।

४ पार्श्वनाथ चरित—महाकवि वादिराज सूरीकृत मू० ।=)

५ मैथिलीकल्याण नाटक—कवि श्रीहस्तिमलकृत मू० =)

नोट—ग्रन्थमालाके सब ग्रन्थ बम्बईके सब जैन बुकसेलरोंके पास शोलापुर जैन बुकडिपोमें और दिगम्बर जैन पुस्तकालय सूरतमें मिल सकेंगे ।

निवेदक—

नाथूराम प्रेमी, मंत्री

हीराबाग बम्बई ।

माणकचन्द दिगम्बर—जनग्रन्थमालाकी नियमावली ।

१—इस ग्रन्थमालामें केवल दिगम्बर जैन सम्प्रदायके संस्कृत और प्राकृतिक भाषाके प्राचीन ग्रन्थ प्रकाशित होंगे । यदि कमेटी उचित समझेगी तो कभी कोई देशभाषाका महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ भी प्रकाशित कर सकेगी ।

२—इसमें जितने ग्रन्थ प्रकाशित होंगे उनका मूल्य लागत मात्र रक्खा जायगा । लागतमें ग्रन्थ सम्पादन कराई, संशोधन कराई, छपाई, बंधाई आदिके सिवाय आफिस खर्च, व्याज और कमीशन भी शामिल समझा जायगा ।

३—यदि कोई धर्मात्मा किसी ग्रन्थकी तैयार कराईमें जो खर्च पड़ा है वह, अथवा उसका तीन चतुर्थांश, सहायतामें देंगे तो उनके नामका स्मरणपत्र और यदि वे चाहेंगे तो उनका फोटू भी उस ग्रन्थकी तमाम प्रतियोंमें लगा दिया जायगा । जो महात्मा इससे कम सहायता करेंगे उनका भी नाम आदि यथायोग्य छपवा दिया जायगा ।

४—यदि सहायता करनेवाले महाशय चाहेंगे तो उनकी इच्छा-नुसार कुछ प्रतियाँ जिनकी संख्या सहायताके मूल्यसे अधिक न होगी मुफ्तमें वितरण करनेके लिये देदी जायंगी ।

५—इस ग्रन्थमालाकी कमेटी द्वारा चुने हुए ग्रन्थ ही प्रकाशित होंगे ।

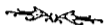
पत्रव्यवहार करनेका पता—

नाथूराम प्रेमी,

हीराबाग, पो. गिरगांव, बम्बई ।

माणिकचन्द-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमिति ।

(प्रबन्धकारिणी समाके सम्य)

- १ राय बहादुर सेठ स्वरूपचन्द हुकुमचन्द ।
- २ " " " तिलोकचन्द कल्याणमल ।
- ३ " " " ओंकारजी कस्तूरचन्द ।
- ४ सेठ गुरुमुखरायजी सुखानन्द ।
- ५ हीराचन्द नेमिचन्द आ० मजिस्ट्रेट ।
- ६ मि. लछूभाई प्रेमानन्द परीख एल्. सी. ई. ।
- ७ सेठ ठाकुरदास भगवानदास जौहरी ।
- ८ ब्रह्मचारी शीतलप्रसादजी ।
- ९ पं. धन्नालालजी काशलीवाल ।
- १० पं. खूबचन्दजी शास्त्री ।
- ११ नाधूराम प्रेमी (मंत्री)

माणिकचन्द-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमिति ।

(प्रबन्धकारिणी सभाके सम्य)

- १ राय बहादुर सेठ स्वरूपचन्द हुकुमचन्द ।
- २ " " " तिलोकचन्द कल्याणमल ।
- ३ " " " ओंकारजी कस्तूरचन्द ।
- ४ सेठ गुरुमुखरायजी सुखानन्द ।
- ५ हीराचन्द नेमिचन्द आ० मजिस्ट्रेट ।
- ६ मि. लल्लूभाई प्रेमानन्द परीख एल्. सी. ई. ।
- ७ सेठ ठाकुरदास भगवानदास जौहरी ।
- ८ ब्रह्मचारी शीतलप्रसादजी ।
- ९ पं. धन्नालालजी काशलीवाल ।
- १० पं. खूबचन्दजी शास्त्री ।
- ११ नाथूराम प्रेमी (मंत्री)